

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς, ὑφ' ἐτέρων δ'
εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψη-
φίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπείραμαι συνα-
γαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν,
ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἥθους καὶ τρόπου
παραδιδούς.

Πλουτ. Νικίας 1, 5

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδιφικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ, ὁ ὁποῖος συντάσσει τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς ἑταίρους 121-122 • Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ στὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων 123-135 • Τὰ
κείμενα 136-211 • Α' Μιμήσεις 136-179 • Sir John Beazley 137-139 • Herodotus at the
Zoo 141-167 • Ὁ Ἡρόδοτος στὸ Harvard 168-170 • Herodotus among the Harvardians:
Selections 171-172 • Ἐπιστολὴ ἑταίρου 173-174 • Ἡ ἐπικαιρότητα 175 • Κατσαριδοχτο-
νία 176-179 • Β' Τὰ ἔμμετρα κείμενα 180-211 • «Παράδοσις μὴ στηριζόμενη ἐπὶ τῆς ἀλη-
θείας εἶναι πεπαλαιωμένη πλάνη» 212-214 • Συντομογραφίες 215 • Σημειώσεις 216-217

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΝΑΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 118 • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2016

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους

Ἡ συζήτηση πὸν γίνεται σὺς ἐφημερίδες γιὰ ἐπικείμενη ἢ σκοπευόμενη νέα μεταρρύθμιση στὴ Μέση Ἐκπαίδευση ὡς πρὸς τὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν, θεωρήθηκε εὐκαιρία γιὰ μιὰ σύντομη ἀναδρομὴ στὸ παρελθόν, κυρίως στὸν 20ὸ αἰῶνα, καὶ τὴ χρῆση τους ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους. Τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων, ὅπως τὰ ὀνομάζαμε, εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος τῶν φιλόλογων καὶ τῶν παιδαγωγῶν. Ἐκεῖνοι τὰ διδάσκουν, ἐκεῖνοι γνωρίζουν τί πρέπει νὰ γίνῃ.

Στὺς σελίδες μας παρουσιάζεται μιὰ προχωρημένη ὄψη τῆς διδασκαλίας τους σ' ἐκείνους πὸν δὲν θὰ γίνονταν φιλόλογοι καὶ δείχνει πὸν μποροῦσε νὰ ὀδηγήσει ἢ μάθησὴ τους. Διασημότερη περίπτωση ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαιολόγους εἶναι τοῦ John. D. Beazley (1885-1970) ὁ ὁποῖος στὰ 22 χρόνια του βραβεύτηκε γιὰ τὸ κείμενό του, μίμηση τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσας τοῦ Ἡροδότου, πὸν δημοσιεύεται πρῶτο στὸ τεῦχος τοῦτο. Ἴσως ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνες μαθητὲς κάτι παρόμοιο νὰ θεωρηθεῖ μεγάλος καὶ ἀνέφικτος στόχος. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ μικρότεροι, ὅπως τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ διαβάσει μὲ κάποια ἄνεση καὶ εὐχαρίστηση

τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Πολλά, πάρα πολλά, εἶναι ἐπίκαιρα καὶ θὰ βοηθοῦσαν νὰ καταλάβουμε αὐτὰ πὸ μᾶς συμβαίνουν. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἡ Ἐκπαίδευση, ὅχι ἡ Παιδεία, ἦταν καὶ εἶναι πολιτικό, καλύτερα κυβερνητικό, θέμα. Ἔως τώρα οἱ μεταρρυθμίσεις δὲν ἀπέδωσαν ὡς πρὸς τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, γι' αὐτὸ καὶ ἐπαναλαμβάνονται. Ὅλο καὶ λιγότεροι τὰ ἐννοοῦν, ὅλο καὶ λιγότεροι γνωρίζουν τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας. Ἔνα εἶναι βέβαιο. Ἐξ ἀρχῆς δὲν ἀκολουθήσαμε τὸν ὀρθὸ δρόμο γιὰ τὴ μάθησή τους. Ἄν γνωρίζαμε τὴν αἰτία ἴσως ἡ στραβὴ πορεία μας μποροῦσε νὰ σταματήσει.

Τὰ κείμενα πὸ ἀκολουθοῦν συνοδεύει εἰκονογράφηση, ἔξι εἰκόνες πὸ εἶναι καὶ ἐπίκαιρες καὶ σατιρικές, ἂν καὶ ἡ σάτιρα εἶναι πικρὴ. Πηγὴ ἔμπνευσης τῶν δημιουργῶν τους εἶναι ἡ κλασικὴ ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ τὰ κείμενα. Ἡ πρώτη, ἐδῶ, εἰκονίζει τὴν Ἑλλάδα ὡς Ἀθηνα Πρόμαχο νὰ βαδίζει πρὸς τὰ ἔξω κρατῶντας μελαγχολικὰ τὸ τοσκιμένο δόρυ της μὲ ἀσπίδα τὴ δραχμὴ, ὑπόμνηση πρόσκαιρης οικονομικῆς κρίσης (τοῦ Κώστα Μητρόπουλου, *Τὸ Βῆμα* 29 Μαΐου 1994). Συνέχεια βλ. σ. 218.

λογίου τους, όπως σὲ μᾶς, καὶ χωρὶς προκαταλήψεις. Μποροῦν λοιπὸν οἱ ξένοι νὰ διαβάσουν καὶ νὰ γράφουν μὲ ἄνεση ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χωρὶς νὰ τὰ μιλοῦν, ὅχι ἐπειδὴ δὲν τὰ γνωρίζουν ἀλλὰ διότι δὲν ἔχουν συνομιλητές. Μαθαίνουν μιὰ ξένη γλῶσσα ἐπειδὴ τοὺς ἀρέσει ἢ τὴ χρειάζονται, ὅπως ὁ πρωθυπουργὸς ἔμαθε ἀγγλικά γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ τὰ γνωρίζει.

Γιὰ τοὺς Ἕλληνες τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ εἶναι κάτι τὸ διαφορετικὸ, πολὺ δύσκολη, σχεδὸν ἀδύνατη ἢ μάθησή τους καὶ γι' αὐτὸ ἡ γνώση τους περιορίζεται, στὴν Ἑλλάδα, σὲ μιὰ ἑκατοντάδα τὸ πολὺ εἰδικῶν φιλολόγων οἱ ὁποῖοι, ὑποθέτω, δὲν μποροῦν ἐπίσης νὰ συνομιλήσουν γιὰτὶ δὲν ἔχουν συνομιλητὲς γιὰ ν' ἀσκηθοῦν.

Διδαχτήκαμε, οἱ παλαιότεροι, ἀρχαῖα ἑλληνικὰ στὸ γυμνάσιο ἐπὶ ὀκτὼ χρόνια ἀρκετὲς ὥρες τὴν ἐξαήμερη ἐβδομάδα. Ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ τοῦ Φιλικοῦ περάσαμε στὸν Ἡρόδοτο, συνεχίσαμε μὲ Ὅμηρο, μὲ ρήτορες, μὲ τραγωδίες, μὲ Θουκυδίδη, κάπου μὲ Ξενοφόντα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε μηδενικό. Εὐτυχῶς δὲν προχωρήσαμε στὸν Πολύβιο, τὸν Καλλίμαχο, τὸν Ἀπολλώνιο Ρόδιο. Ποιὸς ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες ποὺ σπούδασαν τὰ ἴδια πράγματα μπορεῖ νὰ διαβάσει σήμερα καὶ νὰ ἐννοήσει ἔστω καὶ πέντε γραμμὲς ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο ἢ τὸν Ὅμηρο;

Ἡ ἐδῶ καὶ αἰῶνες σκόπημη λατρεία τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῆς γραμματικῆς στείρωσε τὸν νοῦ τῶν φιλολόγων, ποὺ περιορισμένοι στὸν στενὸ τους ὀρίζοντα δὲν δημιούργησαν πνεῦμα συμπάθειας πρὸς τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ. Ἡ μορφή αὐτὴ τῆς γλώσσας μας δὲν εἶναι, ὅπωςδὴποτε, χρήσιμη στοὺς πολλούς. Ἡ γνώση τους μπορεῖ νὰ φθάσει ἕως ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν πραγματικὴ προδιάθεση πρὸς τὶς ἀνθρωπιστικὲς σπουδές, ποὺ ἔλκονται ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Θὰ ἀντιλέξει κανεὶς. Μόνο αὐτοὶ θὰ μαθαίνουν ἀρχαῖα; Φυσικά. Καὶ μὲ τὴ γνώση τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, βιολογία, φυσικὴ, μαθηματικά, τὸ ἴδιο δὲν γίνεται; Ὑποτίθεται ὅτι σπουδάζουμε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐπειδὴ ἡ καταγωγή μας εἶναι ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους.

Ὅμως ἡ πείρα ἀπέδειξε ὅτι οὔτε τὰ μαθαίνουμε οὔτε τὰ συμπαθοῦμε. Ὅ,τι ἀκούγεται εἶναι ρητορικὲς ἐπιδείξεις ἀνθρώπων πού δὲν γνωρίζουν καλὰ οὔτε τὰ σημερινὰ ἑλληνικά. Ἡ τέχνη τῆς γλώσσας εἶναι ἰδιότυπη. Ἀπαιτεῖ σκέψη στηριγμένη στὴ γνώση, τὸ αἶσθημα καὶ τὴν καλαισθησία καὶ δὲν τὴν κερδίζεις μὲ τὴν ἀποτυχημένη τεχνικὴ πού ἐφαρμόζεται στὴν Ἑλλάδα, ὅταν τὰ πρότυπα ὑπάρχουν καὶ ἐφαρμόζονται μὲ τόση ἐπιτυχία ἀπὸ ἀνθρώπους πού τὰ ἑλληνικά τὰ γνώρισαν περὶπου σὲ ἡλικία στράτευσης.

Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά κατέχουν πολὺ μικρὴ θέση στὴ ζωὴ μας. Πάντα ἔτσι ἦταν. Ὅταν μία γλώσσα δὲν μιλιέται παύει νὰ ἔχει οἰαδήποτε σημασία γιὰ τοὺς πολλούς. Ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ μπορεῖ νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία, καὶ κατάγεται, ἀλλὰ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ δὲν εἶναι προσιτὴ, κατανοητὴ, ἀπὸ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Διαφέρει ἀπὸ τὴ νέα ἑλληνικὴ τόσο ὥστε νὰ εἶναι ἀκατανόητη, παρὰ τὸ ὅτι οἱ λέξεις πού τὴν ἀπαρτίζουν χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερα κατὰ πολὺ μεγάλο ποσοστό. Ἐννοῶ λέξεις τῆς γλώσσας τῶν κλασικῶν καὶ μετέπειτα χρόνων, ὅχι διαλεκτικὸς τύπους.

Ἐνα παράδειγμα ἀπὸ πρόσφατο κείμενο σημερινοῦ λόγιου, ἀγνωστού σὲ μένα (*Ἐθνικὸς καὶ κοινωνικὸς διάλογος γιὰ τὴν παιδεία. Πορίσματα*, 27 Μαΐου 2016 σ. 59 [στὸ διαδίκτυο]): «ἓνα ἐκσεσημασμένο παράδειγμα ἀσυμμετρίας στὸ σχῆμα διοίκησης εἶναι τὰ Ἰνστιτοῦτα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν».

Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης μεταχειρίζεται τὸν τύπο *ἐκσεσημασμένο* γιὰ νὰ τονίσει μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τὴν ιδέα του, ὅτι τὰ Ἰνστιτοῦτα (Κέντρα) τῆς Ἀκαδημίας εἶναι πασιγνώστα γιὰ τὴν «ἀσυμμετρία» τους ὡς πρὸς τὴ διοίκησή τους. Στὰ νέα ἑλληνικά ὑπάρχει ὁ τύπος *σεσημασμένος* μὲ τὴ γνωστὴ ἀστυνομικὴ ἔννοια. Στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά τὸ ρῆμα ἐκσημαίνω (= ἀποκαλύπτω, ἀνακαλύπτω) ἐμφανίζεται μία μόνο φορὰ στὸν τύπο ἐξεσήμανας (Σοφ. *Ἥλ.* 119). Ἄν ὁ συντάκτης τῆς ἐκθεσης γιὰ τὴν Παιδεία μεταχειριζόταν τὸν

κοινότατο τύπο *ξεφωνισμένος* ἢ *διαβόητος* θὰ πετύχαινε αὐτὸ πὸ ἐπεδίωκε, ἕναν ὑποτιμητικὸ χαρακτηρισμὸ τῶν «Ἰνστιτούτων» τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς διοίκησής τους, δηλ. τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ἀλλὰ θὰ ἔχανε τὴν εὐκαιρία νὰ δείξει πὼς, μὲ τὰ νέα συστήματα πὸ ἀναγγέλλονται, μποροῦν νὰ «παντρευτοῦν» ἀρχαία καὶ νέα γλώσσα. Ἔχουμε ἕναν νεοαρχαϊσμό, ἐπειδὴ δὲν διαβάζουμε, ἢ δὲν γνωρίζουμε καὶ τὰ νέα ἑλληνικά. Ἄλλωστε ὁ ὅλος πολυσέλιδος, φλύαρος καὶ γεμάτος ἀπὸ ὑποθετικὲς προθέσεις βελτίωσης (ποσοστῆς ἄραγε ἀπὸ τὸ 1964) *Διάλογος* στερεῖται λογικῆς καὶ γνώσης τῆς πραγματικότητας. Οἱ παλαιοὶ φιλόλογοι δὲν θὰ μποροῦσαν τὸν καθυστερημένο νεολογισμὸ οὔτε *μοχθηρὸ* νὰ τὸν χαρακτηρίσουν (πρβ. αὐτ. σ. 14 *ἐγγραμματισμός*, γιατί ὄχι *ἐκγραμματισμός* ἢ *ἀπογραμματισμός*). Εἶναι ἡ σχολὴ τῶν μεταμοντέρνων, τῶν ἐκουγχρονιστῶν, τῶν εὐρωπαϊστῶν, τῶν μνημονιακῶν, τῶν νεοφιλελευθέρων, πὸ γιὰ νὰ προβάλει τὴν ιδιότητα πὸ μνημόνευσα ἀρνεῖται νὰ νιώσει τὴν πραγματικότητα πὸ ἀποτελεῖ ὁ τόπος καὶ ἡ γλώσσα. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ νὰ μεταχειριστεῖ κανεὶς πρέπει νὰ ἔχει ὑπ' ὄψη τοῦ ὅτι «σοφὸν τοι τὸ σαφές, οὐ τὸ μὴ σαφές». (Εὐρ. Ὀρ. 397).

Μία μερίδα λογίων, κυρίως φιλόλογοι, χρησιμοποιοῦσαν γραπτῶς τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γιὰ κάποιους λόγους. Παλαιότερα γιὰ νὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν παράδοση τῆς μορφῆς τῆς γλώσσας μὲ τὴ χρήση μερικῶν εἰδῶν τοῦ ἀρχαίου λόγου: λ.χ. ψηφίσματα, ἐπιγράμματα. Εἶναι χιλιάδες αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ κείμενα πὸ ἔχουν τυπωθεῖ στὴ Δύση ἀπὸ πολὺ νωρίς. Στὸν τόπο μας, κυρίως μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, ὅπου ὅμως τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἔχουν πάψει νὰ ἐμφανίζονται. Ὅσο γνωρίζω, τὸ τελευταῖο σταῖ ἀρχαῖα ἑλληνικά ψηφίσμα (στὴν Ἑλλάδα) εἶναι τοῦ Στυλιανοῦ Κορρὲ γιὰ τὸν Παττακό (†8.10.2016) καὶ τὸ τελευταῖο ἐπιγράμμα εἶναι τοῦ Στέλιου Ἀλεξίου γιὰ τὸν Σπυρίδωνα Μαρινᾶτο, καὶ θυμίζω πὼς τὸ ἀρχαιότερο ἐπίγραμμα εἶναι ἐκεῖνο στὸ Η 89-90 τῆς *Ἰλιάδος*:

ἄνδρὸς μὲν τόδε σῆμα πάλαι κατατεθνηῶτος,
ὄν πότ' ἀριστεύοντα κατέκτανε φαίδιμος Ἔκτωρ

Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἦταν μιὰ γλώσσα ὅπως οἱ ἄλλες πού μιλοῦνται σήμερα. Ἐξωτερικεύουν τὶς σκέψεις καὶ περιγράφουν τὴ ζωὴ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. Διαβάζοντας ἀρχαῖα κείμενα πρέπει νὰ βλέπουμε τὴν οὐσία, τὴ μορφή καὶ τελευταία τὴν τεχνική, τὴ γραμματική καὶ τὸ συντακτικό.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπιβολὴ τῆς καθαρεύουσας, τῆς ἀρχαῖζουσας καὶ τῶν παραλλαγῶν τοὺς ἀπ' ὅλους σχεδὸν τοὺς λογίους τοῦ 19ου αἰ. καὶ μεγάλου μέρους τοῦ 20οῦ αἰώνα, ἦταν πολιτική, συντεχνιακὴ καὶ κομματικὴ ὑπόθεση. Ἐκεῖνοι πού τὴν καλλιέργησαν καὶ τὴν ἐπέβαλαν ἦταν μιὰ ἰσχυρὴ ὁμάδα πού ξεχώριζαν μὲ τὴ γλώσσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. Ἀποτελοῦσαν τὸ ἱερατεῖο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς κοινωνίας, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι τὸ ἀποφάσισαν. Ἐνδιαφέρονταν μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ κείνα πού ἔγραφαν, ἄχρηστα, καὶ δὲν πρόσφεραν τίποτα στὴ γενικὴ καλλιέργεια.

Ὅταν ὁ Νεόφυτος Βάμβας μετέφρασε (1836) τὴν *Καινὴ Διαθήκη*, ὑποτίθεται γιὰ χρῆση τῶν πολλῶν, τοῦ λαοῦ, μετέφερε τὸ ἀρχαῖο κείμενο σχεδὸν ἀτόφιο μὲ ἐλάχιστες ἀλλαγές λέξεων στὰ κατὰ τὴν κρίση του νέα ἑλληνικὰ καὶ ἡ μετάφρασή του ἦταν τὸ ἴδιο ἀκατανόητη γιὰ κείνους πού προοριζόταν ὅσο τοὺς ἦταν τὸ ἀρχαῖο κείμενο. Λ.χ. Λουκ. θ, 3: «καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ράβδους, μήτε πήραν μήτε ἄρτον μήτε ἀργύριον μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν» (μετ.: καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μὴ βαστάζετε μηδὲν εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ράβδους μήτε σακκίον, μήτε ἄρτον μήτε ἀργύριον μήτε νὰ ἔχητε ἀνὰ δύο χιτῶνας). Ὁ Ἄγγελος Σ. Βλάχος ὁ νεώτερος τὸ ἀπέδωσε καλύτερα: «Καὶ τοὺς εἶπε· Μὴν πάρετε τίποτε γιὰ τὸ ταξίδι σας, οὔτε ραβδί, οὔτε δισάκι, οὔτε ψωμί, οὔτε χρήματα, οὔτε δύο χιτῶνες». Στὰ χρόνια τοῦ Βάμβια ὑπῆρχαν οἱ λέξεις πού μεταχειρίστηκε ὁ Βλάχος, ὁ Βάμβας ὅμως θεωροῦσε ἀδιανόητο ὅτι ἦταν δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσει τὰ λόγια τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, τῶν *χυδαίων*, τῶν

χωριατῶν, δηλαδή τὴ γλῶσσα ποὺ πιθανῶς τοῦ εἶχε μάθει ἢ μητέρα του ὅταν ἦταν παιδάκι.

Ὅρισμένοι Ἕλληνες φιλόλογοι ἐξ ἀρχῆς θεώρησαν ὡς μέγα ἐπίτευγμα ὅτι κατεῖχαν τὴν τεχνικὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ὅτι τὴν ἔγραφαν ὀρθὰ γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς καὶ ἔφτασαν στὴν ὑπερβολή. Τὸ 1853 ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, μῆτε φιλόλογος ἀλλὰ κακὸς λογοτέχνης, δημοσίευσε τὴν τελικὴ μορφή τοῦ μανιφέστου τοῦ «Νέα Σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου ἢ ἀνάστασις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐννοουμένης ὑπὸ πάντων». Στὸ δεύτερο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του καθορίζει ὡς Δράκων τῆς γλώσσας τοὺς γενικοὺς κανόνες της: «Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἔσεται μία καὶ ἡ αὐτή· ἡ Γραμματικὴ ἐκείνων καὶ ἡμῶν ἔσεται μία καὶ ἡ αὐτή».

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος, στιχοπλόκος ἀνοήτων καὶ δηλητηριωδῶν κειμένων, νόμιζε ὅτι ἦταν δεινὸς χειριστὴς τῆς γλώσσας καὶ ὅτι ἔγραφε ἀριστουργήματα. Διάσημη εἶναι ἡ ἔμμετρη «Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὅθωνα», ὅπου βρίσκονται οἱ διαβόητοι στίχοι τοῦ «Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σολομός, ὦδοποιοὶ μεγάλοι, | κ, οἱ δύο παρημέλησαν τῆς γλώσσης μας τὰ κάλλη· | ἰδέαι ὅμως πλούσιαι, πτωχὰ ἐνδεδυμένα, | δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμένα».

Περισσότερο φαιδρὴ εἶναι ἡ σημείωση ποὺ ἀφορᾷ τοὺς δύο ποιητές: «Ἀμφότεροι γεννημένοι εἰς Ζάκυνθον καὶ προικισμένοι μὲ λαμπρὰν φαντασίαν, ἀδίκως παρημέλησαν τῆς γλώσσης ἡμῶν [καθαρεύουσας καὶ ἀρχαϊζουσας] τὰ κάλλη, καὶ ἠκολούθησαν εἰς τὰς ποιήσεις των τῆς ἰταλικῆς στιχοουργίας τοὺς κανόνες. Μεταξὺ τῶν ποιημάτων τοῦ Κ. Διονυσίου Σολομοῦ, ὅστις περιέπεσε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄτοπον, σημειώσεως ἄξιος εἶναι μάλιστα ὁ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν διθύραμβός του, πλήρης ὕψους καὶ οἴστρου πινδαρικοῦ· μὲ ὅλας δὲ τὰς ἀναριθμήτους ἐλλείψεις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀσχημίζουσιν ὅλα του τὰ πονήματα, εὐκταῖον εἶναι, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς φιλολογίας μας, ν' ἀφήσῃ

ὁ νέος οὗτος ποιητὴς τὸν ἀργὸν βίον, καὶ ν' ἀναλάβῃ τὰς πολλὸν ἤδη χρόνον παρημελημένας ποιητικὰς του ἐργασίας» (Ἀλεξάνδρου Σούτσου, *Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος ἢ Συλλογὴ ποιητικῶν ποιημάτων*, Μέρους Δεύτερον, Ἐν Ναυπλίῳ 1833 σ. 64 καὶ 71). Χαρακτηριστικοὶ εἶναι δύο στίχοι ἀπὸ τὴν «Ἐπιστολή»: «Ἐφθασεν ὁ βασιλεὺς μας, καὶ οἱ Συνταγματικοὶ του | ἐφανήκαμεν οἱ πρῶτοι εὐπειθεῖς ὑπήκοοί του» (αὐτ. σ. 3).

Τὴ θεωρία τοῦ Παναγ. Σούτσου ἀνασκεύασε τὸν ἴδιο χρόνο ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος μὲ τὸ ἀνώνυμο βιβλίον *Τὰ Σούτσεια*, δίνοντας ὅμως κι ἐκεῖνος, ὡς ἐξαιρετος γραμματικὸς φιλόλογος, μεγάλη βαρύτητα σὰ γραμματικὰ τοῦ Σούτσου. Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ Γ(εώργιος) Χ(ρυσοβέργης) μὲ τὸ μικρὸ βιβλίον του, *Τὸ ἐπιδόρπιον τοῦ Γραμματοφάγου ἢ ὁ αὐτόβλητος Σουτσοκρούστης*, ἐπιτέθηκε στὸν Ἀσώπιο. Χρειάζεται πολλὴ ὑπομονὴ γιὰ νὰ διαβάσει κανεὶς τὸ βιβλίον τοῦ Χρυσοβέργη, γραμμένο σοφιστικὰ καὶ δικηγορικὰ. Τελειώνοντας προκαλεῖ τὸν Ἀσώπιο σὲ φιλολογικὴ μονομαχίαν καὶ καθορίζει τοὺς ὅρους τῆς:

«Ἐν τινι δωματίῳ κλεισθέντες ἀμφοτέρω ἀνευ βιβλίου ἢ οἰουδήποτε λεξικοῦ εἴτε ὑπὸ μάλης εἴτ' ἐν θυλακίῳ, ἔχοντες δὲ μόνον χαρτίον καὶ μέλαν νὰ γράψωμεν ἐντὸς ὄρισμένου χρόνου ἔν τε τῇ καθομιλουμένῃ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ οἰονδήποτε καὶ ἂν παρακληθεῖς προτείνῃ ὁ τυχὼν λόγιος ἢ ἰδιώτης· ἑκατέρου δὲ ἡμῶν ἢ συγγραφὴ (ἐνὸς γραφικοῦ τουλάχιστον φύλλου) τετυπωμένη καὶ ὑπογεγραμμένη ὑπ' ἀμφοτέρων ἡμῶν ν' ἀποσταλῇ εἰς ποῖον; Μόνος ὁ διδάσκαλος Κ. Οἰκονόμος εἶναι ἀρμόδιος κριτῆς· διότι αὐτὸς καὶ μόνος εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κάτοχος καὶ ταμίας, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ (ἂς τὸ εἴπωμεν καὶ ἂς ᾔναι κ' ἐντροπὴ) ὀφείλει ἕκαστος τῶν ἐν Ἑλλάδι φιλόλογων καὶ Ἑλληνιστῶν νὰ κλίνῃ γόνυ. Εἰ μὲν ἀρέσει τοῦ κριτοῦ ἢ ἀπόφασις, ὁ νικῶν ἐχέτω τὰ ἄθλα (ἢ τοὺς ἄθλους· διότι οὕτως εὔρον ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν οἱ συντάκται τῆς Χρηστομαθείας καὶ ἀνεκύκησαν ἄθλα καὶ ἄθλους καὶ ὑπέδειξαν ἀμφοτέρα ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἰδεμή,

έκκαλοῦμεν τὴν κρίσιν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Ἑλληνιστάς, ἀνίσως τοιαύτην ἀσπάξεσαι πομπείαν. Τότε, ἀφιλοκερδέστατε καὶ εὐμένεστατε Σουτσοκροῦστα, θέλει καταδειχθῆ τίς εἶναι ἀχθοφόρος ἢ τίς εἶναι σιμιτοῆς».

Σχεδὸν κανένας, ἢ ἐλάχιστοι ἀπὸ ἐκείνους πὺ τοὺς διαδέχτηκαν ἕως καὶ τὸν 20ὸ αἰῶνα, δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, μὲ τὴν οὐσία τοῦ ἔργου τους πρῶτα πρῶτα, τίς ιδέες τους, καὶ τὴ λογοτεχνική τους ἀξία. Ὁ Ἀντώνιος Χατζῆς, καθηγητὴς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν στὸ Καποδιστριακό, διακήρυσε ὅτι ὁ Θουκυδίδης βαρβαρίζει! Ἔβλεπε μόνον ὅτι τὸ κείμενο τοῦ ἱστορικοῦ δὲν ταίριαζε μ' ἐκεῖνα πὺ τοῦ εἶχαν μάθει. Δὲν εἶχε ἀντιληφθεῖ ὅτι καὶ στὰ χρόνια του ἀλλιῶς ἔγραφε ὁ Σεφέρης τὰ δοκίμιά του καὶ ἀλλιῶς ὁ Γ.Α.Β. τὰ ἄρθρα του.

Στὴν πραγματικότητα κανεὶς δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὴν ὀμορφιά της. Ὑπῆρξαν τὰ ἀρχαῖα, μᾶλλον ἢ ἀπόγονός τους καθαρεύουσα, ἀρχαῖζουσα, ἀττικισμός, τὸ μέσον γιὰ τὴν ἐπιβολὴ πιεστικῶν κοινωνικῶν κανόνων καὶ ιδεῶν πὺ ἐξυπηρετοῦσαν ὅλους ὅσοι ἀσκοῦσαν ἐξουσία. Ἡ ἀδιαφορία φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶχε καὶ ἔχει, ὡς πρὸς τὴν ἀρχαία φιλολογία, πολὺ περιορισμένο ὄριζοντα. Δὲν συγκρίνεται μὲ μικρότερές της χῶρες, Ἑλβετία, Βέλγιο, Ὀλλανδία. Ἡ χρῆση καὶ ἡ χρησιμότητα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν περιορίζεται καὶ περιορίζοταν στοὺς λίγους καθηγητὲς τοῦ πανεπιστημίου καὶ μερικοὺς γυμνασιάρχες. Στὴν Ἀγγλία ὅμως, τὴ Γερμανία, τὴ Γαλλία, τίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἦταν καὶ εἶναι ἐξαγωγίμο εἶδος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὅτι χρησίμευαν καὶ σὲ εὐρύτερο τῶν πανεπιστημιακῶν κύκλο. Οἱ οἴκοι Tauchnitz, Teubner, Oxford, Cambridge, Loeb, Didot, Les Belles Lettres, γιὰ νὰ μνημονευθοῦν μόνον οἱ καίριοι, παρήγαν καὶ παράγουν ἐκδόσεις συνεχῶς ἀνανεούμενες τῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ τῶν κειμένων τῶν παπύρων. Στὴν Ἑλλάδα οἱ σοβαρὲς προσπάθειες ἦταν ἀτομικὲς καὶ χωρὶς συνέ-

χεια. Κοραΐς (;), Νεόφυτος Δούκας (;), Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη, Μιστριώτης. Παραλείπω τὸν Πάπυρο, τὸν Ζαχαρόπουλο, τὸν Κάκτο καὶ ἄλλους, ἀξιέπαινους, πὸ ἐκδίδουν ἀρχαῖα κείμενα. Εἶναι διαφορετικοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου ἀπὸ τῶν ξένων οἴκων πὸ μνημονεύτηκαν καί, φυσικά, χωρὶς πρωτοτυπία. Οἱ ἐκδόσεις τῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξαν καὶ εἶναι ἄτακτες, λίγες καὶ μεταξύ τους ἄνισες. Ὅπωςδήποτε δὲν ἀποτείνονται σὲ εὐρύτερο κοινό.

Κατέχω ἓναν Ἡρόδοτο τοῦ 1839 στερεότυπο, χωρὶς οἰοδήποτε ὑπόμνημα πλὴν τῆς λατινικῆς περίληψης στὴν ἀρχή, τοῦ οἴκου Tauchnitz. Οἱ διαστάσεις του εἶναι 0,085×0,09, πὸ σημαίνουν ὅτι ἦταν πολὺ μικρὸς καὶ ἐλαφρὸς, γιὰ χρῆση σὲ ταξίδια. Ἄρα τὸ κοινὸ πὸ διάβαζε τὸ κείμενο ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του ἦταν εὐρύτατο γιὰ νὰ προβεῖ στὴν ἔκδοση ὁ ἐκδότης. Ἐχει συμβεῖ κάτι τέτοιο στὴν Ἑλλάδα γιὰ τέτοιου εἴδους βιβλία;

Γνωρίζοντας κανεὶς τὴν πορεία τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν στὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ ἀπορεῖ ὅταν διαπιστώνει ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ δὲν ἔχουν καμία θέση στὴ ζωὴ τῶν νεοελλήνων καὶ ὅτι σχεδὸν ὅλοι ὅσοι τὰ καλλιέργησαν δὲν ἄφησαν πίσω τους ἔργο πὸ νὰ ἐπηρεάζει εἴτε τὴν ἐπιστῆμη εἴτε τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Κακριδῆς διαβάζεται ἐλάχιστα καὶ τοῦ Συκουτρῆ χρειάζονται προσοχὴ ὀρισμένα κείμενά του. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὠφελοῦν, τέρπουν, ἢ καὶ τὰ δύο ὅπως ὁ Ἡρόδοτος. Τέρπουν ὅπως τὸ κείμενο τοῦ Beazley καὶ συγχρόνως δίνουν ἀφορμὴ σὲ σκέψεις, *matière à réfléchir*, ὅπως ἔλεγε ὁ Louis Robert, θέλοντας νὰ τονίσει ὅτι μὲ καλὴ ἀφειτηρία μπορεῖς νὰ ὠφεληθεῖς.

Ἡ μεγάλη ἐνασχόληση τῶν φιλόλογων, ἀρχαιολόγων καὶ ιστορικῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ κατέληξε κάποτε καὶ στὴ χρῆση τους, γιὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους, ὡς κανονικῆς γλώσσας. Τοῦτο ἔγινε πολὺ περισσότερο μὲ τὰ λατινικά, τὰ ὁποῖα ἀκόμη χρησιμοποιοῦνται στὴ φιλολογία καὶ τὴν ἐπιγραφικὴ γιὰ τὸν σχολιασμὸ τῶν ἀρχαίων κειμένων, μὲ

μικρότερη συχνότητα από ό,τι κατά τὸ παρελθόν. Φυσικὸ ἦταν ὅτι κάποτε θὰ ἄγγιζαν καὶ τὴν προσωπικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, γιορτές, πένθη, ἐπετείους.

Ἡ σημερινὴ χρῆση τῶν ἐπιγραμμάτων λ.χ., εἶναι ἡ ἀδιάσπαστη συνέχεια τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς ἀρχαιότητος μὲ μικρότερο ὅμως ὀρίζοντα, γιατί ἡ χρῆση τους περιορίζεται στοὺς κύκλους ὀρισμένων πανεπιστημίων, ἐνῶ τὰ παλιὰ χρόνια ἀποτελοῦσαν τὴν ποίηση τῆς ἐποχῆς τους. Ἐδῶ χρειάζεται μιὰ διευκρίνιση. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ποίηση καὶ πεζογραφία, πρῶτα ἐξετάζουμε τὴ λογοτεχνικὴ τους ἀξία. Ὁ Ὅμηρος, οἱ τραγικοὶ διαβάζονται γιὰ τὶς ἰδέες ποὺ περιέχουν καὶ τὴ γλωσσικὴ τους τέχνη. Πολλὰ ἀρχαῖα ἐπιγράμματα καὶ ἄλλα ποιητικὰ καὶ πεζὰ κείμενα εἶναι παγερὰ δημιουργήματα. Ἡ «*Ἀνθολογία*» περιέχει μέγα πλῆθος ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων καὶ περισσότερα εἶναι τὰ χαραγμένα σὲ λίθους ποὺ συνεχῶς ἔρχονται στὸ φῶς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς χῶρες γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο ἢ ἀπὸ τὶς περιοχὲς ὅπου ἄσκησε ἐπίδραση ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

Σὲ χῶρες μὲ μεγάλη ἀνθρωπιστικὴ παράδοση, Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ὀλλανδία, ὅπου ἀναπτύχθηκε ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων κειμένων, τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ ἀντιμετωπίστηκαν στὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμια ὡς ξένη γλῶσσα καὶ ὁ τρόπος ἐκμάθησής τους ὑπῆρξε ἀνάλογος, ὅπως οἱ Ἕλληνες σπουδάζουν σήμερα σὲ σχολὲς καὶ φροντιστήρια, τὰ ἀγγλικά, τὰ γαλλικὰ ἢ τὰ γερμανικά, δηλαδὴ τὰ μαθαίνουν, τὰ μιλοῦν καὶ τὰ γράφουν ὅπως οἱ κάτοικοι τῶν ἀντίστοιχων χωρῶν.

Θὰ ἄξιζε νὰ γνωρίζαμε μὲ ποιά μέθοδο οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἔμαθαν τὰ ἑλληνικὰ κατὰ τὸν Ἡρόδοτο (II 154), γιὰ νὰ ἐνεργοῦν ὡς διερμηνεῖς στοὺς Ἕλληνες: «καὶ δὴ καὶ παῖδας παρέβαλεν αὐτοῖσι Αἰγυπτίους τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐκδιδάσκεσθαι, ἀπὸ δὲ τούτων ἐκμαθόντες τὴν γλῶσσαν οἱ νῦν ἐρμηνεῖς ἐν Αἰγύπτῳ γεγόνασιν».

Στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀτυχήσαμε. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔγινε κτῆμα λίγων φιλολόγων καὶ οἱ λοιποί, ὅσοι τὴ διδάχτηκαν, διατήρησαν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῆς μόνο δυσάρεστες ἀναμνήσεις. Οἱ θρηνοὶ ποὺ ἀκούγονται συνεχῶς ἀπὸ τὸ 1964, γιὰ τὴν κατάργησι τῶν σχολεῖα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, ἔχουν μᾶλλον σοβινιστικὸ χαρακτήρα. Χάνουμε ἓνα ἐπιχείρημα ἀνωτερότητας ἀπέναντι τοὺς ἄλλους λαοὺς ποὺ δὲν ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες. Θὰ μπορούσαν καὶ οἱ Ἑλληνες, μία μεγάλη μερίδα, νὰ διαβάζουν καὶ νὰ ἐννοοῦν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα, ἔπρεπε ὅμως νὰ τὰ διδαχτοῦν ἀλλιῶς.

Τὰ κείμενα τὰ γραμμένα στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ στὰ λατινικὰ ἀπὸ νεώτερος, ὅταν οἱ γλῶσσες αὐτὲς εἶχαν πάψει νὰ μιλοῦνται καὶ οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦσαν τὶς γλῶσσες τοὺς ὅπως εἶχαν διαμορφωθεῖ περίπου στὴ σημερινὴ μορφὴ τους, εἶναι χιλιάδες, ἀλλὰ ὡς ἐπαγγελματικῆς χρήσης δὲν παρουσιάζουν, τὰ περισσότερα, ἰδιαίτερη χάρη. Οἱ «μιμήσεις» εἶναι διαφορετικὸ πρᾶγμα. Μία σύγχρονη ἱστορία ὅταν τὴν διηγηθεῖς στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ στὰ λατινικά, στὸ ὕφος ἑνὸς ἀρχαίου συγγραφέως διασκεδάζει τὸν ἀναγνώστη, ἀλλὰ παρουσιάζει πρόσθετες δυσκολίες στὴ σύνταξί της. Τὸ νέο δημιούργημα θὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὸ πρότυπό του ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴ γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ ἀκρίβεια, ἀλλὰ κυρίως ὡς πρὸς τὸ ὕφος. Ὡς ἐξαιρετικὰ πετυχημένο παραθέτω στὸ τεῦχος τοῦτο τὴ φημισμένη διήγησι τοῦ J. D. Beazley, *Herodotus at the Zoo*. Γιὰ τὸ κείμενο αὐτὸ ἔλαβε τὸ 1907 τὸ Gaisford Prize-Greek Prose Composition καὶ παραμένει ἔως σήμερα ὑπόδειγμα μίμησις τοῦ ἀρχαίου Ἰωνοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ὕφους του. Δὲν φθάνει νὰ γράφει κανεὶς ὀρθὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὠραῖα. Ἐκεῖ βρίσκεται ἡ δυσκολία. Ἡ προσπάθεια δὲν πρέπει νὰ σταματᾷ στὴ συντακτικὴ καὶ γραμματικὴ ἀκρίβεια. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὰ τὰ κείμενα, τὶς ὠραῖες μιμήσεις, δὲν πρέπει νὰ ἔχουμε αὐταπάτες. Ἀπευθύνονται τοὺς λίγους. Τὸ κείμενο τοῦ Beazley δημοσιεύ-

τηκε πρὶν ἀπὸ χρόνια σὲ ἑλληνικὸ βιβλίον γιὰ προχωρημένους φιλολόγους. Ἔμαθαν τὴν ὕπαρξή του, τὸ παρουσίασαν στοὺς μαθητές τους; (I. N. Καζάζης, *Ἀρχαιοελληνικὸς πεζὸς λόγος. Προλεγόμενα στὴν τέχνη τῆς γραφῆς του* (ἐκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1992). Τὸ κείμενο τοῦ Beazley σ. 163-174.

Οἱ «μιμήσεις» γιὰ νὰ ἐλκύουν τοὺς ἀναγνώστες πρέπει νὰ ἀφοροῦν σύγχρονα πράγματα. Ὁ Beazley διηγεῖται ἓνα ταξίδι τοῦ Ἡροδότου ἀπὸ τὸ New Haven στὴν ἀκτὴ τῆς Μάγχης ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Διέπη, ἕως τὸ Λονδίνο. Τὸ ταξίδι γίνεται στὰ φοιτητικὰ χρόνια τοῦ Beazley (1885-1970), ὁ ὁποῖος περιγράφει πράγματα τῆς ἐποχῆς του καὶ ὄχι τῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτὸ δίνει τὸ ἐνδιαφέρον στὴ διήγησή του.

Ἀντίθετα πρὸς τὸν Beazley, ὁ Στέφανος Ν. Κουμανούδης δημοσίευσε πρὸ πολλῶν ἐτῶν στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μία ἱστορία ποὺ γίνεται στὴν ἀρχαιότητα. Τὸ καλογραμμένο κείμενό του ἀποθεῖ γιὰ τὴν πέρα ἀπὸ τὰ θεμιτὰ ὅρια τολμηρότητά του ποὺ δὲν ἄρμοζε στὸ ἔντυπο στὸ ὁποῖο τυπώθηκε, γιὰ τὶς «ἀπόρρητες» καὶ «οὐ φωνητὲς» ἐκφράσεις καὶ λέξεις ποὺ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ προκαλέσει τὸν θαυμασμὸ ἐκείνων ποὺ θὰ τὸ διάβαζαν, κυρίως τῶν ὁμοτέχνων ποὺ θηρεύουν στὸν σχετικὸ λεκτικὸ κύκλο τῶν Ἀρχαίων. Ὁ δεῦτερος σκοπὸς του φαίνεται στὴ λατινικὰ γραμμένη *Nota editoris* μὲ τὴν ὁποία εἰρωνεύεται ἓνα ἀρχαιολογικὸ εὔρημα τῶν ἡμερῶν, ποὺ εἶχε προκαλέσει μεγάλο θόρυβο στὸν Τύπο καὶ τὴν Τηλεόραση καὶ ἔδωσε στὸν ἀρχαιολόγο ποὺ εἶχε τὸ εὔρημα «*gloriam permaximam inter collegos suos*».

Ἐπάρχει ἀκόμη καὶ τὸ ἀντίστροφο φιλολογικὸ εἶδος, ἡ στὴ σύγχρονη γλῶσσα δημοσίευση ὡς μετάφραση ἀρχαίου ἀνύπαρκτου κειμένου. Γνωστοὶ εἶναι οἱ « ὉΞυρρύγχειοι πάπυροι» τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου, γράμματα ἐνὸς τέως συγκλητικού, τοῦ Μενένιου Ἰαπίου πρὸς ἓναν ἀνθύπατο στὴν Αἴγυπτο, τὸν Ἀτίλιο Νάβιο, πρόσωπα φανταστικά. Ὁ τρόπος τῆς παρουσίας, τὸ θέμα, τὸ αὐστηρὸ λογοτεχνικὸ ὕφος τῆς «μετάφρασης» ξεγέλασαν πεπειραμένα πρόσωπα ποὺ θεώρησαν

τὸ κείμενο τοῦ Τσάτσου ὡς μετάφραση πραγματικοῦ λατινικοῦ κειμένου (*Νέα Ἑστία* 56, 1954, 1470-1477, 1543-1550).

Στὴ συλλογὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναδημοσιεύονται κείμενα τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα, γραμμένα ἀπὸ λογίους στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Ὅλα, σχεδόν, ἀφοροῦν ἀρχαιολόγους ἢ τ' ἀρχαιολογικὰ πράγματα. Ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι περιορισμένος, θὰ μπορούσε ν' αὐξηθεῖ, κυρίως γιὰ τοὺς ξένους, μὲ περισσότερο ἐπιμελῆ ἔρευνα. Τὴ σύνδεση μὲ τὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. κάνουν τὰ πρῶτα λατινικὰ κείμενα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀρπαγὴ ἀπὸ τὸν Elgin γλυπτῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη.

Ἄξιζει νὰ μνημονευθεῖ γιὰ τὸ χιοῦμορ ποὺ παρουσιάζει ἐπιγραφή στὴν αὐλόπορτα κάποιου σπιτιοῦ στὸ Καϊμπριτζ:

Duae rotae hic reliquae perimentur.

Ἐνθάδε ληφθέντες δυόκυκλοι διαφθαρήσονται.

Ὁ ἀτυχὴς κάτοικος τοῦ σπιτιοῦ δὲν ἄντεχε νὰ συσσωρεύονται τὰ ποδήλατα στὴν πόρτα του (ἐφημ. *Ἔθνος* τῆς 9 Ἀπριλίου 2015, στὸ διαδίκτυο).

Ὁ τρόπος ποὺ μιλοῦν μεταξύ τους πολλὰ παιδιὰ οὔτε ἔβλαψε τὴ γλώσσα, οὔτε δηλώνει «λεξιπενία». Εἶναι ἰδιοματικός, πρόσκαιρος, καὶ σβήνει μὲ τὸ πέρασμα σὲ μεγαλύτερη ἡλικία καὶ στὶς καθημερινές ἔγνοιες. Τοῦ Ἀνδρέα Πετρούλακη, *Ἡ Καθημερινή* 19 Μαΐου 2007.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Α΄ ΜΙΜΗΣΕΙΣ

Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν εἶναι χωρισμένα σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτο περιέχονται δύο μιμήσεις τοῦ Ἡροδότου, μιὰ ἐπιστολὴ Γερμανοῦ ἐταίρου τοῦ 1889 στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, μιὰ εἴδηση γιὰ σύγχρονα γεγονότα καὶ ἡ «Κατσαριδοχτονία» τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη.

Τὸ δεύτερο μέρος περιέχει νεώτερα κείμενα στὰ λατινικά καὶ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, κυρίως ἐπιγράμματα, γιὰ θέματα τῆς ἀρχαιολογίας, πρόσωπα καὶ πράγματα.

Ἡ ἀναδημοσίευση τοῦ κειμένου τοῦ Beazley εἶχε ἀποφασισθεῖ νὰ γίνῃ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια. Συνοδεύεται ἀπὸ μετάφραση. Κρίθηκε ὅτι θὰ βοηθοῦσε στὴν κατανόηση τοῦ ἀπλοῦ ἀλλὰ ἰδιότυπου ὕφους τοῦ Ἡροδότου ποὺ προκαλεῖ σὲ μίμηση. Πρῶτος μιμητὴς ἦταν ὁ Λουκιανὸς ἀπὸ τὰ Σαμόσατα τῆς Συρίας (2ος αἰ. μ.Χ.) σοφιστῆς, ἀττικιστῆς. Μὲ τὸ ἔργο του *Περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ* θέλησε νὰ ἀναμετρηθεῖ ὡς πρὸς τὸ ὕφος μὲ τὸν Ἡρόδοτο καί, κατὰ γενικὴ γνώμη, πέτυχε.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους, ὁ Πλούταρχος (1ος-2ος αἰ. μ.Χ.) εἶχε προσωπικοὺς λόγους νὰ ἀντιπαθεῖ τὸν Ἡρόδοτο καὶ μὲ τὴ φράση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀρχίζει τὴ μακρὰ διατριβὴ του «Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας»: «Πολλοὺς μὲν, ὧ Ἄλέξανδρε, τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ λέξις ὡς ἀφελῆς καὶ δίχα πόνου καὶ ῥαδίως ἐπιτρέχουσα τοῖς πράγμασιν ἐξηπάτηκε· πλείονες δὲ τοῦτο πρὸς τὸ ἦθος αὐτοῦ πεπόνθασιν».

Στὴ μετάφραση τοῦ κειμένου τοῦ Beazley προσπάθησα νὰ διατηρήσω τὴν ἀνταύγεια τοῦ ὕφους τοῦ Ἡροδότου. Στὴν ἔκδοση τοῦ *Περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ*, στὴ σειρά Loeb (τ. IV τῶν ἔργων τοῦ Λουκιανοῦ) προτιμήθηκε ἡ χρῆση τῶν ἀγγλικῶν τοῦ 14ου αἰῶνα. Πιστεύω ὅτι ὁ μεταφραστὴς ἀπέτυχε, παρὰ τὶς καλὲς προθέσεις του. Καὶ στὰ νέα ἑλληνικά ἡ δυσκολία εἶναι μεγάλη, ὅπως φαίνεται στὶς μεταφράσεις εἰδικῶν, ὅπως ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Κοσμάς καὶ ὁ Μαρωνίτης.

Τὸ κείμενο τοῦ Beazley *Herodotus at the Zoo* δημοσιεύεται μὲ τὴν ἄδεια (29 Ἰουλίου 1993) τοῦ ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης του καθηγητοῦ C. Martin Robertson (1911-2004).

Οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ ἑλληνιστὲς γνωρίζουν τὸ ἔργο τοῦ Beazley (1885-1970). Ἐνδιαφέρον ὅμως παρουσιάζει γιὰ ὅλους ἡ γενικὴ εἰκόνα του ὅπως σχηματίζεται στὴν εἰσήγηση (1963) τοῦ Χρήστου Καρούζου γιὰ τὴν ἐκλογή του ὡς ξένου Ἑταίρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

SIR JOHN BEAZLEY

Ὁ sir John D. Beazley, μέχρι πρὸ ὀλίγου καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, εἶναι ὁ διασημότερος ὅλων τῶν σημερινῶν ἀρχαιολόγων καὶ κορυφαῖος ἐκπρόσωπος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ οὐμανισμοῦ.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1907, ὡς νεαρὸς τελειόφοιτος, διὰ τοῦ πνευματώδους ἔργου του «Ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῷ ζωολογικῷ κή-
πῳ τοῦ Λονδίνου» γεγραμμένου εἰς χυμώδη Ἡροδότειον γλῶσ-
σαν, καὶ τυχόντος τοῦ βραβείου Gaisford εἰς τὸ ἑλληνιστὶ πε-
ζογραφεῖν, εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰς
κλασσικὰς σπουδὰς. Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἐπεδόθη εἰς τὰς ἀρ-
χαιολογικὰς μελέτας, ἢ εἰς τὰς ὁποίας προσφορά του ὑπῆρξε
σταθερῶς ἀνωτάτης ποιότητος καὶ πλουσιωτάτη. Ὁ κατὰ τὸ
1951, ἐπὶ τῇ ἑξηκονταπενταετηρίδι του, ἐκδοθεὶς κατάλογος
τῶν ἔργων του περιλαμβάνει, πλὴν τῶν ἰδιωτικῶν, συγχαρη-
τήρια 154 ἀνωτάτων ἰδρυμάτων ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, καὶ
ἀπαριθμεῖ 211 δημοσιεύματά του, μεταξὺ τῶν ὁποίων 20 καὶ
πλέον μεγάλα βιβλία· ἔκτοτε προσετέθησαν εἰς αὐτὰ πολλὰ
ἀκόμη δεκάδες. Τὰ δημοσιεύματά του ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ
τοῦ 1908 ἐνεφανίζοντο μὲ γοργὸν ρυθμὸν προκαλοῦντα τὴν
διαρκῶς αὐξανομένην προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν με-

λετητῶν, ἀναφέρονται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας (πλὴν ἴσως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, μὲ τὴν ὁποίαν παρεμπίπτόντως μόνον ἠσχολήθη), ἰδιαίτατα ὅμως ἀπέβλεψαν εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς ἐξαιρέτως σημαντικῆς ἀλλ' ἕως τότε ὄχι ἐπαρκῶς μελετηθείσης ἀρχαίας ζωγραφικῆς.

Προικισμένος μὲ τὸν σπάνιον συνδυασμὸν τοῦ ἀνεπτυγμένου αἰσθητικοῦ κριτηρίου καὶ τῆς καταπληκτικῆς σοφίας ἐπεδόθη μὲ ἀξιοθαύμαστα ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς τεχνοτροπίας καὶ τῆς προσωπικότητος τῶν ἀγγειογράφων, ἐφαρμόσας τὴν ἀκριβολόγον μέθοδον τοῦ Morelli, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποδειχθῆ γονιμωτάτη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ζωγραφικῆς, κατέστησε δὲ οὕτω ἐναργῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ πολὺ πέραν τοῦ εἰδικωτέρου κύκλου τῶν ἐπιστημόνων τὴν ἀνωτέραν καλλιτεχνικὴν ποιότητα καὶ τὴν θεμελιώδη σημασίαν τῆς ἀττικῆς ἀγγειογραφίας, τὴν ὁποίαν διεφώτισε μὲ πλεῖστα ἰδικά του λεπτότατα σχέδια. Τὸ κατ' αὐτὰς κυκλοφοροῦν νέον τρίτομον ἔργον τοῦ Attic Red-Figured Vase Painters εἶναι πολύτιμον corpus χιλιάδων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησε καὶ ἐσχέδιασεν ἐπισκεπτόμενος ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας ὅλα τὰ Μουσεῖα καὶ τὰς συλλογὰς τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου, ἀκόμη καὶ τὰ πλέον ἄγνωστα· κατῶρθωσε πλειστάκις, θραύσματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀγγειογραφίας διεσκορπισμένα εἰς διαφορώτατα Μουσεῖα νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἀνήκοντα εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸν ἔργον, ἀποκατέστησε δὲ οὕτω εἰς τὴν ἀκεραιότητά των καὶ ἀπεκάλυψε πρὸ τῶν ἐκπλήκτων ὀμμάτων τῶν μελετητῶν ἐξαιρέτα καλλιτεχνήματα. Ἄλλὰ, ὡς εἶπομεν, αἱ πολυάριθμοι δημοσιεύσεις τοῦ πραγματεύονται καὶ ποικίλα ἄλλα θέματα τῆς ἀρχαίας τέχνης: ἡ πλαστικὴ, ἡ σφραγιδογλυφία, ἡ κατὰ βᾶσιν ἑλληνικὴ τέχνη τῶν Ἐτρούσκων ὑπῆρξαν ἐπίσης ἀντικείμενον τῆς διεισδυτικῆς καὶ βαθυστοχάστου ἐρεύνης του. Εἰς τὰς ἐργασίας του ταύτας καταδεικνύεται ἄριστος γνώστης καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης καὶ λογοτεχνίας, χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς εὐρύτητος τοῦ πνεύματός του εἶναι ὅτι ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰ

ζωγραφικὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ ποιητοῦ Garcia Lorca (1944). Ἡ σπανία γνώσις του τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων εἶναι ἔκδηλος εἰς πᾶσαν γραμμὴν του, ἐπανειλημμένως δὲ διεφώτισε ἐπιγραφάς, ἐπιγράμματα καὶ μέγαν ἀριθμὸν χωρίων τῆς ἀρχαίας γραμματείας ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν μέχρι καὶ τῶν ὑστάτων ἀρχαίων χρόνων. Ἡ τοιαύτη σοφία του καὶ ὁ κριτικὸς νοῦς του ἔχουν ἐπισύρει τὸν θαυμασμὸν δεινῶν συγχρόνων φιλολόγων, οἵτινες καταφεύγουν συχνότατα εἰς τὰ φῶτα του καὶ τὸ κριτήριόν του (βλ. π.χ. τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου τοῦ Ed. Fraenkel, τοῦ Καλλιμάχου ὑπὸ τοῦ Rudolf Pfeiffer κ.ἄ.). Τελευταῖον δέ, ἀλλ' ὄχι ὡς ἐλάχιστον, πρέπει νὰ μνημονευθῆ, ὅτι πολυάριθμοι βιβλιοκριταὶ του ἀναμένονται πάντοτε ἀνυπομόνως καὶ ἀναγινώσκονται ἀπλήστως, διότι ὄχι μόνον κρίνουν καὶ ἀποκαθιστοῦν τὰ ὀρθά, ἀλλὰ καὶ συχνότατα ἀνανεώνουν τὸ θέμα.

Δεινὸς χειριστὴς τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης ὁ sir John D. Beazley θεωρεῖται καὶ ὡς εἷς τῶν καλύτερων συγχρόνων συγγραφέων τῆς πατρίδος του. Διὰ τήν, ἀνωτέρω ἀτελῶς μόνον σκιαγραφηθεῖσαν, προσφορὰν του εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν οὐμανισμὸν καθὼς καὶ διὰ τὸ ἀδαμάντινον ἦθος του ὁ sir John ἐτιμήθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ Knight καὶ τοῦ Companion of Honour. Εἶναι θερμὸς φιλέλλην καὶ ἐπισκέπτεται σχεδὸν κατ' ἔτος τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ μελετᾷ τὰ Μουσεῖα της καὶ νὰ ἐπικοινωνῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων καὶ μαθητῶν του. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν θὰ προσάψῃ τιμὴν εἰς ἑαυτὴν καταλέγουσα αὐτὸν εἰς τοὺς ξένους ἐταίρους της. Εἶναι δὲ ἤδη ὁ Sir John μέλος τῆς British Academy, τῆς Académie des Inscriptions et Belles Lettres καὶ τεσσάρων ἄλλων Ἀκαδημιῶν καὶ ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Sorbonne καὶ ἑπτὰ ἄλλων Πανεπιστημίων.

ΧΡ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Τὸ Μνημόνιο βλέπει σοβαρὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὶς ἀρχαιότητες. Στὴν πρώτη εἰκόνα ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ΔΝΤ βρῖσκει ὑπερβολικὰ δαπανηρὴ τὴν ἀναστήλωση ὅλων τῶν κίωνων τοῦ Παρθενῶνος καὶ ὁ Ἕλληνας πὸν συνοδεύει στὸν ἔλεγχο ζητεῖ τηλεφωνικῶς διευκρινήσεις, ὑποθέτω ἀπὸ τὴ Διεύθυνση Ἀναστηλώσεως. Στὴ δεύτερη εἰκόνα ὁ Γεώργιος Α. Παπανδρέου, πρωθυπουργός, ρωτᾷ τὸν Θεόδωρο Πάγκαλο, ὑπεύθυνος γιὰ τὴ συγχώνευση τῶν «φορέων» τοῦ Δημοσίου, πὸν δὲν ἔγινε ποτέ, μήπως ἦταν ὑπερβολὴ ἢ «συγχώνευση» γιὰ λόγους οἰκονομίας Παρθενῶνος καὶ Λευκοῦ Πύργου. Τοῦ Ἄνδρέα Πετρουλάκη, *Ἡ Καθημερινή* 27 Μαΐου καὶ 6 Αὐγούστου 2010.

GAISFORD PRIZE—GREEK PROSE

1907

Herodotus at the Zoo

BY

JOHN DAVIDSON BEAZLEY

SCHOLAR OF BALLIOL COLLEGE

THIRD IMPRESSION

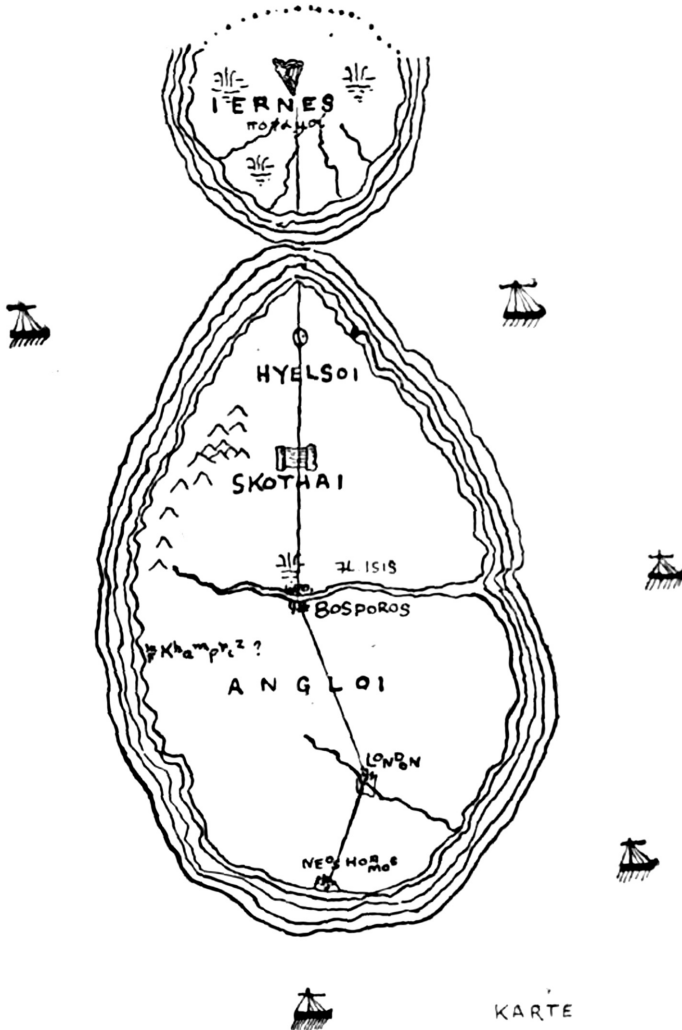
Oxford

B. H. BLACKWELL

50 & 51 BROAD STREET

1911

Printed 1907
Reprinted 1907
Third Impression 1911

KARTE
GROSSBRITANNIENS
nach der Vorstellung des Herodotus
— Reise

HERODOTUS AT THE ZOO

Beschreibung
Newhavens.

Exkurs über
die Glaub-
würdigkeit
der Matrosen-
erzählungen.

Britannische
Fuhrwerke.

Περὶ δὲ τῶν νήσων τῶν Βριτάννων αὐτόπτης γενόμενος πάντα οἶδα ἀτρεκέως. διαπλεύσας γὰρ πρὸς βορέην δι' Ἑρακλέων στηλέων καὶ ἐν πολλῆσι ἡμέρησι πολλὴν θάλασσαν περήσας ἐς τὸν Νέον λεγόμενον Ὀρμον ἀπίξαι, ὅπερ ἐμπόριόν σφι μέγιστόν ἐστι. ἀπικόμενος δὲ ἐς τοῦτον τὸν Νέον Ὀρμον ἦν τίς τι ἐλπίση κατόψεσθαι, μανθανέτω οὗτος ὠνήρ πολλόν τινα σκότον καὶ ὁμίχλην ἀποκλήειν τὴν ὄψιν ὥστε μὴ οἶά τε εἶναι μηδὲν ὄραν· νυκτὸς δὲ οὐ πολλῶ εὐπετέστερόν ἐστι ἔτι σκοτιώτερης ἐούσης τῶν ἡμερέων ὅπερ καὶ ἄλλη κη ἐθέλει γίνεσθαι. καὶ οὐ παρ' ἄλλων μόνον πυθόμενος τοῦτο οἶδα ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκέϊσε πορευθεὶς. ὅσα γὰρ οἱ ναυτιλλόμενοι λέγουσι περὶ γῆς ἐσχατιέων οὐκ ἄξια τὰ πολλὰ ἐπιμνησθῆναι, τῶν μὲν τὰ οὐκ ἐωρήκασιν ἀπηγεομένων, τῶν δὲ ὑπὸ βαρβάρων οὐ τὰ ἐόντα διδαχθέντων, μετεξετέρων δὲ καὶ οὐκ ἀληθισμένων. ἀπικόμενος ὦν ἐς τὸν Νέον Ὀρμον ἐς ἄμαξάν τινα συγκλησθήσεται τῆσι τῶν Σκυθέων μάλιστα προσείκελον, τὰ δὲ ἄλλα κάλλιον κατεσκευασμένην καὶ ὀροφὴν ἔχουσαν. ὑποζυγίοισι δὲ κότερα βουσί

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΣΤΟΝ ΖΩΟΛΟΓΙΚΟ ΚΗΠΟ

Τὰ Βρεταννικὰ νησιά, ἐπειδὴ τὰ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, τὰ γνωρίζω μὲ ἀκρίβεια. Ἀφοῦ ταξίδεψα πρὸς τὸν βορριά καὶ πέρασα τὶς Ἡράκλειες στήλες κι ἔκανα πολλῶν ἡμερῶν θαλασσινὸ ταξίδι ἔφθασα στὸν λεγόμενον Νέον Ὅρμο¹. τοῦτος εἶναι πολὺ μέγας ἐμπορικὸς σταθμὸς· ἂν κανεὶς φθάνοντας σ' αὐτὸν τὸν Νέον Ὅρμο, ἐλπίζει ὅτι θὰ δεῖ κάτι τὸ ἀξιόλογο, ἄς μάθει, ὅτι τὸ πυκνὸ σκοτάδι καὶ ἡ ὀμίχλη μειώνει τὴν ὀρατότητα καὶ δὲν βλέπει τίποτε. Καὶ τὴ νύχτα δὲν εἶναι εὐκολότερο, γιατί εἶναι σκοτεινότερη ἀπὸ τὴν ἡμέρα, πράγμα πὸ συμβαίνει καὶ ἄλλοῦ. Τοῦτο δὲν τὸ γνωρίζω μόνο ἐπειδὴ τὸ πληροφορήθηκα ἀπὸ ἄλλους ἀλλὰ διότι καὶ ἐγὼ πῆγα ἐκεῖ². Ὅσα ἐκεῖνοι πὸς ταξιδεύουν διὰ θαλάσσης λέγουν γιὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς δὲν ἀξίζουν τὰ περισσότερα νὰ μνημονευθοῦν, γιατί ἄλλοι λένε γιὰ πράγματα πὸς δὲν εἶδαν καὶ ἄλλοι γιατί λένε ὅσα ἀνακριβῆ πληροφορήθηκαν ἀπὸ βαρβάρους, κάποιοι μάλιστα δὲν λένε τὴν ἀλήθεια.

Φθάνοντας στὸν Νέον Ὅρμο χώθηκα σὲ μιὰ ἄμαξα³ πὸς ἔμοιαζε πολὺ μὲ αὐτὲς τῶν Σκυθῶν, καλύτερα ὅμως κατασκευασμένη καὶ μὲ σκεπή. Τί μεταχειρίζονται ὅμως γιὰ ὑποζύγια, βόδια ἢ ἄλογα, δὲν μπόρεσα νὰ διαπιστώσω γιατί

Grösse der
Inseln.

χρέωνται ἢ ἵπποισι οὐκ οἶός τε ἦν κατανώσαι διὰ τὸν σκότον. μετὰ μέντοι οὐ πολλὸν χρόνον ἐς Λονδῶνα πόλιν ἀπίξαι, ἀπέχουσαν τοῦ Ὀρμου πεντήκοντα στάδια τὴν ἐμὴν γνώμην, εἰ δέ τις λογίζεσθαι παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἢ ἄλλοθέν κοθεν μεμάθηκε, σταθμησάμενος τῷ χρόνῳ συμφήσει μοι οὗτος ὁ ἀνὴρ. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἡ πᾶσα χώρα μέγαθος κέκτηται ἄξιον λόγου εἶπερ ἐς Σκώθας ἐσχάτους τῶν Βριτάννων κατοικημένους ἡμέρης μάλιστα ὁδός ἐστι. ἔστι ὧν ἡ νῆσος μῆκος μὲν ἐκ μεσαμβρίας ἐς ἄρκτον καὶ βορέην ἄνεμον διηκοσίῳ μάλιστα κου σταδίων, εὖρος δὲ οὐ πολλῷ πλέων. μιξοβάρβαροι δὲ εἰσι οἱ νεμόμενοι τὴν γῆν. καὶ πολλά τε ἄλλα ἀξιαπήγητα εἶδον ἐν τῇ Λονδωνί ὡς ἐν σμικρῇ γε πόλει εἰπεῖν, καὶ δὴ καὶ ἀπάντων θωμασιώτατον τὸν βασιλῆιον λεγόμενον κῆπον· τοῦ πέρι ἔρχομαι φράσω.

Κῆπος γὰρ ἐστι παμμέγας καὶ θηρίων μεστὸς παντοίων, τοῖσι θύουσι οἱ πολιῆται ἰροῖσι ἐοῦσι. περὶ δὲ τοῦ κήπου τούτου τοῖνδε τινὰ λέγουσι λόγον.

Georgtradi-
tion ('the first
getInman
in Europe').

Ἦν κοτὲ ἀνὴρ Ζόρξ. καὶ παρέξ τούτου οὐδεὶς ἦν κω, καὶ διὰ τοῦτο πάσης ἤρχε τῆς χώρας καὶ εἶχε τὸ πᾶν κράτος. συμφέρεται δὲ αὐτὸς εἶναι τὸν ἡμεῖς Δευκαλίωνα οὐνομάζομεν, λέγεται γὰρ καὶ ὁ Ζόρξ πρῶτος γεγονέναι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ. γυναῖκα δὲ εἶχε Νόην, τὴν ἡμεῖς καλέομεν Πύρρην. συνέβη δὲ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὑετὸν πολλὸν γενέσθαι, ὥστε ὑπαλον γίνεσθαι πᾶσαν τὴν γῆν. ὁ δὲ λέγεται ἐκ πάντων τῶν θηρίων, ὅσα τότε ἦν, θήλεα καὶ ἔρσενα

ἦταν σκοτάδι. Ἐπειτα ὄχι ἀπὸ πολὺ χρόνο ἔφθασα στὴν πόλη τοῦ Λονδίνου ἡ ὁποία, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ὅρμο πενήντα στάδια. Ἄν κανεὶς ὑπολογίσει σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῶν Αἰγυπτίων ἢ ἔχει μάθει νὰ ὑπολογίζει κατὰ ἄλλο τρόπο, ἀφοῦ λογαριάσει τὸν χρόνο, θὰ συμφωνήσει μαζί μου.

Οὔτε ὀλόκληρη ἡ χώρα ἔχει ἕκταση ἄξια λόγου, ἂν πραγματικὰ γιὰ νὰ φθάσει κανεὶς ἕως τοὺς Σκώθους, τοὺς πιὸ μακρινούς κατοίκους τῶν Βρεταννικῶν νησιῶν, χρειάζεται δρόμος μιᾶς ἡμέρας· τὸ νησι ἔχει μῆκος, ἀπὸ τὸ μεσημβρινό του ἄκρο ὡς τὸ ἀρκτικό, τοῦ βόρειου ἀνέμου⁴, διακόσια τὸ πολὺ πολὺ στάδια, καὶ πλάτος ὄχι πολὺ περισσότερο· οἱ κάτοικοι εἶναι μιξοβάρβαροι. Πολλὰ καὶ διάφορα ἀξιομνημόνευτα εἶδα στὸ Λονδίνο, πὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ὀνομάσει μικρὴ πόλη, μάλιστα ἀπ' ὅλα πιὸ θαυμαστὸ εἶναι ὁ βασιλικὸς κῆπος· γι' αὐτὸν θὰ μιλήσω ἀμέσως.

Ἐπάρχει ἓνας πολὺ μεγάλος κῆπος, γεμάτος μὲ λογὶς ἄγρια ζῶα· σ' αὐτὰ οἱ ντόπιοι θυσιάζουν, γιὰτὶ εἶναι ἱερά· γιὰ τὸν κῆπο αὐτὸν διηγοῦνται οἱ ἄνθρωποι τέτοια δά.

Ζοῦσε κάποτε ἓνα σπουδαῖος ἄντρας, ὁ Ζόρζ⁵, καὶ κανεὶς δὲν ἦταν σὰν κι αὐτόν, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἦταν ἡγεμόνας τῆς χώρας μὲ ὅλη τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του· διηγοῦνται πὺ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ αὐτόν πὺ ἐμεῖς ὀνομάζουμε Δευκαλίωνα· λέγεται ὅτι καὶ ὁ Ζορζ ἦταν ὁ πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τῆς Εὐρώπης· γυναῖκα του⁶ ἦταν ἡ Νόη, τὴν ὁποία ἐμεῖς ἀποκαλοῦμε Πύρρη. Ἐτυχε ἐκεῖνα τὰ χρόνια νὰ πέσουν πολλὲς βροχές, ἔτσι σκεπάστηκε ὅλη ἡ γῆ ἀπὸ τὰ νερά· λέγεται γι' αὐτόν ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα, ὅσα ὑπῆρχαν τότε, θηλυκὰ

ἐκλέξασθαι, καὶ ἐς ἐν χωρίον συναλίσσας ἐς πλοῖον ἐμβῆσαι, πείσας σφέα ὡς οὐκ ἄλλως θάνατον ἐκφεύξεται, μετὰ δὲ καὶ αὐτὸς συνεμβῆναι· ὡς δὲ διέτης χρόνος ἐγένετό οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἔοντι, λήξαντος τοῦ ὑετοῦ αὐτὸς μὲν ἐκβῆναι, τὰ δὲ οὐκ ἔαν, ἀλλὰ κατακληισθέντα ἔχειν, ἰρὰ δὴ φάμενος εἶναι· γεγενημένων δέ οἱ παίδων θύειν ἐκέλευσε τοῖσι θηρίοισι οἷα θεοῖσι· τὰ περ ὧν ἐγένετο. σεβόμενοι δὲ καὶ ἐς τὸν ἐμὸν χρόνον διατελευτοῖσι οἱ Βρίταννοι. καὶ ἐπ' ἐκάστῳ τῶν θηρίων ἱρεὺς τέτακται, τὸν καλέουσι μελεδωνόν, ἐσθῆτα φορέων μέλαιναν χρυσῷ κεκοσμημένην. οὗτοι δὲ τῇ τε ἄλλῃ θρησκείῃ προσέχουσι καὶ μαν-

Prosektorium.

τικὴν ἔχοντες ἀνοιχθέντων τῶν θηρίων τεκμαίρονται τὰ μέλλοντα ἐκβαίνειν. μαρτυρεῖ δέ μοι μάλιστα τῇ γνώμῃ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ κατὰ Ζῶρζ λεγόμενος τὸ ἐν τῷ κήπῳ ὕδωρ καὶ ἐς ἐμὲ δὴ βασιλῆιον ἐπουνομαζόμενον.

Die heiligen Tiere.

Περὶ μὲν ὧν τοῦ Ζῶρζ ὁ πιθανώτατός μοι λόγος εἴρηται· θηρίων δὲ οὐ τὰ αὐτὰ ἅπαντες ὁμοίως Βρίταννοι σέβονται, ἀλλὰ τὰ μὲν τινες, μετεξέτεροι δὲ ἄλλα. Ἄγγλοι μὲν γὰρ τοῖσι λέουσι θύουσι, ἕτεροι δὲ τινες κρέσσονας νομίζουσι τοὺς μονοκέρωτας, τοὺς ἡμεῖς ῥινοκέρωτας οὐνομάζομεν διὰ τοῦτο ὅτι κέρασ ἔχουσι ἐπὶ τῆς ῥινὸς φυόμενον. καὶ οἱ τὸν ῥινοκέρωτα σεβόμενοι Σκῶθαι καλέονται, Σκύθαι τὸ πρὶν ἔοντες, οἰκεῦσι δὲ τὰ πρὸς βορέην τῶν Ἄγγλων ὑπωρέην ὀρέων ὑψηλῶν. ξυρέουσι δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ σοφίην ἐπασκέουσι, οὐκ ὁμόφωνοι ἔοντες τοῖσι Ἄγγλοισι.

Exkurs über die Bevölkerung der Inseln.

καὶ ἀρσενικά, ἀφοῦ διάλεξε ὀρισμένα καὶ τὰ συγκέντρωσε σ' ἓνα τόπο, τὰ ἔβαλε σ' ἓνα πλοῖο, πείθοντάς τα ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὸν θάνατο παρὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Καὶ ἐπιβιβάστηκε κι αὐτός. Ἀφοῦ πέρασαν δύο χρόνια μέσα στὸ πλοῖο καὶ σταμάτησαν οἱ βροχές, αὐτὸς βγήκε στὴν ξηρά, δὲν ἄφησε ὅμως τὰ ζῶα νὰ βγοῦν ἀλλὰ τὰ κράτησε κλεισμένα, λέγοντας ὅτι εἶναι ἱερά· ὅταν γεννήθηκαν παιδιὰ, διέταξε νὰ κάνουν θυσίες σ' αὐτὰ τὰ ζῶα, ὅπως στοὺς θεούς· πράγμα ποὺ ἔγινε. Καὶ στὰ χρόνια μου οἱ Βρεταννοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τὰ τιμοῦν· γιὰ κάθε ζῶο εἶναι διορισμένος ἓνας ἱερεὺς, τὸν ὁποῖο ἀποκαλοῦν μελεδωνὸ⁷ καὶ φοράει μαῦρα ροῦχα κεντημένα μὲ χρυσάφι⁸. αὐτοὶ φροντίζουν γιὰ τὴν τέλεση τῆς θρησκευτικῆς λατρείας καὶ ἐπειδὴ ἔχουν μαντικές ικανότητες, μποροῦν νὰ προβλέψουν τὰ μελλούμενα, βλέποντας τὰ ἀνοιγμένα σπλάγχνα τῶν ζώων· ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὸν Ζὸρζ εἶναι τὸ νερὸ τοῦ κήπου, τὸ ὁποῖο καὶ ἕως τὶς μέρες μου ὀνομάζεται βασιλικό.

Γιὰ τὸν Ζὸρζ εἶπα ὅ,τι ἦταν περισσότερο ἀξιόπιστο. Ἀπὸ τὰ ζῶα δὲν λατρεύουν ὅλοι οἱ Βρετανοὶ τὰ ἴδια, ἀλλὰ μερικοὶ κάποια, καὶ ἄλλοι ἄλλα. Οἱ Ἕλληνοὶ προσφέρουν θυσίες στὰ λιοντάρια, ἄλλοι ὅμως θεωροῦν ἀνώτερους τοὺς μονόκερους, τοὺς ὁποίους ἐμεῖς ὀνομάζουμε ρινόκερους γιὰτὶ ἔχουν κέρατο στὴ μύτη· ἐκεῖνοι ποὺ λατρεύουν τὸν ρινόκερο ὀνομάζονται Σκῶθαι⁹, παλαιότερα λέγονταν Σκῦθαι, καὶ κατοικοῦν στὴ βόρεια τῶν Ἑλλήνων περιοχή, στὶς ὑπώρειες ψηλῶν βουνῶν· ξυρίζουν τὸ κεφάλι τους καὶ χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν ἐξυπνάδα τους, ἀλλὰ δὲν μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς

όμουρέουσι δὲ τούτοισι οἱ Ὑελοιοι, οἱ δεινῶς μέλανές εἰσι τὸ χρῶμα καὶ τετρίγασι κατάπερ αἱ νυκτερίδες. καὶ θεοὺς τρόπῳ τοιῶδε ἰλάσκονται. ἐπεὰν συλληθῶσι ἐς ἓν χωρίον, οἱ μὲν δίχα διαστάντες τοῖσι ποσὶ μάχονται (θνήσκει μέντοι οὐδεὶς), οἱ δὲ κλαυθμῶ διαχρέωνται καὶ ὀλολυγῆ. ὑπὲρ δὲ τούτων νήσός ἐστι Ἰέρνη, τὴν Ἰερνες ἔχουσι, δειλότατοι ἔοντες πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ἀνθρώπων. χρυσὸς γὰρ ἄφθονος ὅσος ἐστὶ αὐτόθι, οἱ δὲ οὐκ ἐθέλουσι ἐξορύσσειν, ἀλλ' αἰοιοὶ ἔοντες τοὺς παλαιοὺς θεοὺς παρὰ ποταμοὺς κατήμενοι ἐπυμνεύουσι, καὶ κιθάρας ἔχοντες κιθαρίζουσι. ὑπὲρ δὲ τῶν Ἰέρνων οὐδεὶς οἶδε σαφέως τί τὸ κατύπερθέ ἐστι. καὶ οἱ μὲν λέγοντες τὸν Ἰστρον ποταμὸν θολερὸν ἤδη ἔοντα παραρρέειν οὐκ ὀρθῶς εἰκάζουσι, οἱ δὲ Ὠκεανὸν περικεχύσθαι τῇ νήσῳ οὐδ' οὗτοι ἔχουσι λόγον οὐδένα.

Περὶ μὲν ὧν τῶν Ἰέρνων τοσαῦτα εἰρήσθω· περὶ δὲ τοῦ ῥινοκέρωτος ἔρχομαι μηκυνέων τὸν λόγον. ὁ ῥινόκερος αἰσχιστός ἐστι πάντων θηρίων, πᾶρεξ τῆς δωδοῦς ὄρνιθος, ἐπὶ τῇ τὸ ἐν Δωδώνῃ χρηστήριον ὠνομάσθη ὁμολογεομένως ὑπ' ὀρνίθων κτισθέν. καὶ σπανίην περ ἐνθαῦτα ἐπιφοιτέουσαν ὁμως εἰδόν μιν ἐν τῷ κήπῳ τούτῳ. αὕτη μὲν ὧν αἰσχίστη. δευτερεῖα δὲ φερόμενος ὁ ῥινόκερος τοιήνδε τινὰ ἰδέην κέκτηται. τετράπους ἐστὶ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχει δύο, μικροὺς μέντοι, καὶ τὸ δέρμα παχὺ ὁμοῖα τοῖς μάλιστα· καὶ ζορκάδος μὲν ἦσσαν θέειν, ἵππου δὲ μέζων τὸ μέγαθος. καὶ τοῦ κέρεος ἐλκόμενος οὐκ

Beschreibung
des Einhorn
oder
Nashorns.
Exkurs über
Dodovögel.

Ἄγγλους· γείτονες μ' αὐτοὺς εἶναι οἱ Ὑελοσοί¹⁰, φοβερὰ μαυριδεροὶ καὶ τοιρίζουν, ὅπως οἱ νυχτερίδες. Τοὺς θεοὺς τοὺς ἐξευμενίζουν μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Ἄφοῦ συγκεντρωθοῦν σ' ἓναν τόπο, μερικοὶ χωρίζονται σὲ δύο ομάδες καὶ μάχονται¹¹ μὲ τὰ πόδια (δὲν πεθαίνει ὅμως κανεὶς)· οἱ ἄλλοι τοὺς παρακολουθοῦν μὲ θρήνους καὶ μεγάλες κραυγές¹². Πάνω ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι τὸ νησὶ Ἰέρνη, τὸ ὁποῖο κατοικοῦν οἱ Ἰερνες, οἱ πρὸ δειλοὶ ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού γνωρίζουμε. Ὑπάρχει ἐκεῖ ἀφθονο χρυσάφι τὸ ὁποῖο οἱ κάτοικοι δὲν τὸ ἐξορύσσουν, ἀλλὰ ὄντας τραγουδιστὲς¹³ κάθονται στὶς ἀκροποταμιὲς καὶ δοξολογοῦν τοὺς παλιούς θεοὺς καὶ παίζουν κιθάρα. Πάνω ἀπὸ τοὺς Ἰερνες κανεὶς δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς τί ὑπάρχει παραπέρα καὶ ὅσοι λένε ὅτι ἐκεῖ κοντὰ κυλάει λασπερὸς ὁ Ἰστρος¹⁴ ποταμὸς δὲν σκέπτονται σωστά· ὅσοι πάλι λένε ὅτι γύρω ἀπὸ τὸ νησὶ ὑπάρχει ὁ Ὠκεανός, οὔτε αὐτοὶ στηρίζονται κάπου.

Γιὰ τοὺς Ἰερνες τόσα πού εἰπώθησαν εἶναι ἀρκετά· γιὰ τὸν ρινόκερο θὰ εἰπῶ περισσότερα. Ὁ ρινόκερος εἶναι τὸ ἀσχημότερο ἀπ' ὅλα τὰ ζῶα, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸ πουλὶ δωδῶ¹⁵, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὀνομάστηκε τὸ μαντεῖο τῆς Δωδώνης, πού θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους ὅτι κτίστηκε ἀπὸ πουλιά· παρ' ὅλο πού ἐδῶ εἶναι σπάνια, τὴν εἶδα νὰ συχνάζει σὲ τοῦτο τὸν κῆπο. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρὸ ἀσχημη ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα. Δεύτερος σὲ ἀσχήμια ἔρχεται ὁ ρινόκερος ὁ ὁποῖος ἔχει αὐτὴν περίπου τὴ μορφή. Ἔχει τέσσερα πόδια καὶ δύο μικρὰ μάτια. Ἔχει χοντρὸ δέρμα, ὅμοιο μὲ τῶν παχύδερμων. Τρέχει λιγότερο ἀπὸ τὸ ζαρκάδι, καὶ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ ἄλογο. Ἄμα τὸν σύρεις ἀπὸ τὸ κέρατο δὲν ἀκολουθεῖ μὲ τὴν θέλησὶ του, ἀλλὰ ὑποτάσσεται.

ἔψεται, ἐκὼν εἶναι, ἀλλ' ὑποστήσεται. καὶ ὑποζυγίῳ οὐ πολλάκις χρέωνται οἱ, Σκῶθαι δὲ οὐδαμὰ ἰρὸς γάρ. οἱ δὲ Ἄγγλοι ἦν κοτε κυσὶ διώκοντες καταλάβωσί μιν, ἀποδειροτομήσαντες πατέονται τῶν κρεῶν. οὐ πολλάκις μέντοι συνέβη τοῦτο γενέσθαι, σπάνιον γὰρ ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ τὸ θηρίον.

Geschichte
des Magmos.

Θύεται δὲ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τοῖσι λέουσι κατὰ τοιήνδε τινὰ αἰτίην. λόγιον ἦν παλαιὸν παρὰ Μαγμῶ τῷ ἀρχιεὶ φυλασσόμενον, ἐδύνατο δὲ τοῦτο τὸ λόγιον τοιόνδε τι κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν·

ἀλλ' ὅτε μυρμηκῶν ὄλοος στρατὸς ἐξαπολείται,
μηδ' ἔτι ταγὸς ἔση, φαιόπτερε λᾶρε, θαλάσσης,
δὴ τότε χρὴ σφάζειν σε Ποσειδάωνι μέγαν βούν
αὐτὰρ οἶν πάλλευκον Ἀθήνην ποντομεδούση.

Ἄγγλοι μὲν τοίνυν μεγάλως κοτὲ ἐν πολέμῳ ἐσσώθησαν. ὁ δὲ Μαγμὸς ὀρέων σφέας περιημεκτέοντας τῇ συμφορῇ καὶ ἀπορέοντας ὃ τι χρήσονται τοῖσι πρήγμασι, ἀποδέξας τὸ λόγιον θαρρέειν ἐκέλευσε, ὡς δέον Μαρπὸν τινα λαβόντας καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Μαρπὴν θύειν τούτους τοῖσι λέουσι. ἔδεξε δὲ τοιῷδε τρόπῳ· μύρμηκας εἶναι τοὺς ὀπλίτας τοὺς ἐν μάχῃ θανόντας, νέα δὲ λάρῳ μάλιστα προσείκελον εἶναι κομᾶν δὲ Ποσειδέωνα, ὡς δ' αὐτῶς καὶ τοὺς λέοντας· ἄνδρα δὲ βοὶ προσεμφερέστατον, γυναῖκα δὲ οἴ. τὴν δὲ Μαρπὴν ἀπέφηνε λευκότριχα ἐοῦσαν. οἱ δὲ ἀναθαρρήσαντες ἔσφαξαν κατάπερ προσέταξε καὶ σφάζαντες λέουσι παρέθεσαν κατεσθίειν. ἐτύ-

Ὡς ὑποζύγιο δὲν τὸν μεταχειρίζονται συχνά, οἱ Σκῶθαι ὅμως κατὰ κανένα τρόπο, γιατί θεωρεῖται ἱερός. Καὶ οἱ Ἕλληες ἀν ποτὲ μὲ τὴ βοήθεια σκυλιῶν τὸν συλλάβουν, ἀφοῦ τὸν ἀποκεφαλίσουν τρῶνε τὰ κρέατά του. Δὲν συνέβη ὅμως τοῦτο πολλές φορές, γιατί εἶναι σπάνιο τὸ ζῶο αὐτὸ στὴ χώρα τούτη.

Οἱ Ἕλληες προσφέρουν θυσία στὰ λιοντάρια σύμφωνα μὲ τοῦτο δῶ τὸ περιστατικό. Ὑπάρχει παλιὸς χρησμός πού τὸν φύλαγε ὁ ἀρχιερέας Μαγμός. Σήμαινε δὲ αὐτὸς ὁ χρησμός αὐτὰ περίπου στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα:

ἀλλ' ὅταν ὁ ὀλέθριος στρατὸς τῶν μυρμηγκιῶν
καταστραφεῖ ἐντελῶς, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀρχηγὸς
στὴ θάλασσα, γλάρε μὲ τὰ γκριζα φτερά, τότε
πρέπει νὰ θυσιάσεις στὸν Ποσειδῶνα μεγάλο
βόδι καὶ ἀκόμη κάτασπρο πρόβατο στὴν Ἀθηνᾶ,
τὴν ἀρχόντισσα τῆς θάλασσας¹⁶.

Οἱ Ἕλληες λοιπὸν ὑπέστησαν κάποτε σὲ πόλεμο μεγάλη ἦττα. Ὁ δὲ Μαγμός βλέποντάς τους νὰ δυσφοροῦν γιὰ τὸ δυστύχημα πού τοὺς εἶχε τύχει καὶ νὰ βρίσκονται σὲ ἀμηχανία γιὰ τὸ τί θὰ πράξουν, φανέρωσε τὸν χρησμό, τοὺς παρότρυνε νὰ ἔχουν θάρρος καὶ τοὺς εἶπε, ἀφοῦ συλλάβουν κάποιον πού τὸν ἔλεγαν Μαρπὸν καὶ τὴ γυναῖκα του Μαρπή, νὰ τοὺς θυσιάσουν στὰ λιοντάρια. Τὸ ἀπέδειξε δὲ μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Τὰ μυρμηγκία εἶναι οἱ ὀπλίτες πού ἔπασαν στὴ μάχη, τὸ πλοῖο δὲ πρὸς τὸν γλάρο κάπως μοιάζει. Νὰ φροντίζουν δὲ τὸν Ποσειδῶνα, τὸ ἴδιο καὶ τὰ λιοντάρια· ὁ ἄντρας ὁμοιάζει κατ' ἐξοχὴν μὲ τὸ βόδι καὶ ἡ γυναῖκα μὲ τὸ πρόβατο. Γιὰ τὴν Μαρπή εἶπε ὅτι ἔχει λευκὰ μαλλιά. Οἱ ἄλλοι πῆραν θάρρος καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὅπως τοὺς συνέστησε καὶ τοὺς ἔδωσαν νὰ

γχανε δὲ ὁ Μαρπὸς καὶ πρότερον ἐχθρὸς ἔων τοῦ Μαγμοῦ.

Menschen-
opfer für die
Löwen.

Ἄνδρα ὧν καὶ τότε ἔθυσαν, καὶ ἐς ἐμὲ δὴ δια-
τελεῦσι τοῦτο ποιεῦντες. κατεσθίουσι δὲ τοῖσι λέουσι
οὐδενὶ ἔξεστι παρεῖναι χωρὶς ἢ τῷ τοῦ θνήσκοντος
μάλιστα οἰκῆϊ· τούτῳ δὲ ἔξεστι. ἐπεὰν δὲ οἱ
λέοντες ἄλις ἔχωσι τῆς βορῆς, ὁ δὲ ἀναλαβὼν τὰ
λείμματα καὶ ἐς θύλακον ἐνθεῖς ἀπ' ὧν εἰσι ὡς
θάψων δήκου.

Kinderopfer
für die Ele-
fanten.

Τοῖσι δὲ ἐλέφασι ἄνδρας μὲν οὐ σφάζουσι, παιδιά
δὲ μῦνον. τεκμήριον δὲ ὅτι αὐτὸς παιδίσκους εἶδον
ἐλέφασι ἰππεύοντας, καὶ φανεροὶ ἦσαν τῷ περιχαρεῖ
τῆς ὄψεως οὔτι συνειδότες οἷα πείσσονται. οἱ δὲ
ἐλέφαντες ἐκεῖνοι οὐ πολλῶ διαφέρουσι τῶν Λιβυκῶν·
πολλῶ μέντοι μέζονές εἰσι καὶ οὐρῆν ἔχουσι ἵππου.
ἐσθίουσι δὲ οὐ παιδιά μῦνον, ἀλλὰ καὶ μάζας τινάς,
τὰς μέλιτι καὶ ἀλεύρῳ μεμαγμένας παρατιθεῖσιν σφι
οἱ μελεδωνοί. ἦν δὲ τις προσιῶν πειρήται κλέπτειν,
συλλαβόντες οἱ μελεδωνοὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον γεύουσι
τῆς μάζης· ὁ δὲ γευσάμενος νοσεῖ, καὶ νοσήσας
μετ' ὀλίγον χρόνον ἀποθνήσκει, μέζων γενόμενος τὸ
μέγαθος αὐτὸς ἑωυτοῦ.

Beschreibung
des Pelikans.

Ὁ μὲν ὧν τοιαῦτα πάσχει· ὄρνις δὲ ἐστὶ τις
πελεκάν, ἰδέην μὲν οὐ καλός, λῆμα δὲ ἀριστεύων.
τρίχας μὲν γὰρ ὀρθὰς ἐπὶ τῷ ὀπίσω τῆς κεφαλῆς
φύει, γένειον δὲ κατάπερ θύλακον ἐκ τοῦ ρύγχεος
κατιεῖ. λέγεται ὅμως πάντων θηρίων πεφυκέναι
φιλοτεκνότητος. ἰχθύς γὰρ βόσκεται· ἀγρεύει δὲ

τοὺς φᾶνε τὰ λιοντάρια. Ἦταν δὲ ὁ Μαρπὸς ἀπὸ παλιὰ ἐχθρὸς τοῦ Μαγμοῦ.

Ἄνθρωπο λοιπὸν καὶ τότε θυσίασαν, καὶ στὶς μέρες μου ἐξακολουθοῦν νὰ τὸ κάνουν. Ὅταν τὰ λιοντάρια τοὺς τρῶνε, δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανένα νὰ παρίσταται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν στενό-τερο συγγενὴ τοῦ νεκροῦ. Αὐτὸς ἐπιτρέπεται. Ὅταν τὰ λιοντάρια ἔχουν φάει ἄρκετά, ὁ συγγενὴς μαζεύει ὅ,τι ἔχει μείνει, τὰ βάζει σὲ σακκούλι καὶ φεύγει γιὰ νὰ τὰ θάψει κάπου.

Στοὺς ἐλέφαντες δὲν θυσιάζουν ἄνδρες ἀλλὰ μόνον παιδιά. Ἀπόδειξη εἶναι ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶδα μικρὰ ἀγόρια νὰ ἱππεύουν ἐλέφαντες, καὶ ἦταν φανερὸ ἀπὸ τὴ χαρούμενη ὄψη τους ὅτι δὲν εἶχαν συναίσθησι τί θὰ πάθαιναν. Οἱ ἐλέφαντες ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τοὺς Λιβυκοὺς. Εἶναι πολὺ μεγαλύτεροι καὶ ἔχουν οὐρὰ ἀλόγου. Δὲν τρῶνε μόνον παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ κριθαρένια ψωμιὰ πού ἔχουν γίνει ἀπὸ μέλι καὶ ἀλεύρι καὶ τοὺς δίνουν οἱ μελεδωνοί. Ἄν δὲ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες ἀποπειραθεῖ νὰ κλέψει, τὸν συλλαμβάνουν οἱ μελεδωνοὶ καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ φάει ἀπὸ τὸ ψωμί· ὅποιος φάει ἄρρωσταίνει, καὶ ἔπειτα ἀπὸ λίγο χρόνον πεθαίνει, ἀφοῦ προηγουμένως πρησεῖ καὶ γίνει πιὸ ὀγκώδης.

Κι αὐτὸς λοιπὸν παθαίνει αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὁ πελεκάνος εἶναι ἓνα πουλί. Ὅχι ὠραῖος στὴ μορφὴ, ἀλλὰ ἄριστος ὅμως ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα. Στὸ πίσω μέρος τοῦ κεφαλοῦ του φυτρῶνουν ὄρθιες τρίχες καὶ ἀπὸ τὸ ρύγχος του κατεβαίνει γένι, σὰν θύλακος· λέγεται γι' αὐτὸν ὅμως, ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα αὐτὸς ἀγαπᾷ περισσότερο τὰ μικρὰ του· τρέφεται μὲ ψάρια.

τοιῶδε τρόπῳ. ἐπὶ πέτρης κατήμενος φυλάσσει τὸ ὕδωρ· ἐπεὰν δὲ ἰχθὺς ἀναφανῆ, κάτω ἐνειχθεὶς ἐς ὧν τίθησι ἐς τὸν θύλακον· ὅταν δὲ νομίζη ἰκανὰς ἔχειν, οἰχόμενος τοῖσι νεοσσοῖσι δίδωσι ἐσθίειν. ἀτὰρ ἦν πᾶσαν τὴν ἡμέρην διατρίβοντι συμβῆ μηδὲν λαβεῖν, πρὸς εὐφρόνην κατελθὼν κατ' ὧν οἰκτεῖρει τὰ νεόσσια ὀρέων πεινῶντα. τόδε ὧν ἐπιτεχνᾶται τὸ ἐνωτοῦ στέρνον τρωματίζει τῷ ρύγχει, καὶ ὑπτίος κείμενος παρέχει τοῖσι νεοσσοῖσι διαταμεῖν. πολλὸν μὲν τοίνυν χρόνον σιγὴν ἔχων διακαρτερεῖ· ἐπ' αὐτῷ δὲ τῷ θνήσκειν γενόμενος μίην φωνὴν ῥήγγυσι οὕτω δεινὴν καὶ λιγυρὴν ὥστε πᾶσι τοῖσι ἀκούουσι φόβος ἐμπίπτει καὶ ἀρρωδίη· ὅσοι δὲ τούτων ἀλιεῖς εἰσι, οὗτοι νύκτα ταύτην καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέρην θαλάσσης ἀπέχονται, ἐπιστάμενοι ὅτι εἰ μὴ ἀπέξονται, χειμῶνι καταλαμφθέντες τελευτήσουσι ἐν πόντῳ. οὕτω φιλότεκνός ἐστι ὁ πελεκᾶν. ὅστις γάρ τοι τῶν χάριν ἀνταποδωσόντων ὑπερβνήσκει, θανῶν μετὰ τιμῆς βίου εὔρηκε καλλίστην ἀπαλλαγὴν· εἰ δέ τις ὑπὲρ ἀγνοούντων ὅσα εὐεργετέεται πάσχει τὸ δεινότατον, θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔργον οὗτος ἐπιτελέει.

Geschichte
der Affen u.
Darwins.

Κατὰ μὲν ὧν τὸν πελεκᾶνα ἀρκεόντως μοι ἀπήγεται· περὶ δὲ τῶν πιθήκων μῦθος ἐστὶ οὐκ ἀπίθανος. ἀνθρώπους γὰρ πρότερον εἶναι σφεας, Πυγμαίους δὲ καλέεσθαι, πολλοῖσί τε δοκέει καὶ ἐγὼ ἄμα πείθομαι. Δαρφὴν δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Πυγμαίων λόγιον παρὰ τοῦ πατρὸς παρεδέξατο, ὁκοῖον δὲ ἦν τὸ λόγιον ἐπιστα-

Τὰ πιάνει δὲ μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Στέκεται σ' ἓνα βράχο καὶ παρατηρεῖ τὴ θάλασσα. Ὅταν φανεῖ κάποιο ψάρι, βουτάει καὶ τὸ βάζει στὸν θύλακο. Ὅταν θεωρήσει ὅτι ἔχει ἄρκετὰ ψάρια, φεύγει καὶ δίνει στὰ μικρά του νὰ φᾶνε, ἀλλὰ ἂν μιὰ ὀλόκληρη μέρα συμβεῖ νὰ μὴν πιάσει κανένα ψάρι καὶ φθάσει ἢ νύχτα, αἰσθάνεται λύπη βλέποντας τὰ μικρὰ πεινασμένα. Αὐτὸ λοιπὸν μηχανεύεται· πληγώνει μὲ τὸ ρύγχος του τὸ στέρνο του. Καὶ σὲ ὕπτια θέση ἀφήνει τὰ μικρὰ νὰ τοιμπᾶνε. Γιὰ ἄρκετὴ ὥρα ἀντέχει χωρὶς νὰ βγάλει φωνή. Τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ ξεψυχᾷ βγάζει μιὰ κραυγὴ φοβερὴ καὶ διαπεραστικὴ ποὺ προκαλεῖ φόβο καὶ τρόμο σ' ὅσους τὴν ἀκοῦνε. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ψαράδες, αὐτοὶ τὴ νύχτα ἐκείνη καὶ τὴν ἐπόμενη μέρα βασιτοῦνται μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα, γιατί γνωρίζουν ὅτι ἂν δὲν τὸ κάνουν, θὰ τοὺς πιάσει τρικυμία καὶ θὰ βροῦν τὸ θάνατο στὸ πέλαγος. Τόσο πολὺ ἀγαπᾷ τὰ παιδιά του ὁ πελεκάνος. Ὅποιος λοιπὸν πεθαίνει γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ θὰ ἀνταποδώσουν, πεθαίνοντας τιμημένα βρίσκει τὸν καλύτερο τρόπο νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἄν κανεὶς πεθάνει γιὰ χάρη ἄλλων ποὺ ἀγνοοῦν τὴν εὐεργεσία του, αὐτὸς παθαίνει ὅ,τι χειρότερο, γιατί ἐπιτελεῖ ἔργο θεοῦ παρὰ ἀνθρώπου.

Γιὰ τὸν πελεκάνο λοιπὸν ἄρκετὰ εἰπώθηκαν. Γιὰ τοὺς πιθήκους ὑπάρχει μιὰ ἱστορία ποὺ δὲν εἶναι ἀπίθανη. Ὅτι παλιὰ ἦταν ἄνθρωποι καὶ ὀνομάζονταν Πυγμαῖοι. Τοῦτο τὸ δέχονται πολλοὶ καὶ ἐγὼ μαζί τους. Ὁ Δαρφίν¹⁷, ὁ βασιλέας τῶν Πυγμαίων, εἶχε ἀπὸ τὸν πατέρα του ἓνα χρησμό, ποῖος δὲ ἦταν ὁ χρησμός αὐτός, ἐνῶ τὸν γνωρίζω, δὲν μοῦ εἶναι εὐχάριστο νὰ τὸν εἰπῶ.

μένω μοι οὐκ ἤδιον λέγειν, ὅστις δὲ τὰ τῶν Πιθιογίων ὄργια μεμύηται, οὐδὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ οἶδε τί λέγω. οὐκ ὦν ἔξεστί μοι τοῦτο μὲν περὶ τοῦ λογίου συγγράψαι, ὁκοῖόν τι ἦν· τόδε δὲ συγγράψω, ὅτι ἔως ἀπόρρητον εἶη καὶ πρὸς μηδένα ἐκφέροιο, τέως πᾶσι ἀγαθοῖσι ἔμελλον εὐθηνήσειν οἱ Πυγμαῖοι· ἐξενειχθέντος δέ, πᾶν τούναντίον πείσεσθαι. ἐπιστρατευσαμένων τοίνυν κοτὲ τοῖσι Ἄγγλοισι, συνέβη τῷ Δαρφίνι αἰρεθῆναι. ὡς δὲ εἶροντο αὐτὸν οἱ Ἄγγλοι ὅτι ἦν τὸ λόγιον, οὐκ ἔφησε ἐξοίσεσθαι. οἱ δὲ τὴν μητέρα τοῦ Δαρφίνος συλλαβόντες ἐβασάνιζον, παρεόντος ἐκείνου καὶ ὀρέοντος, πολλὰς ἐλπίδας ἔχοντες οὐκ ἀνέξεσθαί μιν τὴν μητέρα ὀρέοντα κακουμένην. συνέβη μέντοι οὐ κατὰ περ ἤλπισαν· καρτερέων γὰρ τῇ γνώμῃ οὐκ ἔφη προδότης τῆς πατρίδος γενήσεσθαι. δευτέρην ὦν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀναρπάσαντες ἐβασάνιζον τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ταύτην, οὐ νομίζοντες περιόψεσθαί μιν τὴν γυναῖκα τρηχέως περιεπομένην, ἀλλ' αὐτίκα φθέγγεσθαι· φιλογύναιον γὰρ τὸ ἔθνος τῶν Πυγμαίων. τοῦ δὲ καὶ τότε ἀπαρνηθέντος, παῖδα παρ' ὧν ἔφερον, τὸν μόνον εἶχε, οἷα ἐπὶ θάνατον δὴ στείχοντα. ὁ δὲ ἐντὸς γενόμενος ἑωυτοῦ οὐδεμίην ἔρρηξε φωνήν. ἀπορέουσι ὦν τοῖσι Ἄγγλοισι καὶ θωμάζουσι τὸ λῆμα τοῦ ἀνδρός, τῶν τις Σκωθέων, πρέσβυς μάλα ἑών, τῷ οὐνομα ἦν Ἄγβος, καταστὰς ἐς τὸ μέσον, “ὦ ἄνδρες Ἄγγλοι,” ἔφη, “πολλὰ μὲν ἔνεστι τὰ γλυκερὰ τῷ ἡμετέρῳ βίῳ, πολλὰ δὲ τὰ κακὰ καὶ ἀλγεινά· καὶ

Ἀκόμη κι ὅποιος ἔχει μνηθεῖ στα ὄργια τῶν Πιθογιῶν¹⁸, οὔτε ἀκόμη αὐτὸς δὲν γνωρίζει γιὰ τί πράγμα μιῶ. Δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ γράψω γιὰ τὸν χρησμό, τί ἦταν ἀκριβῶς. Τοῦτο θὰ γράψω, πράγμα τὸ ὁποῖο ἕως τώρα ἦταν μυστικὸ καὶ σὲ κανέναν δὲν εἶπεθεῖ, ὅτι κάποτε οἱ Πυγμαῖοι θὰ κυβερνοῦσαν ὅλους τοὺς ἄριστους ἀνθρώπους· ἂν δὲ λεγόνταν, τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο θὰ πάθαιναν. Μιὰ φορὰ λοιπὸν ἐκστράτευσαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ Δαρφίν πιάστηκε αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ρώτησαν οἱ Ἑλλήνοι ποῖος ἦταν ὁ χρησμός, δὲν τὸν ἀποκάλυψε. Οἱ Ἑλλήνοι συνέλαβαν τὴ μητέρα τοῦ Δαρφίνος καὶ τὴν βασάνισαν μπροστὰ του, πιστεύοντας ὅτι δὲν θὰ ἄντεχε νὰ βλέπει νὰ κακοποιοῦν τὴ μητέρα του. Ἀλλὰ δὲν ἔγινε ὅπως περίμεναν. Ὄντας σταθερὸς σ' αὐτὰ ποὺ πίστευε, εἶπε ὅτι δὲν θὰ προδώσει τὴν πατρίδα του. Δεύτερη στὴ σειρά οἱ Ἑλλήνοι ἄρπαξαν τὴ γυναῖκα του καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὴν βασάνιζαν, πιστεύοντας ὅτι δὲν θὰ ἀνεχθεῖ νὰ βλέπει τὴ γυναῖκα του νὰ τὴν κακομεταχειρίζονται μὲ τόση τραχύτητα, καὶ ὅτι ἀμέσως θὰ μιλήσει. Τοῦτο γιὰτὶ οἱ Πυγμαῖοι ἀγαποῦν τὶς γυναῖκες. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τότε ἀρνήθηκε νὰ μιλήσει, ἔφεραν καὶ τὸ παιδί του, τὸ μοναδικό, σὰν νὰ πῆγαιναν νὰ τὸ θανατώσουν. Ὁ Δαρφίνος κυριαρχώντας στὸν ἑαυτό του δὲν μίλησε. Ἀπόρησαν λοιπὸν οἱ Ἑλλήνοι καὶ θαύμασαν τὴ δύναμη τῆς θέλησής του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Σκώθους, πολὺ γέρος, τ' ὄνομά του ἦταν Ἄγβος, προχώρησε ἀνάμεσα στοὺς Ἑλλήνους καὶ εἶπε: «Ἔω Ἑλλήνοι, ὑπάρχουν πολλὰ εὐχάριστα στὴ ζωὴ μας καὶ πολλὰ κακὰ καὶ ὀδυνηρά. Ὅταν σ' ἐμᾶς συμβεῖ κάτι τὸ

αὐτοὶ κου λυπεόμενοι ἀχθόμεθα, τοῖσι δὲ ἄλλοισι
κακοπαθέουσι καὶ συναλγέομεν· ἔλασσον μέντοι. ἦν
ᾧν τῇ ἐμῇ γνώμῃ προσθήσθε, αὐτὸν τὸν Δαρφίνα
λαβόντες βασανιεῖτε, δοκέω γὰρ οὕτω μιν πάντα
ὅσα χρηρίζετε διδάξειν.” τὰ περ ᾧν καὶ ἐγένετο.
προσελθόντων γὰρ οἱ τῶν βασανιούντων περιδεῖς
ἐγένετο ὁ Δαρφίν, καὶ ἀμβώσας μέγα πάντα ὑπέ-
σχετο ὑπερθήσεσθαι. καὶ πρήξαντος ταῦτα πανώ-
λεθρον ἐξαπώλετο πᾶν τὸ ἔθνος τῶν Πυγμαλῶν, πάρεξ
ὀλίγων τινῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαρφίνος, οἱ ἐν ἐρκταῖς
φυλασσόμενοι πίθηκοι ἐγένοντο. τοιαῦτα λέγουσι οἱ
Ἄγγλοι, ἐμὲ μὲν πείθοντες· τινὲς δὲ ἄλλον λόγον
παρέχουσι, τὸν οὐκ ἄξιον διεξελεθεῖν.

Inschriften. Ὁμουρέει δὲ τούτοισι ὁ νηὸς ὁ τῶν καμήλων·
τῶν πέρι ἐπισταμένοισί κου ἄλλο μὲν ἐρέω οὐδέν,
τόδε δὲ μῦνον, ὅτι παλαιόν τι λόγιον ἐπὶ τῷ νηῷ σφι
γέγραπται, ὃ ἔστι κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν·

μὴ κινεῖτε κάμηλον· ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

παραπλήσια δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων νηῶν εὐρήσεις,
καὶ δὴ καὶ πίνακές εἰσι προσπεπασσαλευμένοι τοῖσι
τοίχοισι, ἐν τοῖσι γῆς περίοδος ἐπιτέτμηται γελοίως
πάγχυ πεποιημένα, ἐπεῖτε ἄλλα τε πολλὰ μεγάλως
ἡμαρτήκασι καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀσίην πολλῶ μέρζονα
ἀποφαίνουσι ἐοῦσαν τῆς Εὐρώπης. πρὸς δὲ τούτοισι
ἕτερα ἅπαντα ἐπιγεγράφασι γράμμασι διφασίοισι χρεώ-
μενοι, τοῦτο μὲν τοῖσι ἱροῖσι (καὶ συνείσι τὰ γράμ-
ματα ταῦτα οὐδένας ἄλλοι ἢ οἱ μελεδωνοὶ μῦνον·

δυσάρεστο στενοχωρούμεθα πολύ, ὅταν οἱ ἄλλοι κακοπαθαίνουν συμπονοῦμε γιὰ τὰ πάθη τους, λιγώτερο ὅμως. Ἄν λοιπὸν δεχθεῖτε τὴ γνώμη μου, πιάστε τὸν ἴδιο τὸν Δαρφῖνο καὶ βασανίστε τον. Νομίζω ὅτι ἔτσι θὰ σᾶς πεῖ ὅσα θέλετε», πρᾶγμα ποὺ ἀμέσως ἐγίνε. Μόλις πῆγαν οἱ βασανιστὲς στὸν Δαρφῖνο, αὐτὸς ἐνίωσε τρόμο, καὶ βγάζοντας γοερὲς κραυγὲς ἔδωσε τὴ βεβαίωση ὅτι θὰ τὰ ἀποκαλύψει ὅλα. Κάνοντας αὐτὸ χάθηκε ὀλοκληρωτικὰ τὸ ἔθνος τῶν Πυγμαίων, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, μαζί μ' αὐτοὺς καὶ ὁ Δαρφίν. Αὐτοὺς τοὺς ἔβαλαν στὴ φυλακὴ καὶ μεταμορφώθηκαν σὲ πιθήκους. Κάτι τέτοια λένε οἱ Ἄγγλοι καὶ τοὺς πιστεύω. Ἄλλοι λένε ἄλλα, ποὺ δὲν ἀξίζουν νὰ τὰ προσέξει κανεὶς.

Πλάι στοὺς πιθήκους βρίσκεται ὁ ναὸς τῶν καμήλων· γι' αὐτὲς δὲν θὰ πῶ τίποτε σὲ ἀνθρώπους ποὺ γνωρίζουν παρὰ τοῦτο μόνο, ὅτι στὸν ναὸ εἶναι χαραγμένος παλιὸς χρησμός¹⁹, ὁ ὁποῖος στὰ ἑλληνικὰ εἶναι ἔτσι:

μὴ κινεῖτε κάμηλον· καλύτερα νὰ μένει ἀκίνητη.

Παρόμοια ρητὰ θὰ βρεῖς καὶ στοὺς ἄλλους ναοὺς, καὶ μάλιστα καὶ πίνακες καρφωμένους στοὺς τοίχους, σὲ μερικοὺς ὁ χάρτης τῆς γῆς εἶναι σχεδιασμένος συνοπτικὰ κατὰ γελοῖο τρόπο, γιὰτὶ ὑπάρχουν πολλὰ μεγάλα λάθη, μάλιστα τὴν Ἀσίαν τὴν παρουσιάζουν πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἀκόμη ὑπάρχουν καὶ μερικὰ ἄλλα γραμμένα μὲ δύο εἰδῶν γράμματα, τὰ πρῶτα γιὰ τὰ ἱερὰ πράγματα (καὶ δὲν καταλαβαίνει τὰ γράμματα αὐτὰ κανεὶς παρὰ οἱ μελεθωνοί· αὐτοὶ τὰ

οὔτοι δὲ συνείσι), τοῦτο δὲ τοῖσι δημοσίοισι καὶ ἅπασι κοινοῖσι.

Beschreibung
des Chamä-
leons.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο θηρίον ἀξιοθώμαστον, τὸν καμηλέοντα καλέουσι κατότι τὰ μὲν ἔμπροσθε λέοντι οἴκε, τὰ δὲ ὀπισθε καμήλω. ἐγὼ δὲ μιν οὐκ εἶδον εἰ μὴ γραφῆσι μῦθον.

Andre Tiere.

Πολλὰ μὲν τοίνυν ἄλλα ἐστὶ θηρία ἐν τῷ κήφῳ, τούτων δὲ μῦθον μνήμην ποιήσομαι, ἀπτερύγων ὑστρίχων στρουθῶν, καὶ ἄρκτων μὲν ἐν ὕδατι νεόντων, πετεινῶν δέ, τοὺς πεγγῖνας οὐνομάζουσι, ἐν ἀέρι τῶντ' ποιούντων, καὶ ὀρνέου τὸ καλέουσι γνοῦ, καὶ θηρίου τὸ καλέουσι ἰάκ. ἔστι δὲ καὶ ἵππος πεποικιλμένον φορέων τὸ δέρμα κατάπερ χλαίνην Θρηκίην.

(ὀρνέου
Irrtum Hero-
dotes: ὄφεις ἐστὶ
schol.)

Beschreibung
der Ein-
wohner Ox-
fords.

Βουβαλίων δὲ πέρι καὶ βοῶν τῶν σεβομένων εἵνεκα ἐπιμνησθήσομαι. οὔτοι γὰρ εἰσι οἱ ἐν μέσῃ τῇ Ἀγγλίῃ Βόσπορον πόλιν οἰκεῦντες παρὰ μέγαν ποταμὸν τὸν Ἴσιν οὐνομάζουσι ἀπ' Αἰγυπτίων δήκου μαθόντες· θύουσι δὲ καὶ τῇ Ἴσι, πλοίων ἀγῶνα στησάμενοι. εἰσὶ δὲ ἄριστοι οὔτοι πάντων τῶν ἐν τῇ Ἀγγλίῃ κατοικημένων, ὡς παρ' αὐτῶν τε ἤκουσα καὶ αὐτὸς κάρτα πείθομαι. καὶ οὐδὲν πρήσσει ὁ βασιλεὺς μὴ τούτοις προὔπερθέμενος τὸ πρῆγμα. τὸ δὲ γένος Ἑλληνές εἰσι ἐξ Ἀθηνέων, τῶν ἄλλων Ἀγγλων μίξοβαρβάρων ἔόντων, καὶ μεγάλοι εἰσὶ καὶ ἰσχυροὶ κατὰ τὸ μέγαθος καὶ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ψεύδονται δὲ οὐδέ κοτε, ὄνειδος νομίζοντες· βαρβαρικῇ μέντοι ἐσθῆτι διαχρέωνται.

'Isidis
navigium.'

καταλαβαίνουν), τὰ ἄλλα γιὰ τὰ δημόσια καὶ ὅλα τὰ κοινὰ πράγματα.

Ἐπίσης καὶ ἄλλο ἀξιοθαύμαστο ζῶο, ὁ καμηλέων, τὸν ὁποῖο ὀνομάζουν ἔτσι γιὰ τὸ πρόσθιο μέρος μοιάζει μὲ λιοντάρι, κατὰ τὸ πίσω μέρος μὲ κάμηλο. Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ εἶδα παρὰ μόνο σὲ ζωγραφιές.

Στὸν κῆπο ὑπάρχουν κι ἄλλα ἄγρια θηρία· ἀπ' αὐτὰ θὰ μνημονεύσω τὴ χωρὶς φτεροῦγες στρουθό, μὲ φτέρωμα σκληρό, καὶ ἀρκοῦδες ποὺ κολυμποῦν· ἀπὸ τὰ πετούμενα ἐκεῖνα ποὺ ὀνομάζουν πεγγίνας²⁰ καὶ κάνουν τὸ ἴδιο στὸν ἀέρα, καὶ τὸ πουλὶ ποὺ τὸ λένε γνοῦν, καὶ τὸ θηρίο ποὺ τὸ ἀποκαλοῦν ἰάκ· ὑπάρχει κι ἓνα εἶδος ἀλόγου μὲ παρδαλὸ δέρμα σὰν θρακιώτικη χλαίνη²¹.

Γιὰ τὶς ἀντιλόπες καὶ τὰ βόδια θὰ κάνω λόγο μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὰ λατρεύουν. Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν στὸ μέσο τῆς Ἀγγλίας, στὴν πόλη Βόσπορο²², πλάι στὸν μεγάλο ποταμὸ Ἰσι²³, ὅπως τὸν ὀνομάζουν καθὼς ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Κάνουν θυσίες στὴν Ἰσι, καὶ ὀργανώνουν ἀγῶνες πλοίων²⁴. Εἶναι δὲ αὐτοὶ οἱ καλύτεροι ἀπ' ὅσους κατοικοῦν στὴν Ἀγγλία, ὅπως ἄκουσα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, πράγμα ποὺ πραγματικὰ πιστεύω. Καὶ τίποτε δὲν κάνει ὁ βασιλιάς, ἂν δὲν θέσει ἀπὸ πρὶν στὴν κρίση τοὺς τὴν ὑπόθεση. Κατὰ τὴν καταγωγή εἶναι Ἑλληνας²⁵ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, οἱ ἄλλοι Ἰσσοὶ εἶναι μιξοβάρβαροι, καὶ εἶναι μεγαλόσωμοι καὶ δυνατοὶ καὶ ὠραῖοι καὶ καλοὶ. Ποτὲ δὲν λένε ψέματα, γιὰ τὸ θεωροῦν ντροπή. Τὰ ροῦχα ποὺ φοροῦν εἶναι κατὰ τὴ μόδα τῶν βαρβάρων²⁶.

Gegenansprüche der Cambridger.

Ἦκουσα ὁμῶς ἕτερόν τινα λόγον παρὰ τῶν Χαμπρίζ πόλιν οἰκεόντων (οἱ κροκοδείλους σέβονται χάμψας καλέοντες), λεγόντων καὶ τούτων ἀρίστων πεφυκέναι τῶν ἐν τῇ Ἀγγλίῃ, ἐμὲ μέντοι οὐ πειθόντων· Ἕλληνας γὰρ οἱ Βοσπορίται, οἶκος δέ κως τὸ Ἑλληνικὸν πανταχῇ κρατεῖν. οἱ δὲ τὴν Χαμπρίζ νεμόμενοι τὴν τῶν Αἰγυπτίων σοφίην μᾶλλον ἐπασκέουσι.

Besuch der Mammothfunicity.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἐς τὰ Ὀλύμπια παρῆν, ἵνα γυμνικούς ἀγῶνας κατὰ τὸν τῶν Ἑλλήνων νόμον ἀγωνίζονται· θύεται μέντοι οὐ τῷ Διὶ ἀλλὰ τῷ λεγομένῳ Μамμοθφάν, τὸ ἱστορήσας οὖνομα ἐπυθόμην εἶναι τῶν ἰρῶν ἐλεφάντων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἄλλῳ λόγῳ ἀπηγηθήσεται.

1. New Haven, στὸ ἀνατολικὸ Sussex, στὸ στόμιο τοῦ ποταμοῦ Ouse, στὴν ἀκτὴ τοῦ στενοῦ τῆς Μάγχης, λιμάνι τῶν πορθμείων πρὸς τὴ Διέππη (64 μίλλια). Ἔχει πληθυσμὸ 12.232 κατοίκων (2011) καὶ ἀπέχει 79 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ Λονδίνο.

2. Πρβ. Ἡρόδ. II 104: νοήσας δὲ πρότερον αὐτὸς ἢ ἀκούσας ἄλλον λέγω.

3. Γιὰ τὶς ἀμάξεις τῶν Σκυθῶν Ἡρόδ. IV 114: ἔργα δὲ γυναικῆια ἐργάζονται μένουσαι ἐν τῆσι ἀμάξεσι. Αὐτ. V 121 καὶ Στράβ. 6, 3, 2: οἱ ἀμάξιοι Σκύθαι.

4. Πρβ. Ἡρόδ. II 112: τοῦ Ἡφαιστείου πρὸς νότον ἄνεμον κείμενον.

5. Τὸ ταξίδι τοῦ Ἡροδότου χρονολογεῖται στὰ φοιτητικὰ χρόνια τοῦ

Ἄκουσα ὅμως καὶ ἄλλη ἐκδοχὴ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατοικοῦν τὴν πόλη Χαμπρίζ²⁷ (αὐτοὶ λατρεύουν τοὺς κροκοδείλους τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦν χάμπας). Λένε καὶ τοῦτοι πὼς εἶναι οἱ καλύτεροι ἀπ' ὅσους ἔχουν ὑπάρξει στὴν Ἀγγλία. Ἐμένα ὅμως δὲν μὲ πείθουν. Γιατὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Βοσπόρου εἶναι Ἑλληνες, φυσικὸ εἶναι λοιπὸν τὸ Ἑλληνικὸ νὰ ὑπερέχει παντοῦ. Ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν στὴν Χαμπρίζ ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὴ μελέτη τῆς Αἰγυπτιακῆς σοφίας.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ παρευρέθηκα στὰ Ὀλύμπια, ὅπου θὰ γίνονταν ἀθλητικοὶ ἀγῶνες κατὰ τὸν κανονισμὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ θυσιάζουν ὄχι στὸν Δία ἀλλὰ στὸν λεγόμενον Μαρμοθφάν. Τὸ ὄνομα ποὺ ἀναφέρω ἔμαθα ὅτι εἶναι τῶν ἱερῶν ἐλεφάντων. Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ εἰπῶ σὲ ἄλλη διήγησή μου.

Beazley, ἀλλὰ ἡ διήγησις ἀρχίζει ἀπὸ τὴ βασιλεία (1820-1830) τοῦ Γεωργίου Δ' τῆς Βρετανίας (1762-1830), τὸν ὁποῖο ἡ κοινὴ γνώμη χαρακτήρισε ὡς the first gentleman of Europe. Τοῦτο διευκρινίζεται ἀπὸ τὸν Beazley μὲ παρασελίδια σημεῖωση: Georgtradition ("the first gentleman in Europe" «πρῶτος γεγονέναι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ»). Ὄταν ὁ Beazley βραβεύτηκε, τὸ 1907, βασιλιάς ἦταν ὁ Ἐδουάρδος Ζ', γιὸς τῆς Βικτωρίας, ποὺ ὀνομάστηκε Uncle of Europe, ἐξ αἰτίας τῆς συγγενείας του μὲ ὅλους τοὺς ἐστεμμένους τῆς ἡπείρου μας. Ὁ γιὸς του Γεώργιος Ε' ἔγινε βασιλιάς τὸ 1910.

6. Σύζυγος τοῦ Γεωργίου Δ' ἦταν ἡ πριγκίπισσα Καρολίνα τοῦ Brunswick, ποὺ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἑλλάδα. Στὴν Ἀθήνα ἔφθασε στὶς 9 Μαρτίου 1816.

7. Μελεδωνός (μελεδαίνω), ὁ φροντιστής, φύλακας, ἐπιστάτης. Πρβ. Ἡρόδ. II 65: νόμος δέ ἐστι περί τῶν θηρίων ὧδε ἔχων. μελεδωνοὶ ἀποδέχονται τῆς τροφῆς χωρὶς ἐκάστων καὶ ἔρσενες καὶ θήλειαι τῶν Αἰγυπτίων, τῶν παῖς παρὰ πατρός ἐκδέκεται τὴν τιμὴν. (Τὰ θηρία ἔχουν εἰδικοὺς φύλακες τὸ καθένα, ἄντρες ἢ γυναῖκες Αἰγυπτίους, ποὺ τὰ ταΐζουν· σὴ θέση αὐτὴ διαδέχεται ὁ γιὸς τὸν πατέρα).

8. Περιγράφεται ἡ φανταχτερὴ στολὴ τοῦ φύλακα τοῦ ζωολογικοῦ κήπου.

9. Σκῶθοι, οἱ Σκωτσέζοι.

10. Ἡ γενικὴ τοπογραφία τῆς Βρετανίας ἐμφανίζεται σκοπῶς λανθασμένη. Ἡ Σκωτία εἶναι βορείως τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ ἡ Οὐαλλία (Ἰρλανδία) βρίσκεται δυτικὰ τῆς καὶ ὄχι βόρεια τῆς Σκωτίας. Τὸ νησιὸν Ἰέρνη (Ἰρλανδία) εἶναι δυτικὰ τῆς Βρετανίας καὶ ὄχι βόρεια καὶ ἀντικρίζει τὴν Οὐαλλία.

11. Παιίζουν ποδόσφαιρο. Τὰ ἀθλητικὰ παιχνίδια ἄρχισαν νὰ διδάσκονται στὰ ἀγγλικά σχολεῖα ἀπὸ τὸ 1828.

12. Οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κραυγῆς εἶναι οἱ ἐπιδοκιμασίαι ἢ ἀποδοκιμασίαι τῶν παικτῶν ἀπὸ τοὺς θεατῆς.

13. Ἐδῶ ἐπίτηδες ὁ Ἡρόδοτος ἐμφανίζεται νὰ λείπει ἀνακρίβειες. Πιθανῶς νὰ ὑπονοοῦνται οἱ προκαταλήψεις τῶν Βρετανῶν γιὰ τοὺς Ἰρλανδοὺς, τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἦταν ἀποικία τους καὶ οἱ Ἰρλανδοὶ ὑπέφεραν ἀπὸ στερήσεις, ὅπως κατὰ τὸν λιμὸ τῶν ἐτῶν 1846-1848. Ἀποτέλεσμα τῆς φτώχειας τῶν Ἰρλανδῶν ἦταν ἡ μαζικὴ μετανάστευσή τους στὶς ΗΠΑ. Οἱ μουσικὲς ἐνασχολήσεις τῶν Ἰρλανδῶν ὑπονοοῦν τὴ λαϊκὴ μουσικὴ καὶ ποίηση τῶν Ἰρλανδῶν. Στὸν Στράβωνα 4, 5, 4 περιγράφεται ὡς ἐξῆς ἡ Ἰρλανδία: Εἰσι δὲ καὶ ἄλλαι περὶ τὴν Βρεττανικὴν νῆσοι μικραὶ· μεγάλη δ' ἡ Ἰέρνη πρὸς ἄρκτον αὐτῇ παραβεβλημένη, πρόμηκες μᾶλλον πλάτος ἔχουσα. περὶ ἧς οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφές, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρεττανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτήν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τοὺς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῶ τιθέμενοι καὶ φανερῶς μίσησθαι ταῖς τε ἄλλαις γυναίξιν καὶ μητράσιν καὶ ἀδελφαῖς· καὶ ταῦτα δ' οὕτω λέγομεν, ὡς οὐκ ἔχοντες ἀξιόπιστους μάρτυρας. Ὁ Beazley ἀποσιωπᾷ τὴν ἀρχαία μαρτυρία καὶ δίνει μὴν ἰδανικὴν εἰκόνα τῶν Ἰρλανδῶν.

14. Ἱστρος, ὁ Δούναβις, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρόδοτος ἀφηγεῖται πολλὰ στὸ τέταρτο βιβλίον τῶν *Ἱστοριῶν*.

15. Ψεύτικο ὄνομα πουλιοῦ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση μὲ τὸν μῦθο ποὺ διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, II 55: Τάδε δὲ Δωδωναίων φασὶ αἰ προμάντιες· δύο πελειάδας μελαίνας ἐκ Θηβέων τῶν Αἰγυπτίων ἀναπταμένας τὴν μὲν αὐτέων ἐς Λιβύην, τὴν δὲ παρὰ σφέας ἀπικέσθαι. ἰζομένην δὲ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάσασθαι φωνῇ ἀνθρωπηῇ ὡς χρεὸν εἶη μαντήιον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι.

16. Ὁ Beazley μιμεῖται δελφικοὺς χρησμούς. Πρβ. Ἡρόδ. III 57: Ἄλλ' ὅταν ἐν Σίφνῳ πρυτανῆια λευκὰ γένηται· Ἡρόδ. VI 77: ἀλλ' ὅταν ἡ θήλεια τὸν ἄρσενά νικήσασα.

17. Δαρφίν, ὁ Δαρβίνος (1809-1882), ὁ μέγας φυσιοδίφης καὶ φυσιο-
λόγος. Τὸ ὄλο χωρίο ὑπαινίσσεται τὴ θεωρία τοῦ Δαρβίνου, ὅτι ὁ ἄνθρω-
πος κατάγεται ἀπὸ τὰ πιθηκοειδή. Οἱ Πυγμαῖοι ἦταν μυθικὴ φυλὴ στὸν
Ἄνω Νεῖλο ποῦ ἐξοντώθηκε ἀπὸ τοὺς γερανοὺς.

18. Τὰ πιθόγια ἦταν ἡ γιορτὴ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ νέου κρασιοῦ κατὰ
τὰ Ἀνθεστήρια στὴν Ἀθήνα. Δὲν μνημονεύονται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο.

19. Γιὰ τὸν χρῆσμο πρβ. *Παλατινὴ Ἀνθολογία* 9, 685: Μὴ κίνει Καμάρι-
ναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων | μὴ ποτε κινήσας τὴν μείοντα μείζονα θεΐης
καὶ Θουκ. 2, 17, 1: τὸ Πελαργικὸν ἄργον ἀμεινον.

20. Οἱ πινγκουίνοι. Στὰ ἑλληνικὰ ὑπάρχει ὁ νεολογισμὸς *ἀποπτηνοδότης*,
Σ.Α.Κ. *Συναγωγὴ* στή λ.

21. Ἡ λεοπάρδαλη.

22. Βόσπορος, δηλ. βούς + πόρος, ἡ Ὁξφόρδη, Oxford.

23. Ὁ ποταμὸς Τάμεσις, τοῦ ὁποῖου τὸ τμήμα ποῦ περνᾷ ἀπὸ τὴν
Ὁξφόρδη ὀνομάζεται the Isis. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τὸ ἐτυμολογεῖ
ἀπὸ τὴν ὁμόνυμη θεὰ τῶν Αἰγυπτίων.

24. Δὲν λέγει τί εἶδους θυσίαι γίνονται καὶ προχωρεῖ στὶς λεμβοδρομίες
ἀνάμεσα στοὺς φοιτητές.

25. Οἱ πολυάριθμοι καθηγητὲς τῆς Ὁξφόρδης, κυρίως οἱ ἑλληνιστές (οἱ
τέως μαθητὲς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ξεχωρίζουν στὴ Γαλλία ὡς
Athéniens).

26. Ἐννοεῖ τὶς τηβέννους κλπ. ποῦ διέφεραν στὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα
ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ περιβολή.

27. Χαμπρίζ, τὸ Cambridge. Μὲ τοὺς κροκοδείλους καὶ τὴν αἰγυπτιακὴ
σοφία πιθανῶς ὑπονοεῖται ἡ μελέτη τῶν παπύρων τῆς Αἰγύπτου. Χάμψα
εἶναι τὸ αἰγυπτιακὸ ὄνομα τῶν κροκοδείλων, Ἡρόδ. II 69.

οὐ πάνυ γε ράδιόν ἐστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ
οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι
ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ
καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώ-
μονι κριτῇ περιτυχεῖν.

Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 8, 5

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΣΤΟ HARVARD

Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ βρίσκεται ἀναρτημένο σὸ διαδίκτυο καὶ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν Tom Keeline. Ἐναν αἰῶνα καὶ ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸ κείμενο τοῦ Beazley ὁ συντάκτης του, καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν σὸ Harvard, μᾶς περιγράφει ἓνα παλιότερο ταξίδι τοῦ Ἡροδότου, αὐτὴ τὴ φορά στὶς βρετανικὲς ἀποικίες τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς, στὴ Βοστώνη καὶ τὸ Harvard. Ὁ χρόνος τοῦ ταξιδιοῦ ὀρίζεται μὲ ἀκρίβεια. Γίνεται τὸ ταξίδι μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 16 Δεκεμβρίου 1773, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία μιὰ ὁμάδα νέων τῆς Βοστώνης (sons of Liberty) μεταμφιεσμένοι σὲ Ἰνδιάνους Μόχως, ἔρριξαν στὴ θάλασσα ὅλο τὸ φορτίο τσαγιοῦ τοῦ πλοίου Dartmouth τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν (Boston tea party). Ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκδήλωση τῶν ἀποίκων κατὰ τῶν Ἄγγλων κυριάρχων, ἔπειτα ἀπὸ τρία χρόνια θὰ ἐξελισσόταν σὲ ἐπανάσταση (4 Ἰουλίου 1776).

Ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει τὶς ἐκδοχὲς πού ἄκουσε γιὰ τὰ γεγονότα τῆς 16 Δεκεμβρίου 1773. Κάποιοι ἔλεγαν πὼς τὸ ρίξιμο τοῦ τσαγιοῦ (τῆ, tea) στὴ θάλασσα ἔγινε γιὰ τὸν ἐξευμενισμό τῶν δελφινῶν, ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι οἱ ἀποικοὶ πού τὸ ἔκαναν, μεθυσμένοι σκνίπα, θέλησαν νὰ προσβάλουν τὴν ἐξουσία.

Περιγράφεται ὁ πλωτὸς ποταμὸς Charles. Γιὰ τὸν ἀνάπλου ἀπὸ τὴ Βοστώνη ἕως τὸ Harvard χρειάζεται μιὰ ἡμέρα, τὸ φθινόπωρο εἶναι εὐκόλος ἀλλὰ ὄχι τὸν χειμῶνα, πού εἶναι πολὺ ψυχρὸς, καὶ κατὰ τοὺς τέσσερεις μῆνες τῆς διάρκειάς του ἐπικρατεῖ ἀφόρητος παγετός. Τότε παγώνει ὁ ποταμὸς καὶ οἱ κάτοικοι φοροῦν χοντρά μάλλινα ροῦχα γιὰ ν' ἀντέξουν τὸ ψύχος. Σύντομα μετὰ τὴν ἀποβίβασή του φθάνει κανεὶς σὸ ἱερὸ τῶν Ἀρναρδιάνων (Πανεπιστήμιο τοῦ Harvard), πού ἀπέχει ἀπὸ τὸν ποταμὸ τουλάχιστον δύο στάδια.

Τὸ δεύτερο ἀπόσπασμα τοῦ κειμένου ἀρχίζει μὲ τὴν τελευταία φράση τοῦ προηγουμένου, ὑποτίθεται ὅτι παραλείπεται, κεφαλαίου: «κατὰ μὲν ὧν τὸν Σμῦθον ἀρκεόντως μοι

ἀπήγηται» (συνήθης τρόπος για τὸν Ἡρόδοτο νὰ τελειώνει τὶς ἐνότητες τῆς διήγησής του. Πρβ. II 34: Νείλου μὲν νυν πὲρι τοσαῦτα εἰρήσθω. II 135: Ῥοδώπιος μὲν νυν πὲρι πέ-
παυμαί. IV 199: ταῦτα μὲν νυν ἐπὶ τοσοῦτο εἰρήσθω).

Ὁ Σμῦθος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι εἶχε μιλή-
σει στὸ προηγούμενο χωρίο, εἶναι ὁ Herbert Weir Smyth
(1857-1937), καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν στὸ Harvard, συγγρα-
φέας διάσημης διεξοδικῆς *Greek Grammar* (1916), ἐκδότης
τοῦ Αἰσχύλου (Loeb) καὶ τῆς μελικῆς ποίησης (1900). Κατὰ
τὸ διάστημα 1899-1900 διετέλεσε καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν
στὴν Ἀμερικανικὴ Σχολὴ Κλασικῶν Σπουδῶν τῆς Ἀθήνας
(ASCSA).

Τὸ κείμενο συνεχίζεται μὲ τὴν περιγραφὴ τῶν ἱερέων (κα-
θηγητῶν) τοῦ Harvard. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, ἐνὼ νομίζουν ὅτι
γνωρίζουν ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τοὺς Ἕλληνες, σφάλονται
ὑπερβολικά, γιατί μιλοῦν ἀσυλλόγιστα γι' αὐτοὺς τοὺς Ἕλ-
ληνες. Πολὺ ἀνόητη εἶναι ἡ ἱστορία ποὺ λένε γιὰ τὸν Ὅμη-
ρο. Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἔγραψε οὔτε τὴν *Ἰλιάδα*
οὔτε τὴν *Ὀδύσσεια*, ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος μὲ τὸ
ὄνομα αὐτό (ἀτρεκέως νῦν ἀγγέλλω τὰ λέγουσι, μεταφέρω
μὲ ἀκρίβεια ὅσα λένε). Λέγουν ἀκόμη ὅτι πολλοὶ ποιητὲς ἐπὶ
πολλὰ χρόνια συνέθεσαν τὰ ἔπη προφορικά¹.

Ὅταν ὁ Ἡρόδοτος ἄκουσε ὅλ' αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς
μίλησε στὰ ἴσια· τοὺς ἀνέφερε τὴν ἱστορία ποὺ εἶχε γράψει
γιὰ τὴ γέννηση, τὸν θάνατο καὶ τὸν βίον τοῦ Ὀμήρου². Οἱ
ἱερεῖς τοῦ ἀπάντησαν ὅτι γνωρίζουν ἤδη τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ
ἀλλὰ ἀρνήθηκαν νὰ δεχθοῦν ὅτι ἦταν δικό του τὸ σύγγραμ-
μα. τότε δὴ πρῶτον καίπερ πολλὰ πρότερον πορευθεὶς
ἠπόρεον. Τότε γιὰ πρώτη φορὰ καταλήγει ὁ Ἡρόδοτος, ἂν
καὶ εἶχα δεῖ τόσα πολλὰ σιὴ ζωὴ μου, βρέθηκα σὲ ἀμχανία.

Οἱ ἱερεῖς στὸ Harvard ἀσχολοῦνται μὲ τὴ διόρθωση καὶ
ἐκδοσὴ τῶν ἑλληνικῶν κειμένων, ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦν μὲ θαυ-
μασιτὴ ἀκρίβεια. Γράφουν ἀκόμη μελέτες καὶ βιβλία γιὰ τὰ
ἀρχαῖα ἑλληνικὰ συγγράμματα. Ἦκουσε μάλιστα ὁ Ἡρόδο-
τος κάποτε κάποιον νὰ λέει ὅτι «κι ἓνα γράμμα νὰ διορθῶσει

κανείς, εἶναι μεγάλο κατόρθωμα». Ὑπονοεῖται τὸ ἐκδοτικὸ ἔργο τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὴν ἔκδοση τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων τῆς σειρᾶς Loeb (1911), ὡς καὶ οἱ λοιπὲς ἐκδόσεις γιὰ θέματα τῆς κλασικῆς φιλολογίας.

Τὸ κείμενο τελειώνει μὲ τὸν ἔπαινο τῶν ἱερέων. Μελετοῦν μὲ μεγάλους κόπους. Θεραπεύουν τὴ σεβαστὴ ἐπιστήμη τους, ἀσκέουσι γὰρ τὴν ὀσίην τέχνην, ἔχοντας τὸ νοῦ τους πάντοτε στὰ ἑλληνικὰ κείμενα. Δὲν κοιμοῦνται ἀλλὰ διαβάζουν καὶ γράφουν συνεχῶς. Κι ἐνῶ δὲν κοιμοῦνται, δὲν κουράζονται, γιὰτὶ ἐπιζητοῦν τὸν ἔπαινο τῶν ἄλλων.

Τὸ κείμενο τοῦ Tom Keeline διαφέρει ἀπὸ τοῦ Beazley ὡς πρὸς τὴν χρῆση τοῦ χρόνου. Στὸ πρῶτο κείμενο περιγράφονται οἱ κινήσεις τοῦ Ἡροδότου κατὰ τὴ διάρκειά μιᾶς πολὺ σύντομης καὶ ἐνιαίας χρονικῆς περιόδου. Τὸ κείμενο τοῦ Keeline, τὸ δημοσιευμένο, ἀρχίζει πρὶν ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ ἐπανάσταση καὶ ἐκτείνεται, μὲ τὸν Smyth, ἕως τὸν 20ὸ αἰῶνα. Ἀναμιγνύει ἀκόμη τὴν *Vita Homeri*, τὴν ὁποία ὁ Ἡρόδοτος δὲν γνώριζε.

HERODOTUS AMONG THE HARVARDIANS: SELECTIONS

1. Introduction: Boston harbor, the Boston tea party, the Charles river

Περὶ μὲν νυν τῶν τε ἡθέων καὶ τῶν νόμων τῶν Ἀρυαρδιάνων αὐτόπτης γενόμενος πάντα καταλέξω ἀτρεκέως. πλεύσας γὰρ πολλὰς ἡμέρας πρὸς ἑσπέρην ἀπίξαι ἐς τὸν λιμένα αὐτῶν, οἱ δὴ ἔξω τῶν Ἡρακλέων στηλέων οἰκέουσι ἔσχατοι πρὸς δυσμέων πάντων τῶν ἀκηκόαμεν. ἐς τοῦτον τὸν λιμένα, ὡς λέγεται, ἐνεχέαντό κοτε οἱ ἐπιχώριοι ποτόν τι πολλόν, τὸ οἱ ἐνοικέοντες καλέουσι «τῖ», ταῦτα ποιεῦντες ὡς χαλεπῶς φέροντες τὸν φόρον· ἔδει μὲν γὰρ πάντας τοὺς ἀποίκους τῶν Βριτάννων ἀπαγινέειν τῷ βασιλείῃ ἐν τῇ μητροπόλει ἐόντι τὸν ἐπέτειον φόρον, ψηφίζεσθαι δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίῃ οὐκ ἐδύναντο. ὀργῇ ὦν χρεώμενοι συνέλαβον πᾶν τὸ τῖ ἐκ τῶν ἐπ' ἀγκυρέων νεῶν καὶ ἐνεχέαντο ἐς τὸν κόλπον τῆς θαλάσσης. οἱ μὲν λέγουσι ὅτι ταῦτα ἐποίησαν βουλόμενοι σπονδήσι ἰλάσκεσθαι τοὺς δελφῖνας, ἄλλοι δὲ ἄλλα οὐκ ἄξια λόγου· ἐγὼ δὲ πείθομαι τοὺς ἀποίκους ὑπερμεθυσθέντας μούνον ἐθελῆσαι κατυβρίζειν τοῖσι ἐν τέλει.

Τοῦ μὲν ὦν λιμένος πέρι τοσαῦτα εἰρήσθω· περὶ δὲ τοῦ ποταμοῦ νῦν ἔρχομαι λέξων. οὗτος γὰρ ὁ ποταμὸς ῥέει ἀπὸ ἑσπέρης τε καὶ ἡλίου δυσμέων ἐς τὸ πέλαγος· κατὰ δὲ τὰ ῥέεθρα τοῦ ποταμοῦ ἐστὶ ἀνάπλοος μιῆς ἡμέρης ἀπὸ τοῦ λιμένος ἐς τὸ τῶν Ἀρυαρδιάνων ἱρόν, ἐν μετοπώρωι μὲν εὐπετής, ἐν χειμῶνι δ' οὐ. δυσχείμερος γὰρ ἐστὶ ἡ χώρα, ἔνθα τοὺς τέσσερας τῶν μηνῶν ἀφόρητος οἶος γίνεταί κρυμός, καὶ δὴ καὶ τοῦ ποταμοῦ παγέντος πάντες οἱ οἰκήτορες φορέουσι κιθῶνας δασέας ἵνα ἀμύνωσι τὰ ψύχρα. ἐκβὰς μὲν νυν ἐς γῆν ἀπίξαι μετὰ οὐ πολλὸν χρόνον ἐς τὸ ἱρόν αὐτό, ἀπέχον τοῦ ποταμοῦ ὡς δύο μάλιστα κη σταδίους.

2. *The Harvard Classics department and its “priests”: their beliefs and way of life*

Κατὰ μὲν ὧν τὸν Σμῦθον ἀρκεόντως μοι ἀπήγηται· ἀλλὰ πάντων τῶν νομίζουσι οἱ Ἄρυαρδιάνοι τὸ μάλιστα θωμάζω ἐστὶ τόδε, τοὺς ἱρέας καὶ εἰ πείθονται τοσαῦτα εἰδέναι περὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅμως σφάλλεσθαι πολλάκις καὶ μεγάλα. λέγουσι γὰρ πολλὰ καὶ ἄλλα ἀνεπισκέπτως περὶ ἡμέων, ἀλλὰ τάχα εὐηθέστατος αὐτῶν ἐστὶ ὅδε μῦθος τὸν περὶ τοῦ Ὀμήρου ἐξηγέονται. νομίζουσι γὰρ Ὅμηρον οὐ γράψαι οὔτε τὴν Ἰλιάδα οὔτε τὴν Ὀδυσσεΐην ὅτι οὐδέποτε ἐβίωσε δῆ (ἀτρεκέως νῦν ἀγγέλλω τὰ λέγουσι) οὐδεὶς ἄνηρ οὐνόματι Ὅμηρος· πρὸς δὲ τούτοισί φασι πολλοὺς ποιητὰς διὰ πολλῶν ἐτέων ὑφῆναι τὰ ἔπεα πάντως ἄνευ τῆς τέχνης τοῦ γράφειν. ἀλλ’ οὐκ ἀπιθανώτατά ἐστι ταῦτα· ἐπεῖτε γὰρ ταῦτα ἐπυθόμην παρ’ αὐτῶν, ἰθέως ἐβουλόμην μὲν δὴ σφισι ἀποδείξαι τὴν ἐμὴν ἱστορίην ὑπὲρ τῆς γενέσιος καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τοῦ βίου τοῦ Ὀμήρου· ἀποκρινάμενοι δὲ ἔφασαν γινῶναί γε ἤδη τὴν βύβλον, ἀλλ’ ἀπηρνήθησαν μὴ ἔμε συγγράψαι· τότε δὴ πρῶτον καίπερ πολλὰ πρότερον πορευθεὶς ἠπόρεον.

Οἱ δὲ ἱρέες διαχρέωνται τρόπῳ τῆς ζόης τοιῶνδε· σπουδάζουσι μὲν διορθοῦν τε καὶ ἐκδιδόναι τὰς Ἑλληνικὰς βύβλους μετ’ ἀκριβεῖης θωμαστῆς, ὑπομνήματα δὲ καὶ συγγράμματα περὶ τῶν βύβλων ποιεῦσι. ἤκουσα δὲ κοτέτινος παροιμιάζοντος τάδε·

γράμμα διορθῶσαι καὶ ἔν ἔξοχόν ἐστιν ἀέθλων.

οὕτω εἶπε. ἐς τοῦτο ὧν ἤδη εὔ κως διακείμενοι φύσι οἱ Ἄρυαρδιάνοι καὶ μελετῶσι μετὰ πόνων καὶ ἰδρωτός θωμασίῳ ὅσου· ἀσκέουσι γὰρ τὴν ὀσίην τέχνην αἰεὶ νόον ἔχοντες πρὸς τὰ Ἑλληνικά, οὐδὲ δέονται τοῦ ὕπνου, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον ἀναγιγνώσκουσί τε καὶ γράφουσι. καίπερ δὲ οὐ καθεύδοντες ὅμως οὐ κάμνουσι· ζητέουσι γὰρ τὴν εὐδοξίην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΤΑΙΡΟΥ

Ευχαριστήρια είναι η επιστολή του Έρρίκου Κοιλιγγίου από το Roschkowitz κοντά στην πόλη Kreuzburg της Σιλησίας (Oberschlesien), σήμερα Roszkowice και Kiuczbork της Πολωνίας³.

Ο εταῖρος μας αυτός⁴ ἦταν Königlicher Superintendent der Diözese Kreuzburg, δηλαδή ἀνώτερος Ἐπόπιτης τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἐπισκοπῆς τοῦ Kreuzburg. Τὸ 1852 εἶχε λάβει τὸ Abitur (ἀπολυτήριον, baccalauréat) ἀπὸ τὸ φημισμένο Gymnasium St. Maria Magdalena zu Breslau (Κάτω Σιλεσία). Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ γνώση του τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν.

Δὲν παραλείπει νὰ μνημονεύσει τὴν ἐπίσκεψή του ἐπὶ τὴν Ἀθήνα τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Β΄ (1859-1941). Τὴν ἀδελφή του Σοφία Δωροθέα πῆρε ὡς σύζυγο ὁ Κωνσταντῖνος Α΄ (1868-1923), βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων (1913-1917, 1920-1922). Ὁ γάμος του μὲ τὴ Σοφία ἔγινε στὶς 27 Ὀκτωβρίου 1889.

Ὁ Γουλιέλμος εἶχε στενὴ σχέση μετὰ τὴν ἀρχαιότητα τῆς Ἑλλάδος. Μὲ ἐνέργειές του περιῆλθε ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τὴν Κέρκυρα (Γοργοῦς) στοὺς Γερμανούς⁵, ὅπως ἐπίσης ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ⁶. Ἀκόμη ὁ Γουλιέλμος εἶχε ἐπιτύχει νὰ δοθεῖ ἡ ἄδεια ἀνασκαφῆς τῆς Δωδώνης στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο, ἀλλὰ ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ματαίωσε τὸ ἐγχείρημα. Κατὰ τὴν Κατοχὴ οἱ Γερμανοὶ ἐπικαλέστηκαν τὴν ἄδεια, ἂν καὶ γνώριζαν ὅτι ἤδη ἡ Ἑταιρεία μὲ τὸν Γεώργιο Σωτηριάδη καὶ τὸν Δημήτριον Εὐαγγελίδην ἔκανε ἀπὸ τὸ 1920 συστηματικὰ ἀνασκαφὰς ἐπὶ τὴν Δωδώνη. Ἡ Ἑταιρεία ἀντέδρασε ἐπὶ τὴν νέα ἀπόπειρα τῶν Γερμανῶν, ἡ ὁποία ματαιώθηκε⁷.

Ἡ ἐπιστολὴ δημοσιεύεται χωρὶς καμία ἐπέμβαση γιὰ διόρθωση λαθῶν.

Ἐρρίκος Κοιλίγγιος τὴν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν χαίρειν.

Χαρᾶ μεγάλη ἐχάρην ἀναγνούς, ἦν ἐπέμψατέ μοι χάρτην διπλώματος ποιησάμενοί με μέλος τῆς ἡμετέρας κοινωσίας. Τὸν ὄργανισμὸν ἀνέγνω καὶ τοῖς νόμοις τε καὶ διατάγμασιν αὐτοῦ ὑπήκοον γενήσεσθαι ἐμὲ ὑπισχνούμαι.

Εἰ καὶ πᾶς ὁ λαὸς δεῖ ἐρευνᾶν τὴν αὐτοῦ ἀρχαιότητα, μᾶλλον ἢ τοὺς ἄλλους λαοὺς τοὺς Ἑλληνας τοῦτο ποιεῖν προσήκει, καὶ ἐν Ἑλλησιν ὑμεῖς ὧ Ἀθηναῖοι, πλουτεῖτε ἀρχαίοις δωρήμασιν.

Ἡ τοῦ Κόδρου βασιλέως πόλις, ἡ τοῦ Σόλωνος καὶ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος μετρόπολις, τὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐρυπίδου τῶν τραγικῶν ποιητῶν ἄστν, πόλις Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος, πόλις ἐν ἣ Φειδίας τῆ τέχνη πλαστικῆ ἐδούλευσε, πόλις τοῦ Πεισιστράτου καὶ Περικλέους τοὺς κατὰ γῆν ἀποκεκρυμμένους θησαυροὺς ζητῆσαι ἀναγκάζεται ἀνάγκη μεγάλη οὐ μόνον αἰσθητικῆ ἀλλὰ καὶ ἠθικῆ.

Ἴστε δέ, ὑμῶν τὴν πόλιν οὐ μόνον τὰ ἐπίγεια ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπουράνια εὐκλεεστάτην γεγонуῖαν. Ἐστὼς γὰρ ἐπὶ τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ὁ ἅγιος Παῦλος ἐμαχέσατο ἐσθλῶς κατὰ Ἐπικουρείων καὶ Στοϊκῶν κηρύξας Ἰησοῦν καὶ τὸν ἐσταυρωμένον καὶ τριακόσια ἔτη μετὰ Χριστὸν Βασίλειος καὶ ὁ τοῦ Ναζιανζοῦ Γρηγόριος πίνοντε τοὺς λόγους ἐκ τῶν πηγῶν Ἀθηναίων·

Χρυσᾶς ὄντως Ἀθήνας

χαρέντες ἔκραξαν.

Οἶδα καὶ τὸν νῦν Καίσαρα ἡμῶν ἰζόμενον πρὸς ὑμᾶς ἑορτὴν τοῦ τῆς ἀδελφῆς Σοφίας Δωροθέας γάμου ἑορτάσαντα φωνήσειν·

Χρυσᾶς ὄντως Ἀθήνας.

Χαίρετε καὶ χάριν ἀντιλάβετε.

Ἐν Roschkowitz παρὰ Kreuzburg τῆς | Σιλησίας τῆ
εἰκοστῆ πεμπτῆ Ἰουλίου | ἔτει θεογονίας 1889.

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ περιγράφονται τὰ γεγονότα τοῦ Ἰουνίου 2013, κατὰ τὰ ὁποῖα πολλοὶ πολῖτες σκοτώθηκαν καὶ ἑκατοντάδες τραυματίστηκαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίθεσης μεγάλης μερίδας λαοῦ, Κούρδων συμπεριλαμβανομένων, στὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἐρντογὰν μεγάλων κατασκευῶν στὸ πάρκο Γέζι τῆς Κωνσταντινούπολης. Τὸ κείμενο ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴ ἰστοσελίδα www.akwn.net, ποὺ περιέχει εἰδήσεις στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά.

Στάσις τῷ Ἐρδογὰν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει | 8 Ἰουνίου 2013

Οἱ στασιῶται ἐν τῇ ἀγορᾷ Ταξιμ

Οἱ στασιῶται τὸν Ἐρδογὰν προκαλοῦνται οὐκ ἀπιόντες

Οἱ Τοῦρκοι πολῖται οἱ τὸν παράδεισον Γέζι ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κέντρῳ κατέχουσι διαβεβαιοῦνται ὅτι τῷ Ἐρδογὰν οὐ πείσονται καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπελθεῖν ἐν νῶ οὐκ ἔχουσιν. ὁ Ἐρδογὰν, ὃς ταύτης τῆς στάσεως ἀρχομένης ἔτυχε διὰ τοῦ Μαγρέβ πορευόμενος, ἐπανῆλθε χθὲς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοὺς ἑαυτῶ ἐπικουροῦντας συγκαλέσας ἀγορεύων τοὺς στασιώτας ἀπήτησε μὲν τῇ στάσει τέλος ἐπιθεῖναι, ἠτιάσατο δὲ ληστείας.

ἡ στάσις ἦρξατο ἄτε τοῦ Ἐρδογὰν οἰκήματά τινα ἐν τῷ παραδείσῳ Γέζι οἰκοδομεῖν ἐν νῶ ἔχοντος· οἱ μὲν πολῖται, περὶ τοῦτο αἰσθόμενοι, ἐνέστησαν καί, ὅ τι ἀεὶ ποιοῦσιν ἐπειδὰν τοῖς ἀρχομένοις ἐνιστῶνται, πρὸς τὴν Ταξιμ ἀγορὰν πανταχοῦ ῥέοντες συνῆλθον· τῶν δὲ φυλάκων ἀφικομένων μὲν εἰς τὴν ἀγορὰν, βουλομένων δὲ τοὺς ἐκεῖ μένοντας ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐξελαύνειν, μάχη ἐγένετο καὶ τέτταρες μὲν ἄνθρωποι ἀπέθανον (τρεῖς στασιῶται καὶ εἷς φύλαξ), τετρακισχίλιοι δὲ ἐτρώθησαν (μόνον τριακόσιοι κατὰ τὸν τῆς ἀρχῆς φερέφωνον). ἔπειτα δὲ αἱ ἐνστάσεις διὰ τῶν ἄλλων τῆς πόλεως δῆμων ἐσκεδάσαντο.

δεῖ νῦν μένειν καὶ θεᾶσθαι ὅ τι ὁ Ἐρδογὰν ποιήσει, τῶν πολιτῶν προκαλουμένων.

ΚΑΤΣΑΡΙΔΟΧΤΟΝΙΑ

Τῆς μίμησης «*Κατσαριδοχτονία*» τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη μικρὸ ἀπόσπασμα ἔχει δημοσιευθεῖ⁸. Γραμμὲν ὁ δεκαπεντασύλλαβο μὲ κάποιες παρεκκλίσεις μιμεῖται τὸν γλωσσικὸ τύπο τῆς μετάφρασης τῆς Ἰλιάδος ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Πάλλη. Κατὰ πληροφορίες ὁ Σπῦρος τὴ σύνθεσε τὸ 1955 καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ μνημονεύονται εἶναι ὑπαρκτά. Ὁ Γκόφας ὁ ἀφεγάδιαστος εἶναι ὁ Δημήτρης Γκόφας (1924-2003), καθηγητῆς τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ὁ Ροῦφος εἶναι ὁ Ρόδης Ροῦφος (1924-1972), διπλωμάτης καὶ λογοτέχνης· ἡ Ἀριέττα εἶναι ἡ γυναῖκα του.

Ὁ Σπῦρος ἔγραφε στὴν ἀπλὴ καθαρεύουσα καὶ μιλοῦσε, φυσικά, δημοτικῆ, ὁ ἀντίθεση πρὸς τὸν δάσκαλό του Σπυρίδωνα Μαρινᾶτο, ποὺ ἔγραφε καθαρεύουσα καὶ μιλοῦσε, ὅχι πάντοτε, καθαρεύουσα.

Τὸ κείμενο εἶναι μίμηση τοῦ ὕφους τοῦ Πάλλη, ἀλλὰ μὲ πολλὴ ἀνεξαρτησία καὶ πρωτοτυπία. Ὦντας τὸ θέμα σύγχρονο, σατιρικό, δὲν γίνεται χρῆση ἐκφράσεων τοῦ Πάλλη ἐκτός, λ.χ. στ. 22 «ψυχὲς λεβέντικες στὸν Ἄδη», Πάλλης Α 3. Στὸν στ. 51 «ἀπάνω κεῖ ποὺ τὰ κλειδιά χωρίζουν σβέρκο κι ὄμους», ὁ Πάλλης Φ 117 ἔχει «κατὰ τὴν κλείδα στὸ λαιμὸ κοντά», τύπε κατὰ κληῖδα παρ' αὐχένα.

Στὸν στ. 5 ὁ Σπῦρος ἔχει «στεναχτερὴ σαῖτα». Ὁ Πάλλης Π 773 χαρακτηρίζει τὰ βέλη «σαῖτες φτερωτὲς δοξαροτιναγμένες», ἰοί τε πτερόεντες ἀπὸ νευρῆφι θορόντες.

Ὡραῖοι εἶναι οἱ στίχοι 58-59: «καὶ γέρνει μὲ τριξίματα στὸ καρπερὸ τὸ χῶμα | ἔτσι κι ἐκείνη πέφτοντας βρόντηξε σὰ σκουπίδια | κι ἔπιασε τὸ κουφάρι της ὡς ἓνα πόντο τόπο». Στὸν Πάλλη Σ 26-27 ἡ ὅμοια περίπτωση ἀποδίδεται «καὶ στρώθηκε μακρὺς πλατὺς στὶς σκόνες, ξαπλωμένος | χάμου», αὐτὸς δ' ἐν κονίησι μέγας μεγαλωστί τανυσθεῖς | κέϊτο.

Ἡ σάτιρα καὶ ἡ εἰρωνεία τοῦ κειμένου τοῦ Σπύρου εἶναι φανερές. Ἀποδίδεται ἡ ἔκφραση μέγας μεγαλωστί μὲ τὴ φράση «ἔπιασε τὸ κουφάρι της ὡς ἓνα πόντο τόπο».

Δὲν πλάθονται παράλογοι καὶ τεχνητοὶ τύποι τῆς δημοτικῆς τῶν γλωσσαμυντόρων, πού σκοπὸ εἶχαν νὰ δυσφημίσουν τὸν δημοτικισμό ὡς ξενοκίνητο καταστροφέα τῆς γλώσσας. Τὸ ὄλο κείμενο εἶναι λογοτεχνικό, οἱ νεολογισμοὶ ἔχουν κáιρια σημασία καὶ δημιουργοῦν ἔντονη εἰκόνα τοῦ ἄγριου θεριοῦ (γυροστρεφάμενες, γοργοσάλεφτες, ἀστραφτερές). Τὰ δύο παλικάρια (στὸν στ. 14 ἀσίκηδες) πού πᾶνε μὲ ἄτρεμα πόδια ἐναντίον τῆς κατσαρίδας ἀποκαλοῦνται χάχες καὶ ἀπειλοῦνται (χούγιαξε) ἢ νὰ φαγωθοῦν ἢ νὰ παστωθοῦν. «Καὶ κείνων ἢ χολή τοὺς ἔσπασε ἀπὸ τὸ φόβο».

Ἴσως τὸ κείμενο γράφτηκε μετὰ ἀπὸ συζήτηση γιὰ τὴ γλώσσα καὶ τὶς δυνατότητές της. Τὸ ὅτι ὁ Σπῦρος εἰκονογράφησε τὸ μικρὸ ἔπος μὲ μίμηση ἀγγελιογραφίας ἀναλόγου ὕφους, δείχνει πὺς τὸ ὄλο ἐγχείρημα τὸν εἶχε ἀρκετὰ ἀπασχολήσει, κάτι πού εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ὠραῖα δουλεμένο κείμενό του.

Σχέδιο τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη γιὰ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ μικροῦ σατιρικοῦ ἐπικοῦ ποιήματος.

ΚΑΤΣΑΡΙΔΟΧΤΟΝΙΑ

- Τὴ θεϊκιά γλυτώσανε πεντάμορφη Ἀριέττα
 ὁ Γκόφας ὁ ἀφεγάδιαστος κι' ὁ ἰσόθεος Γιακωβίδης
 ὅπου κακὴ τὴν ἔσφιγγε τρεμοῦλα πανιασμένη.
 Τὴν Κατσαρίδα σκότωσαν, ἄγριο θεριό, πελώριο,
 5 πού τῆς ροκάνιζε τὸ βιὸς καὶ μόλεβε τὴ χώρα.
 Τοῦ Δία ὁ γιὸς καὶ τῆς Λητώς τὴν ἔστειλε, π' ὠργίστη
 ἀπὸ τοῦ Ρούφου τὰ πεζὰ κι' ἀπὸ τὰ ποίματά του.
 Τρεῖς τήνε ζώνανε σειρὲς ὀλότριχες ποδάρες
 φριχτές, γυροστρεφάμενες, π' ἄσφαλτα τὴν πηγαίνουν
 10 μέσα στοὺς βόθρους τοὺς ὄγρους καὶ τὰ βαθειὰ κελλάρια.
 Εἶχε καὶ γοργοσάλεφτες ἀστραφτερὲς ἀντέννες
 γιὰ νὰ ξανοίγουνε μπροστὰ καὶ τὶς θροφὲς νὰ βρίσκουν
 κι' εἶχε στὴν πλάτη ὀλόμαυρες βασταγαερὲς φτεροῦγες.
 Ἀσίκηδες βουλήθηκαν πολλοὶ νὰ τὴν ξεκάνουν,
 15 ὅμως τοῦ κάκου, γιατί αὐτὴ ἀπείραχτη εἶχε μείνει.
 Πῶς γαῖδαρος διαβαίνοντας χωράφι μὲ παιδάκια
 ξεφεύγει, κι' ἄς τοῦ σποῦν πολλὰ στὴ ράχη του ματσούκια
 καὶ μπαίνει, κόφτει τὰ βαθιὰ σπαρτά, καὶ τὰ παιδάκια
 τὸν κοπανοῦνε, μ' ἄπληρη εἶν' ἀκόμα ἡ δύναμή τους
 20 καὶ μοναχὰ τὸν διώχνουνε σὰν τὴν τυλώσει πρῶτα,
 ἔτσι καὶ κείνη ἀχόρταγη φώλιαζε μέσ' τὸ δῶμα
 καὶ πλῆθος ἔστελνε ψυχὲς λεβέντικες στὸν Ἄδη.
 Μὰ ὡστόσο οἱ δύο τους μ' ἄτρεμα κινήσανε ποδάρια
 καὶ πᾶν νὰ τὴν ξεκάνουνε, ζωσμένοι τ' ἄρματά τους.
 25 Τὴ βρῆκαν πού κολάτσιζε μὲ τρυφερό τυράκι
 καὶ μὲ γλυκὸ σταρόψωμο στὴν ἄκρη νεροχύτη.
 Κι' ὡς ρακουτάγκος στὸ κλουβὶ πού μπήγει τὶς φωνάρες
 μ' ἓνα μπαστοῦνι μυτερὸ σὰν πᾶς νὰ τὸν τσιγκλίσεις
 ἔτσι καὶ κείνη χούγιαξε σὰν εἶδε τους νὰ φτάνουν
 30 καὶ φουρκισμένη βρίζοντας τοὺς εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια:
 «Χάχες, μὲ μαῦρο ριζικὸ σᾶς μοίρανεν ὁ Δίας
 κι' ἤρθατε καταπάνω μου καὶ πόλεμο ζητᾶτε.

- Τὶ ἓνα ἀπὸ τὰ δυό: ἢ τῶρα δὰ καλὸ μεζὲ θὰ κάνω,
ἢ γιὰ προσφάγι ἀργότερα παστοὺς θὰ σᾶς φυλάξω».
- 35 Εἶπε. Καὶ κείνων ἡ χολὴ τοὺς ἔσπασ' ἀπὸ τὸ φόβο,
καὶ τότε κεῖ θὰ βρίσκανε πικροῦ θανάτου μοῖρα
ἂν δὲν τοὺς ἔδινε καρδιὰ ἡ Ἀθηνᾶ ἡ Παλλάδα.
Πρῶτος ὁ Γκόφας τίναξε τὸ χαλκωμένο φράξο
καὶ στὴν κοιλιὰ καταμεσίς ἀλάθεφτα τὴ βρῆκε,
- 40 μὰ τ' ὄπλο πήδηξε μακρυὰ. Τὸν πῆρε τότε ἡ φούρκα,
ὅπ' ἀπ' τὸ χέρι του ἄδικα, πετάχτη τὸ γοργ' ὄπλο
κι' ἐστάθη μὲ βαριὰ καρδιά, τοῦ θόλωσαν τὰ φρένα
καὶ βλαστημώντας ἔλεγε μεσ' τὸ βαθὺ τὸ νοῦ του,
«Πάλι τὸ Χάρο γλύτωσες, σκυλί!! Μιὰ τρίχ' ἀκόμα,
- 45 καὶ σ' ἔτρωγα. Σὲ γλύτωσε πάλι, μωρή, ὁ Ἀπόλλος.
Μὰ ἔννοια σου! Κι' ἄλλη φορὰ σὲ βρίσκω ἐγὼ καὶ τότες
σὲ καθαρίζω, ἂν δὰ Θεοὺς ἔχω καὶ γω βοηθοὺς μου».
Μὰ ὁ Γιακωβίδης τέντωσε μὲ βιά τὸ μέγα τόξο
σημάδεψε, καὶ τῆς σφυραεὶ στεναχτερὴ σαῖτα.
- 50 κι' ἀπάνω κεῖ πού τὰ κλειδιά χωρίζουν σβέρκο κι' ὦμους
Μεσ' τὸ λαιμό, ὅπου ἡ ριζιά πιὸ γρήγορα σκοτώνει
ἐκεῖ τρυπάει ἡ σαῖτιά καὶ τὰ λαιμὰ τῆς σκίζει
κι' ἡ μύτη ξετρυπώνοντας πέρασε περ' ὡς πέρα.
Τῆς θόλωσαν τὰ μάτια τῆς, ἐσβύστη ἡ δύναμή τῆς
- 55 κι' ὡς δέντρο ἑκατοντάχρονο πού ρίχνει ξυλοκόπος
καὶ γέρνει μὲ τριξίματα στὸ καρπερὸ τὸ χῶμα
ἔτσι καὶ κείνη πέφτοντας βρόντηξε στὰ σκουπίδια
- 58 κι' ἔπιασε τὸ κουφάρι τῆς ὡς ἓνα πόντο τόπο.

Β΄ ΤΑ ΕΜΜΕΤΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Παρουσιάζονται χρονολογικά γιατί ως ανόμοια μεταξύ τους και με θέματα ποικίλα, ξεχωριστά κάθε φορά, δεν επιδέχονται χωρισμό σε ομάδες. Ο χαρακτήρας σχεδόν όλων των κειμένων είναι αρχαιολογικός, αφορούν αρχαιολόγους ή αρχαιότητες. Το πρώτο μέρος με τις μιμήσεις είναι και το κριτήριο από την άποψη του ύφους και της γλώσσας. Πείθουν ότι η ανάγνωση αρχαίων κειμένων δεν είναι δυσάρεστη, αρκεί κανείς να τα βλέπει ως κείμενα όπως τα σημερινά, και όχι ως υποχρέωση που του επιβάλλεται από την καταγωγή του. Ακόμη, όσο περνά ο καιρός, γίνεται περισσότερο φανερό εκείνο που χρόνια πριν έγραψε (*Αριστοδικός* 2) ο Χρήστος Καροῦζος: «όταν κάποιο πνευματικό περιεχόμενο εκφράζεται σ' ένα χωρίο με ασύγκριτη ακρίβεια και ενάργεια και σαν τελειωτικά, κάθε προσπάθεια προς την ίδια κατεύθυνση φαινότανε πια άτοπη και κακόμοιρη». Δεν είναι κακό να μη γνωρίζεις αρχαία ελληνικά αν δεν σου αρέσουν· είναι καλό όμως, αν σου αρέσουν, να έχεις συνεχῆ συνάφεια με αυτά διαβάζοντάς τα παράλληλα προς τα κείμενα της νεοελληνικής και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, που βρίσκονται, όπως είναι φυσικό, περισσότερο κοντά μας από άποψη γλώσσας, ύφους και περιεχομένου.

1. quod non facerunt barbari,
facerunt Barberini.

Όταν ο Πάπας Ούρβανος Η΄ (1623-1644), από τον οίκο των Barberini, άφαίρεσε από τον θόλο του Πανθέου της Ρώμης το φύλλο χαλκού που τον προστάτευε, δημιουργήθηκε στους κατοίκους της άγίας πόλεως δυσάρεσκεια. Σε μία περίπτωση εκφράστηκε με τους δυο παραπάνω στίχους, που γράφτηκαν στη βάση του Pasquino, στην ομώνυμο πλατεία της Ρώμης.

Μὲ τὴν ὀνομασία Pasquino χαρακτηρίζεται ἑλληνιστικὸ γλυπτὸ ποὺ εἰκονίζει τὸν Μενέλαο νὰ ἀπάγει τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Πατρόκλου⁹. Στὴ βάση τοῦ ἀγάλματος καὶ σήμερα οἱ Ρωμαῖοι κολλοῦν χαρτιὰ μὲ προκηρύξεις, μὲ ἀπόψεις γιὰ ζητήματα τῶν ἡμερῶν, μὲ σχόλια ποικίλης φύσης. Γιὰ τοῦτο τὸ ἄγαλμα ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ “statue parlanti di Roma”.

Τὸ σύμπλεγμα Pasquino εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἀντίγραφα καὶ ἓνα ὑπῆρχε στὴ μονὴ Λουκοῦς, στὴν Κυνουρία¹⁰.

2. Quod non fecerunt Goti hoc fecerunt Scoti

Εἶναι ἡ διάσημη παράφραση τοῦ προηγούμενου ἐπιγράμματος. Ὅπως διηγεῖται ὁ Hobhouse, συνοδὸς καὶ φίλος τοῦ Byron, τὸ ἐπίγραμμα εἶχε χαραχθεῖ στὴν πρόσταση τῶν κορῶν τοῦ Ἐρεχθείου, στὸν τοῖχο ποὺ χτίστηκε στὴ θέση τῆς Καρυάτιδος ποὺ εἶχε ἀφαιρέσει ὁ Elgin¹¹.

3. Quod non fecerunt Goti et Scoti hoc fecit Kavnadias Panagiotti

Ἡ προηγούμενη παράφραση εἶχε καὶ τὴ δική της παράφραση· ὀφείλεται στὸν συνεργάτη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Κωνσταντῖνο Κοντόπουλο¹², ἐπιστάτη τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ποὺ εἶχε συγκρουσθεῖ μὲ τὸν Παναγιώτη Καββαδία, Γραμματέα τῆς Ἐταιρείας καὶ Γενικὸ Ἐφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων. Μὲ τὸ δίστιχο ἐπίγραμμα, ἔξυπνο καὶ πετυχημένο, ἐπισημαίνεται ἡ ἀταξία καὶ ἡ βιασύνη τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καββαδία στὴν Ἐπίδαυρο καὶ τὴν Ἀκρόπολη¹³.

4. Δῶρον Ἀθηναίοις ἐπίτηδες ἔδωκε κάκιστος κλέπτης, ὃς σεμνᾶς δῶμ' ἐσύλησε Θεᾶς· τοῦ γὰρ ἀναιδεΐας αἰώνιον ἔστι τροπαῖον πύργος, ὅπου στήκει σήματα λαμπρὰ Χρόνου· ῶρων γὰρ ποσάκις λιγύφθογγος ἀκούεται αὐδή, δὴ τότε' ἀναμνήσει ἔργ' ἀθέμιτα Σκότου. αὐιζ' (1817).

Τὸ 1811 ὁ Elgin πρόσφερε στοὺς Ἀθηναίους ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ τὰ ἀρχαῖα ποὺ ἀπήγαγε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ἓνα ρολοὶ γιὰ νὰ στηθεῖ σὲ πύργο, στὴν ἀγορὰ τῆς Ἀθήνας καὶ νὰ σημαίνει τὶς ὥρες. Γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ τὸ ρολοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑποχρεώθηκαν νὰ κατασκευάσουν τὸ 1814 ὑψηλὸ πύργο μὲ ἔξοδά τους. Μαζὶ μὲ τὸ ρολοὶ τοποθετήθηκε καὶ λατινικὴ κτητορικὴ ἐπιγραφή.

5. Thomas comes | De Elgin |
 Athenien(sibus) horol(ogium)
 d(onum) d(edit) | S(enatus) P(opulus)
 q(ue) A(theniensium) erex(it),
 colloc(avit) | a(nno) D(omini)
 MDCCCXIV. (1814)

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης τὸ ρολοὶ καταστράφηκε καὶ ὁ πύργος ἔγινε φυλακὴ. Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς βασιλείας ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας, ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀθήνα τὸ 1835, χάρισε στοὺς Ἀθηναίους νέο ρολοὶ.

Στὶς 8/9 Αὐγούστου 1884 ὁ πύργος κήκε καὶ κατεδαφίστηκε. Σώθηκε μέρος τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ρολοιοῦ καὶ σπασμένη ἢ πλάκα μὲ τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή, ποὺ βρίσκονται τώρα στὸ μουσεῖο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας¹⁴.

6. Ἄρρινος αὐτὸς οἴκαδ' ἄρρινους φέρει
 Λίθους, ἐναργῶς τοῖς θεωμένοις φωνῶν
 Χρόνου τίς ἔστ' ἰσχύς, τῆς τε συμφιλίδος.

Οἱ περιπέτειες τοῦ Elgin, ἡ σύλληψή του καὶ ἡ φυλάκισή του στὴ Γαλλία καὶ ἡ παραμόρφωσή του ἀπὸ μεταδοτικὴ ἀσθένεια ἐνέπνευσαν σὲ Βρετανὸ ἐπίγραμμα ποὺ μετέφρασε στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς Boissonade (1774-1857, Jean Francois Boissonade de Fontarabie)¹⁵. Στὸ ἐπίγραμμα παρομοιάζεται ἡ κατάσταση τῶν γλυπτῶν τῆς Ἀκρόπολης, μὲ ἀποκρούσεις καὶ ἐλλείψεις, μὲ τὴν οἰκτρὴ μορφή τοῦ Elgin μετὰ τὴν ἀσθένειά του.

7. Προμαχεῶνα τόνδε πηγαίου ὕδατος
 Ἀνήγειρεν ἐκ βάρων Ὀδυσσεύς Ἀνδρήτζου
 Ἑλλήνων στρατηγὸς
 ἔτει αὐκβ' κατὰ μῆνα
 Σεπτέμβριον

Ἡ ἐπιγραφή χαραχτήκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ὀδυσσεῆα τὸ 1822 στὸν προμαχῶνα ποὺ κατασκευάστηκε γιὰ νὰ προστατέψει τὴν Κλεψύδρα στὴν Ἀκρόπολη. Πολὺ σύντομα οἱ ἀντίπαλοι τοῦ στρατηγοῦ τὴν κατέστρεψαν¹⁶.

8. Ῥηγιάδαο Φίλιππος Ἰωάννου γενέταο
 ἐκφύς καὶ μητρός κεδνοτάτης Σοφίης,
 πάτρην μὲν Ζαγορὴν ἐπὶ Πηλίου ἔλλαχε κνημοῖς,
 ἐνδελεχῆ δὲ λόγους ἔσχε βίου μελέτην.
 Δουλοσύνην στυγέων, παναχαιῶν ἀντεβόλησε
 δυσπαλάμων ἀέθλων εἴνεκ' ἐλευθερίας.
 Τιμηθεὶς δ' ὑπ' Ὀθωνος εὐφρονος αἰὲν ἔφηνε
 βουλῆ καὶ ἔργῳ πιστὸν ἀνακτι νόον.
 Αἰὲν ὑπερβασίας δ' ἀλεείνων οὔτε ποθ' ὕβριον
 δεσπότηω, οὔτ' ὄχλου ἦνεσ' ἀτασθαλίην.
 Περιδῶν δὲ νέους σέμν' ὄργια δηθὰ μυσσας,
 ἐνθάδε νῦν κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ.

Μακρὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα στὸν τάφο τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου, στὸ Α' νεκροταφεῖο, γραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο¹⁷.

Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου (1796-1880), Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1859-1879), καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἑλληνικῶν, ἀπὸ τῆ Ζαγορὰ τοῦ Πηλίου, διετέλεσε κατὰ τὴν Ἐπανάσταση γραμματικὸς τοῦ Μιαούλη, σπουδάσε στὸ Μόναχο ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ὑπῆρξε καθηγητῆς τῆς βασιλισσας Ἀμαλίας. Ἀνήκει στοὺς μαθητὲς τοῦ Thiersch¹⁸. Εἶχε εὐχέρεια σιτὴ σύνταξη στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κειμένων καὶ ὅσα ἔκρινε καλύτερα συγκέντρωσε σὲ τόμο¹⁹. Στὸν πρόλογο τῆς δεύτερης ἐκδόσης ἐξηγεῖ γιατί τὴν ἔκανε: «φόβον δέ μοι παρέχοντι μὴ τῇ συνεχεῖ τῶν ὀμμάτων ἐντάσει παντάπασι τῆς ὄψεως στερηθεῖν, ἠψάμην τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, ὥσπερ εἶχε».

Στὸ βιβλίον περιέχονται πλῆθος ἐπιγραμματίων γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα, μεταφράσεις ἀπὸ τὰ λατινικὰ στὰ ἑλληνικά, ἀκόμη μεταφράσεις στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά δημοτικῶν τραγουδιῶν. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα δὲν ὑπάρχει κάτι ποὺ νὰ ἐλκύει ἢ νὰ εὐχαριστεῖ. Γνωρίζει ὁ Φίλιππος Ἰωάννου ἀρχαῖα ἑλληνικά ἀλλὰ ἡ ἀνάμνησή του δὲ ἔμεινε, οὔτε ἡ προφορά του.

9. Μοῦσαι ἐλευθερίας συνόμιλοι, αἱ τ' ἀπόδημοι
ἐπλάζοντο χρόνον μακρὸν ἐπ' ἄλλοτρίης,
ἔμπαλι νοστήσασαι ἐς Ἑλλάδα πουλυπόθητον
δῶρ' αὖ Ἑλλήνων παισὶ νέμουσι φίλα.

Τὸ μέγαρο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὀλοκληρώθηκε τὸ 1887. Πάνω ἀπὸ τὴ μνημειώδη βόρεια θύρα τῆς μεγάλης αἴθουσας τῶν συνεδριάσεων εἶναι χαραγμένο τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο²⁰.

10. Πευκεδανὴν Θεόκλητος ἐς ἀνέρας εἶχε πονηροῦς
δριμεῖάν τε λίην γλῶσσαν ὁ Φαρμακίδης.
Εἰς δ' ἔσθλους ἡδύς τ' ἰδὲ μείλιχος ἔμπαλιν ἔσκεν,
ἀρκῶν προφρονέως τοῖς ἐπιδευομένοις.
Τοῦνεκα καὶ φθιμένου ἀψίνθιον ἔνθ' ἀνέτειλε
τύμβος, ὁμοῦ τε θύμου φῖτυ μελισσόβοτον.

Δριμὺς πολέμιος τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Μουστοξύδη, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860) εἶχε προταθεῖ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Μουστοξύδη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὡς Διευθυντῆς τοῦ Μουσείου Αἰγίνης, θέση ποὺ ἀρνήθηκε²¹. Ὁ Φαρμακίδης, σφοδρὸς συνταγματικός, ὑπῆρξε ἀμφιλεγόμενον πρόσωπο. Ὁ Φ. Ι. τὸν ὑμνεῖ²².

- 11 (1890) Ἐϊνρῖχον κεύθω Σχιεμάννον τοῦ μέγα κλέος
τόν σε μιμεῖσθαι χρή, πολλὰ πονεῦντα βροτοῖς.

Τὸ ἐπίγραμμα συνέθεσε ὁ Ἀθανάσιος Ρουσόπουλος (1823-1898), καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο

τῆς Ἀθήνας καὶ ἐκδότης τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* τῆς δευτέρας περιόδου. Ἔργο του, πὸ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐπίκαιρο, εἶναι ἡ κριτικὴ του γιὰ τὴν πρώτη ἀναστήλωση τοῦ Παρθενῶνος²³.

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι χαραγμένο στὸ ταφικὸ μνημεῖο τοῦ Σλήμαν στὸ Α΄ νεκροταφεῖο.

12 (1894)

Σοὶ πρίγκιπι Βισμάρκῳ τῷ σιδηρῷ ἀρχιγραμματεῖ
Ἑρμογένῃ ἐν Μαγνησίᾳ διακοσιοστῷ ἔτει πρὸ Χριστοῦ
τοῦτον τὸν σίδηρον ἐχάλκευσε.

Χουμᾶννος ἀνευρών αὐτὸν ἐν τῷ Ἀρτέμιδος ναῷ μετὰ
δισχίλια ἔτη

ἀπέστειλε Χαλβαυέρῳ

τῷ δόντι αὐτῷ τόδε τὸ σχῆμα,

ἐν ᾧ διατελέσει μαρτυρῶν,

ὅτι τὸ ὑπὸ σοῦ πεπονημένον ἐπὶ χιλιετηρίδας παραμένει.

τῇ πρώτῃ Ἀπριλίου τοῦ ,αω ς δ΄.

Κείμενο χαραγμένο σὲ σιδερένιο σύνδεσμο σπονδύλου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος στῆ Μαγνησία ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου τῆς Λυδίας. Ὁ σύνδεσμος προσφέρθηκε, ὡς *presse-papiers* στὸν Βίσμαρκ (1815-1898). Μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Hiller von Gaertringen σὲ ὁμιλία του τῆς 12 Νοεμβρίου 1900 στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Rostock τῆς Γερμανίας²⁴.

12 (1905)

Μνήμα τόδ' οἶκος ἔχει φίλου ἀνέρος, οὔ κατὰ βουλάς

τέκτονες ἀρχαίην ἡμῖν ἔτευξαν ἔδρην

ὅς σοφὸς ὦν ἀγαθὸς τε νεοκτίστου θιάσιοιο

πρῶτος ἐν εὐξείνοις ἀρχὸς ἔγεντο γύαις.

Παρθένε συχαίρεις τιμωμένῳ ὃς περὶ τιμῆν

σῷ πολυθρυλήτῳ Παλλάς, ἔθηκε δόμῳ·

οἴσθα γὰρ Ἴκτινοιο νόμους τ' ἐξειδότα τέχνης,

ἔργα τε Φειδιακῆς εὐκλείσαντα χερὸς.

Ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ Francis Cranmer Penrose (1817-1903), πρώτου Διευθυντοῦ τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν (1886-1887), ὁ ὁποῖος καὶ σχεδίασε τὸ κτίριο τῆς Σχολῆς στὴν ὁδὸ Σουηδίας. Ὁ Penrose, διαπρεπὴς ἀρχιτέκτων, μελετητὴς τῶν ἑλληνικῶν μνημείων, εἶναι φημισμένος γιὰ τὴ μελέτη του περὶ τῶν ἐκλεπτύνσεων τοῦ Παρθενῶνος.

Τὸ ἐπίγραμμα βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς καὶ τὸ συνέθεσε ὁ Richard Jebb (1841-1905), κλασικὸς φιλόλογος, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Cambridge, δεινὸς χειριστὴς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν.

13 (1905)

Πατρίδος ὡς ἐφάνη ξεῖνος σέθεν, Ἑλλάς, ἐραστής·
 σὴν χθόνα γὰρ ναίων σὰς συνέγραψε τύχας,
 ὡς διὰ μακραίων ἤλθες ζόφον, ὡς δ' ἴδες αὔθις
 φωσφόρον ἱμερτῶς ἀστέρ' ἔλευθερίας,
 πολλοὺς μὲν φιλέεσκε κατοικήσας ἐν Ἀθήναις·
 δρᾶν δέ τιν' εὔχρηζων πρὸς χάριν οὐκ ἔλεγεν
 ζῆ καὶ ἀποφθίμενος· μνήμην δὲ σύνοικον ἀγήρων
 βιβλία τὰν μεγάροις τοῖς δ' ἀποκείμενα ἔχει.

Τοῦτο τὸ ἐπίγραμμα, στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν χαραχτήκε πρὸς τιμὴν τοῦ George Finlay (1799-1875), ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιογνώστη. Εἶχε ἔλθει στὴν Ἑλλάδα τὸ 1823, ἔλαβε μέρος σὲ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ κατὰ τὴν περίοδο 1864-1870 διέμενε στὴν Ἀθήνα ὡς ἀνταποκριτὴς τῶν *Times*. Σημαντικὸ ἔργο του εἶναι τὸ βιβλίον *History of the Greek Revolution* (I-II) ποὺ μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη (1907-1908) κατὰ παραγγελία τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἐκδόθηκε τὸ 2008 ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Σημαντικὸ εἶναι τὸ ἔργο *The Journals and Letters of George Finlay*, edited by J. M. Hussey τ. I *The Journals*, τ. II *Finlay-Leake and other Correspondence* (Porphyrogenitus 1995).

Τὸ ἐπίγραμμα ἔχει συνθέσει ἐπίσης ὁ Richard Jebb.

14 (1906)

Νήσους ἠπειρούς τέ ποθ' Ἑλλήνων συνέγραψα,
 τοῖς μετ' ἐμ' ἔσομένοις ἦρα χάριν τε φέρων,
 οἳ νῦν ἐκ γενετῆς ἑκατοστῶ ἔτει μ' ἀνέθηκαν
 ξείνων Γερμανῶν Ἀττικῶ ἐν τεμένει.

Ἐπίγραμμα χαραγμένο στή βάση τῆς προτομῆς τοῦ Ludwig Ross (1806-1859) στή βιβλιοθήκη τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου στήν Ἀθήνα, πού στήθηκε κατὰ τή συμπλήρωση ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τή γέννησή του²⁵. Γύψινο ἀντίγραφο τῆς προτομῆς ὑπάρχει στήν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Γιὰ τὸν L. Ross, Ἔφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος (1834-1836) καὶ πρῶτο καθηγητὴ τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, ὑπάρχει πλῆθος μελετῶν καὶ βιβλίων πού περιγράφουν τὸν βίον καὶ τὸ ἔργο του.

15 (1911)

ἮΩ τῶν φιλοφένων τυμβοδίφα Θηραίων
 τῆς τ' ἀρκτομόρφου προυσέληνα Καλλιστοῦς
 γεννημάτων' ἄν τε πεδία κἀν' ὄρεα πάντα
 αὐτὸς διώξας καὶ δάμαρτ' ἐπισπέρχων,
 ὅς ἐκ Ἰόδου μὲν ἀστέρων κύκλους πλαγκτῶν
 ἦλθες μετρήσας, ἐκ Πάρου δ' ἀμιθρήσας
 τοῦ τῆς Ἐνιποῦς ἔτεα τοῦ μεθυπλήγος·
 πόσσους λίθους μὲν ἐξέλυσας ἐξ οὔδεος,
 πόσσωι δὲ πλεῦνας ἐκ φιλαργύρων χειρῶν,
 ἐξ οὔ τὸ Θρηικῶν μυθόπλαστον ἤλεγξας
 ᾧ Φρίξε κῦδος· πέντε πεντάκις δ' οἶμαι
 δρόμους ἑτείους ἦλιος διίππευσεν.
 τὸν λοίσθιον δὲ τοῦτον ἐξ ὄρευσ ταῦτοῦ
 δύνοντ' ἔλευσσε, οὔπερ αὐτὸς ὠικισμαί.
 καὶ δὴ συνεργῶ πρίν ποτ' ἄλλ' ἐμοχθοῦμεν
 πάμπολλα καὶ νῦν σύζυγ' οἶα κἀνθωνε
 Λακωνικὰς μοχλοῦμεν ἐκ κόπτρου πέτρας.
 εἴτ' ἄλλ' ἐπ' ἄλλοις πρήξομεν θεῶν δόντων
 ὁμόφρονές τε κρήγουοί τε δρηστῆρες.
 αὐτίς δέ, τοῦμόν εὔτ' ἄν ὄμμα καμμύση,
 τὸν Σισύφειον μῶνος ὄχλισον λάαν.

Τὸ ποίημα εἶναι τοῦ U. von Wilamowitz (1848-1931), χρονολογημένο στὶς 5 Μαΐου 1911. Ἀπευθύνεται στὸν Fr. Hiller von Gaertringen (1864-1947), ἀρχαιολόγο καὶ ἐπιγραφικό, εἶναι ἐπαινετικό γιὰ τὸ ἔως τότε ἔργο του, μνημονεύει τὴ μεταξὺ τους συνεργασία καὶ καταλήγει πὼς ὅταν αὐτός, ὁ W., πεθάνει (κλείσει τὰ μάτια) τὸν βράχο τοῦ Σιούφου (τὸ ἐπισημονικό ἔργο του) θὰ τὸν μετακινεῖ μόνος του ὁ Hiller.

Τὸ ἐπίγραμμα ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ I. N., Καζάζη, *Ἀρχαιοελληνικός λόγος. Προλεγόμενα στὴν τέχνη τῆς γραφῆς του* (ἐκδ. Ζήτη· Θεσσαλονίκη 1992) 189.

16 (1913)

Δίης ἐν Τμαρίοις δρυὸς ἀκρεμόνεσσι πελειὰς
 ἄδει γαυριόωσ' ὕμνον Ἐλευθερίας·
 'Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, δέρκεο χαίρων
 οἷη τῆς καινῆς Ἑλλάδος ἠνορέη'
 Καὶ συνορτάζουσ' ἐπινίκια πάντες ἀν' αἶαν
 Ἑλλήνων ὅσσοι καὶ Διὸς εἰσι φίλοι.

(Στῶν Τμαρίων τῆς θεϊκῆς δρυὸς τὰ κλαδιὰ ἄγριο
 περιστέρι
 γεμάτο περηφάνια ὕμνο τῆς Ἐλευθερίας τραγουδεῖ·
 'Δία βασιλιὰ Δωδωναῖε Πελασγικέ χαῖρε καὶ κοῖτα
 ποιά εἶναι τῆς νέας Ἑλλάδος ἡ ἀνδρεία'.
 Γιορτάζουν μαζί τὰ ἐπινίκια ὅλοι στὴ γῆ
 τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι καὶ φίλοι τοῦ Δία εἶναι.)

Συγχαρητήριο ἐπίγραμμα τοῦ U. von Wilamowitz γιὰ τὴ νίκη μας στὸ Μπιζάνι (οἱ Τοῦρκοι συνθηκολόγησαν στὶς 21 Φεβρουαρίου 1913). Ὁ W. μεταχειρίζεται τὸν μῦθο τοῦ Ἡροδότου²⁶ γιὰ τὶς δύο πελειάδες. Ἡ μία «παρὰ σφέας ἀπικέσθαι. ἰζομένην δέ μιν ἐπὶ φηγὸν αὐδάσασθαι φωνῇ ἀνθρωπιήν»²⁷. Ἐπαναλαμβάνει ἀκόμη ὁ W. τὴ φράση τοῦ Ἀχιλλέα²⁸ πρὸς τὸν Δία: Ζεῦ ἄνα, Δωδωναῖε, Πελασγικέ.

Τὸ ἐπίγραμμα ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴ *MEE* τ. 7, 283. Εἶναι δημοσιευμένο καὶ στὸν *Μέντορα* 28, 1993, 184-185.

17 (1914-1917, 1941-1944)

Οἶδ' Ἀΐδαν στέρξαντες ἐνόπλιον, οὐχ ἄπερ ἄλλοι
στάλαν, ἀλλ' ἀρετὰν ἀντ' ἀρετᾶς ἔλαχον.

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο τῆς *Παλατινῆς Ἀνθολογίας*²⁹ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ Σχολὴ στὸ περιοδικό της τέσσερις φορές. Γιὰ τοὺς συνεργάτες της ποὺ ἔπασαν κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο:

Kingdon Tregosse Frost (1914), Georg Leonard Cheesman (1915), William Loring (1915), Guy Dickins (1916), Roger Meyrick Heath (1916), Cyril Bertram Moss-Blundell (1915), Erwin Wentworth Webster (1917) Μνήμης χάριν

Κατὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο:

Stanley Casson (1944), John Devitt Stringfellow Pendlebury (1941), David John Wallace (1944)³⁰.

18 (Μετὰ τὴ λήξη τοῦ Πρώτου Πολέμου)

Τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας
τμήματι ἀρχαιολογικῷ
Δελτίου ἔνεκα

τηλόθεν οὐκ εἶασκεν Ἄρης βύβλους ἐσάγεσθαι
εἰς Ἰλάραιο δόμους· νῦν δὲ φίλων ἔρανος
αὔθις ἔνειμε γέροντι γέρας· χάριτας δ' ἀποδώσει
τῆς Ἀκαδημείας ἔργα μάλ' ἀμφιέπων,
στηλοκόπης ἄτ' ἀνὴρ, οὐ τῶν πρώτων γε σοφιστῶν·
ἀλλὰ τὰ Βοικιαδῶν δρώμεν' ἀγασσάμενος.

F. Hiller von Gaertringen
Θηραῖος καὶ Μεθυδριεύς.

Εὐχαριστήριον τοῦ Fr. Hiller von Gaertringen (1864-1947) πρὸς τὸ Ἀρχαιολογικὸ Τμῆμα γιὰ βιβλία ποὺ τοῦ εἶχαν προσφερθεῖ μετὰ τὸν Α΄ Πόλεμο, πιθανῶς ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Κουρουνιώτη, ποὺ διετέλεσε Τμηματάρχης (Διευθυντῆς) τῆς

Ἵπηρεσίας κατὰ τὸ διάστημα 1914-1920. Ὡς ἔργα τῆς Ἀκαδημείας ἐννοεῖ τὴ συνέχιση τῆς δημοσίευσης τῶν *IG*. Βοικιάδαι εἶναι οἱ συνεχιστὲς τοῦ ἔργου τοῦ Αὐγούστου Βοεσκή (1785-1867), πὺ μὲ τὸ ἔργο του *Corpus Inscriptionum Graecarum* ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς συστηματικῆς συλλογῆς καὶ δημοσίευσης τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν³¹.

19 (1924)

Παντοίης σοφίης ταμία, Σκιά, ἀρχαιοδίφα
Δώριε ρύθμον ἄνερ χρηστὲ τε, χαῖρε φίλε.

Ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντωνίου Κεραμόπουλλου (1870-1960), χαραγμένο στὸν τάφο τοῦ Ἀνδρέα Σκιά (1861-1922), φιλολόγου καὶ ἀρχαιολόγου. Ἔκανε πολλὲς ἀνασκαφὲς ὡς Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων (1895-1910) καὶ κυρίως στὴν Ἐλευσίνα. Τὸ ἐπίγραμμα δημοσιεύτηκε στὴν *AE* 1924, 204.

20 (1926)

Ἐκτελέας βρίθειν Ἄσκρις ὑφ' ἑταίρω ἀρούρας
Καρούζω καρπῶν εὔχεται ὀψαρότης.

Αὐτὸς πὺ μέχρι τώρα ἔσκαβε εὔχεται πλούσια νὰ ναι γεμάτη ἀπὸ καρπὸς ἢ γῆ τῆς Ἄσκρας πὺ ἀνέλαβε ὁ συνάδελφος Καρούζος.

Εὔχετήριο ἐπίγραμμα τοῦ Νικολάου Παππαδάκι (1874-1945) ὅταν ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν Ἵπηρεσία γιὰ νὰ καταλάβει τὴν ἔδρα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν Χρῆστο Καρούζο (1900-1967), πὺ τὸν διαδέχτηκε στὴν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θηβῶν.

21 (1929)

Ἐγκώμιον εἰς Ἰωάννην Κίρχνερον τὸν Ἀττικὸν νεωκόρον
ἐβδομηκοντούτην γινόμενον.

γῆρας ἔς ἀργαλέον μωροὶ δὴ φασιν ἰκέσθαι,
ὀγδόατον δεκάδων ὅστις ἐσῆλθε κύκλον·

- 3 ἄλλὰ σύ, νηοκόρων πολὺ φέρτατε Κεκροπιδάων,
οὔποτε γηραλέος τοῖς ἐτάροισιν ἔσει,
οὔτ' εἰδός τε δέμας τε καὶ ἐσθλήν σώματος ἀλκήν,
- 6 οὔτ' ἀγαθὴν γνώμης καὶ πραπίδων δύναμιν.
πολλὰ σὺν ὀπλοτέροισιν ἐρέσσεις ὕγρὰ κέλευθα
Σπρείας τῆς χλοερᾶς εἶν ἀγαναῖσι ῥοαῖς
- 9 νωλεμέως αἰεὶ· φαέθοντος δ' οὐκ ἀλεείνεις
ἠελίοιο βέλη Ζῆνά τ' ἐριβρεμέτην.
Τετραδίων δὲ τὰ σήματ' ἐπισταμένως ὑπέδειξεν,
- 12 εὐφροσύνη τε μέλει Ῥηνοχάρει πινυτῶ.
ἀλλ' ἔτι Μουσάων τέχνην σὺ λιγεῖαν ἀείδων
ἄσκεῖς, συμποσίων κόσμον, ἔρεισμα χαρᾶς.
- 15 νῦν δ' ἄρα κάλλιστόν τι λέγω καὶ πᾶσι ποθεινὸν
ἀνδράσι τοῖσι σοφοῖς, τοῖς δὲ κακοῖς ἄφατον·
Ἄτθίδος ἠγαθέης γῆρυν σὺ γὰρ ἐκμεμάθηκας,
- 18 οἶην ἐν χαλκῶ τ' ἠδὲ λίθοισι πάλαι
γραμματίων δήμου καὶ στηλοκοπῶν ἐχάραξαν
χεῖρες καὶ γνῶμαι, κἂν τεμένεσσι θέσαν,
- 21 ἠδὲ λόγους σοβαροῦς ἱερῶν τοὺς πουλυαρίθμους
στήλας θ', αἷς κοσμεῖ τοὺς φθιμένους ὁ λεῶς·
ἀθανάτων τε γέρη καὶ νίκας τὰς ἐν ἀγῶσι
- 24 καὶ στεφάνους ἱερούς, τοῖς ἀγαθοῖσι πόθον.
καὶ νῦ κε πασίφιλοντε καὶ εὐχαρι βυβλίον εἶπω;
πάντας Ἀθηναίους μάνδρα μία κρατέει.
- 27 ἔν δ' ἄρα τηλεκλυτῶν τε χαμαιγενέων τε πρόσωπα
γεγράφαται γενεαὶ τ', οὐνόματ', ἔργα, βίοι.
σήμερον οὖν ἰλαρῶς ἐριηρέσι σὺν θιασώταις
- 30 χαίρων τοῦ προτέρου μνεῖαν ἔχοις βιότου,
ἠδὲ Διωνύσοιο γάνος προφρόνως μάλ' ἀφύσσω,
ἀσπασμούς, προπόσεις δῶρά τε δεξόμενος.
- 33 ἡμεῖς δ' εὐφήμως πρὸς Ἀθηναίαν πολύβουλον
χεῖρας ἀνασχόμενοι πόλλ' ἔτι κεδνὰ πορεῖν
εὐχόμεθ' εἰς πολλοὺς τε καὶ εὐμούσους Λυκάβαντας·
- 36 ζήτω Μοσσοπίας πρέσβος ὁ Νηοκόρος.

ΙΛΑΡΟΣΟΝΗΣΙΩΤΗΣΕΠΟΙΕΙ

Τὸ μακρὸ ἔμμετρο ἐγκώμιο τοῦ Johannes Kirchner (1859-1940) εἶναι γραμμμένο ἀπὸ ἐπιγραφικὸ γιὰ ἐπιγραφικόν. Μικρότερος ὁ Hiller ἀπὸ τὸν Kirchner κατὰ πέντε μόλις χρόνια, ἀρνεῖται τὸ ἀργαλέον γῆρας καὶ βεβαιώνει τὸν ἐπαινούμενο ὅτι δὲν θὰ εἶναι γέρος γιὰ τοὺς συντρόφους του (στ. 4). Ἦδη ἕως τὸ 1929 ὁ Kirchner εἶχε μεγάλο ἐπιγραφικὸ ἔργο, στὸ ὁποῖο πλὴν τῶν τόμων τῶν *IG* τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῶν ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, δέσποζε ἡ *Prosopografia Attica* (1901), ἡ ὁποία περιγράφεται ἀπὸ τὸν Hiller «καὶ νῦ κε πασίφιλόντε καὶ εὐχαρι βυβλίον εἶπω; | πάντας Ἀθηναίους μάνδρα μία κρατέει.»

Τοῦ ἐγκωμίου ἀντίτυπο λιθογραφημένο εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τὸν Hiller στὸν Βασίλειο Λεονάρδο (1857-1930), φίλο του, μετὴν ἀφιέρωση Μαιναλίωι τότε δώχιλαρος τῶι Θυμολέοντι.

22 (1937)

Ματτιακοῖς ὑδάτεσσι γεγῶς γείτων ἀγανοῖσιν,
 ἀνδρὸς δ' εὐμούσου καὶ φιλοτέχνου ἑῶν,
 3 ἄγχι δὲ Ῥηνείων σεμνοῦ ποταμοῖο ρέεθρων
 γυμνάσιον προσέβης, πολλὰ διδασκόμενος,
 πολλὰ δ' ἐπεσσομένους παῖδας μετόπισθε διδάξων,
 6 ὥς γε σοφοῖσι θέμις, πράξεσιν ἠδὲ λόγοις.
 πρὶν δέ σε καὶ Μόναχον καὶ Λειψύδριον φιλόβυβλον
 καὶ Βερολιναίη δέκτο πατρὶς σοφίης·
 9 καὶ Ῥ Ἐλικωνιάδων δέδασ τεχνήματα Μουσῶν,
 ἀλλὰ καὶ ὑψιφρόνων ἠδ' ἀγρίων θίασον
 ἔγνωσ, οὐ σκυθρωπὸν ἔχων νόον· ἦν δ' ἄρα κείνων
 12 οὖνυμα κλεινότατόν γ' Ἡρακλέους ἀνόμων.
 μύθους δὲ Κρητῶν καὶ Ἀθηναίων, λαβύρινθον
 ἠδ' Ἀριαδναῖον μηχανόεντα μίτον
 15 ἠῦρες· ἔς Ἐσπερίην δὲ καὶ Ἑλλάδα πολλὸν ἐπλάγχθης,
 γλυπτὰ γ' ἐρευνήσων ἔργα· γροφεὺς δ' ἔτ' ἑῶν
 ἐν Ῥώμῃς πτολιέθρῳ ἔγραψάς τ' ἠδ' ἐμέτρησας
 18 στῦλον θαυμάσιον, ποικίλον, Αὐσονίης

- βαρβαρική τε μάχης ἰνδάλματα· καὶ δοκιμασθεῖς
 μουσεῖον πάτριον Ματτιακῶν ἐσέδυσ,
 21 γλυπτῶν ὡς ἔφορός τε φύλαξ καὶ ἐπίτροπος ἔργων
 πλείστων, καὶ τιμὰς δέξαό τ' ἠδὲ γέρη.
 μείζονα μητρόπολις δ' ἔνεμεν, βουλευφόρον ἄνδρα
 24 καὶ ῥα καθηγητὴν αὖθι κάλεσσ' ἀγαθή.
 ἔνθα δὲ τὰς γραφικῶν τεχνῶν μεθόδους μάλα κεδνάς
 δεῖξας τῆς φύσεως εὖ γ' ὑποθημοσύναις,
 27 ἠδὲ διδασκαλίας ἔδραν ἀνέθηκας ἀγαυὴν
 πάσης παιδείας ὁμφαλὸν ἠδὲ τέχνης.
 εὖρες δ' Ἑλλαδικὸν θίασον σοφόν, οὐκέτ' ἐφήβων,
 30 πρεσβυτέρων δ' ἀνδρῶν, Δῆλιος ὦν πρόμος ἦν.
 ἔνθα Φιλόστρατος ἦνδανέ σοι· τὰς εἰκόνας αὐτάς
 θαύμασας ἠδὲ σοφοῦ Τυανέως βίοτον.
 33 Σαξονίδας δ' ἐς Ἄλᾶς πεμφθεῖς, τερπνὸν πτολίεθρον,
 τῶν τε καθηγητῶν τῶν τε νέων ἔφεπες
 σπουδὴν καὶ διδασχὴν· συγκλητικοῦ οὕνομα σεμνὸν
 36 ἔλλαχες· ἀλλ' ἰδρῶς εἶπετο καὶ κάματος
 ἀντ' ἀγαθῶν ἔργων· δοξάζει δ' ὅστις ὄπωπεν
 ἠδ' ἐπόθησ' ἀπιόντ'· ἀλλ' ἐχάρη θίασός γ'
 39 ἡμέτερος. νῦν δ' ἐπτ' ἐτέων δεκάδας τελέσαντι
 Ἑλλάς συγχαίρει συντρόφῳ ἠδ' ἐτάρῳ,
 ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ Λοδοβῆικον ἀγάκλυτον ἠδὲ φίλιστον
 42 αὖθις κτησαμένη τ' οὐδ' ἔτ' ἀφησομένη.
 χαίροις σὺν τε δάμαρτι καὶ υἱέσι καὶ θυγάτρεσσιν·
 αὖξοι δ' εἰρήνης δόξα φίλην πατρίδα
 45 ἔτους λζ' μηνὸς Ποσιδεῶνος γ'

Οἶδε Ἑλληνας ἐτίμησαν Παλλάδιον τὸν ἑβδομηκοντούτην

BOEHM	v. HILLER	RODENWALDT
BUSCH	KIRCHNER	SCHIFF
GUERICH	KLAFFENBACH	STROUX
v. HEINZ I	KOSCHAKER	VASMER
v. HEINZ II	LIETZMANN	WILCKEN

Τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ludwig Pallat (1867-1946), φιλολόγου καὶ ἀρχαιολόγου, γραμμένο ἀπὸ τὸν Hiller von Gaertringen, ἀρχίζει μὲ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ τόπου καταγωγῆς του. Ὁ Pallat γεννήθηκε στὸ Ober-Ingelheim am Rhein, κοντὰ στὸ Wiesbaden, ποὺ ὁ Μελέτιος³² στὴν σχετικὴ ἀναφορά του λέγει «κοινῶς Οὐισβάδεν, ὅπερ καὶ ὕδατα Ματτιακὰ λέγεται». Πρόκειται γιὰ τὰ Aquae Mattiacorum ἢ Mattiacum στὴν περιοχὴ τοῦ Wiesbaden, ὅπου ἀπὸ τὴν πρώιμη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορικὴ περίοδο ἕως τὸν 2ο μ.Χ. αἰ. εἶχε δημιουργηθεῖ σημαντικὸς οἰκισμὸς, ἡ Civitas Mattiacorum (ἀπὸ τὴ γερμανικὴ φυλὴ τῶν Mattiaker).

Τὸ ἀπολυτήριον τοῦ γυμνασίου (Abitur) τὸ ἔλαβε στὸ Wiesbaden τὸ 1886 καὶ ἔκανε σπουδὲς στὸ Μόναχο, τὴ Λειψία (Λειψύδριον, ποὺ θυμίζει τὴν ὁμώνυμη θέση στὴν Πάρνηθα καὶ τὴ μάχη τὸ 513 π.Χ. μεταξὺ Ἀλκμεωνιδῶν καὶ Πεισιστρατιδῶν, ὅπου νικῆθηκαν οἱ πρῶτοι).

Τὸ ἐγκώμιο μνημονεύει τὶς μελέτες τοῦ Pallat, τοὺς τόπους ὅπου μελέτησε καὶ τὶς θέσεις ποὺ κατέλαβε, μεταξὺ τῶν ὁποίων τοῦ Ἐφόρου τοῦ μουσείου τοῦ Nassau (στ. 19-20).

Στὸν στίχο 41 ὁ Pallat ἐξελληνίζεται σὲ Παλλάδιο, λέξη ποὺ σημαίνει ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὸ ἐγκώμιο τοῦ Pallat ὑπογράφουν 15 φιλόλογοι καὶ ἀρχαιολόγοι. Στὸ ἐγκώμιο ποὺ ἀκολουθεῖ ὀνομάζονται «Ὑπερβορέων Ἑλλαδικὸς θίασος», καὶ εἶναι 17 γιατί προστέθηκαν ὁ Pallat καὶ ὁ Schede.

Οἱ ἐδῶ κατὰ σειρὰν εἶναι: 1. Boehm, Friedrich Wilhelm Victor (1880-1943), λαογράφος, θρησκευολόγος. 2. Gürich, Georg Julius Ernst (1859-1938), γεωλόγος, παλαιοντολόγος. 3-4. Οἱ von Heinz I καὶ II, πιθανῶς πατέρας καὶ γιός, δὲν ἐντοπίστηκαν. 5. Hiller von Gaertringen, Friedrich Freiherr (1864-1947), διαπρεπῆς ἐπιγραφικὸς καὶ ἀρχαιολόγος. 6. Kirchner, Johannes Ernst (1859-1940), φιλόλογος, διαπρεπῆς ἐπιγραφικός. Βλ. μακρότατο ἐγκώμιό του ἀπὸ τὸν Hiller ἀρ. 21. 7. Klaffenbach, Günther (1890-1972), ἐπιγραφικός,

διάδοχος τοῦ Hiller στὴ διεύθυνση τῆς ἔκδοσης τῶν *Inscriptiones Graecae*. 8. Koschaker, Paul (1879-1951), καθηγητῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ δικαίου. 9. Lietzmann, Hans (1875-1942), θεολόγος, καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῶν Ἐκκλησιῶν. 10. Rodenwaldt, Gerhart (1886-1945), διαπρεπῆς καθηγητῆς τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας. 11. Schiff, Alfred Wilhelm (1863-1939), ἀρχαιολόγος ἐβραϊκῆς καταγωγῆς· εἶχε τὴν ἰδέα τῆς Ὀλυμπιακῆς φλόγας. 12. Stroux, Johannes Franz (1863-1954), φιλόλογος καὶ ἱστορικός, Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου (1945-1951). 13. Vasmer, Max Julius Friedrich (1886-1962), σλαβολόγος, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, ἰδρυτῆς τοῦ σλαβικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βερολίνου. 14. Wilcken, Ulrich (1862-1944), καθηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ παπυρολόγος.

23 (1938)

Ἐλλάς ἐλευθερίας περικαλλέα θῆκε θέμεθλα
 δόξαν τὴν πατέρων δεξαμένη θεόθεν·
 3 ἄστου δ' Ἀθηναίης, τὴν Ἑλλάδος Ἑλλάδ' ἐοῦσαν,
 ἠγλαΐσεν, κόσμου θαῦμα καὶ ἀκρόπολιν.
 ἴδρυσεν δ' ἐτάρων θίασον τὰρχαῖα πονούντων
 6 πάσης ἱστορίας ἠδὲ τέχνης θέραπα,
 τὸν σκαπάνης μεδέοντα καὶ εὐδόξιο μερίμνης·
 κτίσσε δὲ Μουσάων οἰκία καὶ θαλάμους,
 9 ἠδ' ἀρχαιολόγων πασίκλυτον οὖνομα τηρεῖ·
 ἔς δ' ἑκατονταέτη νῦν ἀφίκανε χρόνον.
 πᾶσαν δ' εὐτυχίην κοὶ νίκας καὶ μέγαν ὄλβον
 12 εὔχεθ' Ὑπερβορέων Ἑλλαδικὸς θίασος,
 οὔ ποτε Κούρτιος ἦν Οὐλύμπιος, ἦν δ' ἔτι Μῶμος,
 ἦν καὶ Ῥαγκαβίδης, ἄγγελος ὑμέτερος.
 15 Ἰλαρὸς ἐποίει ὁ Θηραῖος.
 μηνὸς Βοηδρομιῶνος ἔτους λη'

οἶδε Ἕλληνες ἐτίμησαν τὴν Ἀθήνησιν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν

BOEHM	KIRCHNER	SCHEDE
BUSCH	KLAFFENBACH	SCHIFF
GUERICH	KOSCHAKER	STROUX
v. HEINZ I	LIETZMANN	VASMER
v. HEINZ II	PALLAT	WILCKEN
v. HILLER	RODENWALDT	

Κατὰ τὶς ἐορτὲς τῆς Ἐκατονταετηρίδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (23-27 Ὀκτωβρίου 1938), οἱ προσκεκλημένοι σ' αὐτές, ἄτομα καὶ ἰδρύματα, χαιρέτισαν τὴν ἐπέτειο μὲ γράμματα, προσωπικὰ ἢ ἐπίσημα. Μία ὁμάδα δεκαεπτὰ Γερμανῶν ἑλληνιστῶν, ἀρχαιολόγων καὶ ἐπιγραφικῶν, «Υπερβόρων Ἑλλαδικὸς θίασος», στὸν ὁποῖο ἀνήκαν καὶ οἱ μὴ ζῶντες Ernst Curtius (1814-1896), ὁ ἀνασκαφεὺς τῆς Ὀλυμπίας, ὁ U. von Wilamowitz (1848-1931) ὁ μέγας ἑλληνιστὴς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς (1809-1892), πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἐπιγραφικός, κατόπιν διπλωμάτης καὶ πρεσβευτῆς (ἄγγελος) στὸ Βερολίνο (1874-1887), ἔστειλε ὡς συγχαρητήριο γράμμα τούτῃ τῇ δεκαεξάστιχῃ σύνθεσῃ, ἔπαινο τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἐταιρείας. Ἡ Ἑλλάδα, πού ἔθεσε τὰ πανέμορφα θεμέλια τῆς Ἐλευθερίας καὶ παρέλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν προγονικὴ δόξα, ἵδρυσε καὶ ἔταιρεία μὲ ἐταίρους πού κοπιᾶζουν γιὰ τὶς ἀρχαιότητες.

Τὸ ποίημα³³ ἔχει συνθέσει ὁ μετρικώτατος Fr. Hiller von Gaertringen, ἀνασκαφεὺς τῆς ἀρχαίας Θήρας, κατὰ τὸν μῆνα Βοηδρομιῶνα (15 Σεπτ.-15 Ὀκτ.) τοῦ '38. Ὑπογράφουν δεκαεπτὰ, πού ἀποκαλοῦνται Ἕλληνες, λόγῳ τῆς ἐπιστήμης πού ἀσκοῦν. Βιογραφικὰ στοιχεῖα τους δίδονται στὸ προηγούμενο ἐγκώμιο τοῦ Pallat. Ἐδῶ προστίθεται ὁ Martin Schede

(1883-1947), φιλόλογος, Πρόεδρος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ διάστημα 1937-1945. Γιὰ τὸν L. Pallat γίνεται λόγος στὸ προηγούμενο.

24 (1938)

Τοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν προέδροις
ὁ καθηγητὴς John L. Myres χαίρειν.

τηλόθεν ἀγγελίη φιλομούσων ἔφθασ' ἐταίρων
ἀνδρὶ συναθλήτη τῆσδε πανηγύριος.
τῆλε δ' ἐγώ, μεμαῶς κατερυκόμενος δ', ἀποπέμπω
χάρματα πολλά, μάτην βουλόμενος μετέχειν.
ίλήκους δέ, θεὰ κλεινῶν σπεύδουσιν Ἀθηνῶν
ἡμαρ ἑταιρείας τῆσδ' ἑκατονταετές.
ἔρρωσθε καὶ χαίρετε.

Ὁ John L. Myres (1869-1954) ὑπῆρξε ἀρχαιολόγος, ἔκανε ἀνασκαφὲς στὴν Κύπρο καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας στὸ Liverpool καὶ κατόπιν στὴν Ὁξφόρδη³⁴.

25 (1940)

Ἄγγλοι Ἑλλησι χαίρειν
οὐ Μαραθωνομάχους σέβομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς
ὧ φίλοι, οὐ τοίων χειροτέρους πατέρων.

Ἐπίγραμμα δημοσιευμένο στὸ περιοδικὸ *The Journal of Hellenic Studies* 60, 1940 καὶ ἀναδημοσιευμένο στὸν *Μέντορα* 31, 1994, 103, γιὰ τὴν γενναία στάση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν πόλεμο τοῦ '40.

26 (1946)

Η ΕΝ ΛΟΥΚΟΤΟΚΙΑΙ ΤΗΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΙ ΧΑΙΡΕΙΝ

Σκάπτε καὶ σκέπτου

- Χαῖρε, φίλη κάσι, χαῖρε· σέ κάμέ τε γείνατο μήτηρ
 3 αὐτή, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ υἴας ἐθρεψάμεθ' ἄμφω·
 ἀλλ' ἐμὲ πρεσβυτέραν γε νεώτερα τέκνα πέλασσαν,
 σοὶ δὲ νεωτέρῃ ἄμφι γεραίτεροι εἶσται υἴες
 6 καὶ σοφοί· οἱ γὰρ ἐμοῦ νέοι οὐπω χερσὶ πίθοντο,
 ἀλλ' ἔτ' ἐν ὄμμασιν οἷσι τὸν οὐρανὸν εὐρύν ἔχουσι,
 νήπιοι, οἱ μεμάασι πόλιν κτίσαι ἐν νεφέλαισιν·
 9 σοὶ δὲ μελάγχειρες παῖδες καὶ καμπύλοι ὤμους,
 χρυσὸν θηρῶντες καὶ ὀπόσσα κε γαῖα κεκεύθη,
 σκάπτουσιν τὰ βάθη διὰ τ' ἄγκεα καὶ διὰ βήσσας,
 12 σκεπτόμενοι δὲ πόλεις κτίσσαν νηοὺς τε δόμους τε.
 Χαῖρε, κασιγνήτη χρυσοστέφαν', ἦ με διδάσκεις
 14 ὡς ὕπατος μακάρων, οὐκ Οὐρανός, ἀλλὰ τοι Αἴα.

Τὸ 1947 γιορτάστηκαν στὴν Ἀθήνα τὰ ἑκατὸ χρόνια τῆς νεώτερης ἀδελφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τῆς *École française d'Athènes* (1846), μὲ ἐπισημότητα, ὅπως ἄρμοζε στὴ μεγάλη ἐπέτειο. Ἀνάμεσα στὰ χαιρετιστήρια γράμματα δύο ἦταν ἔμμετρα. Τὸ ἐδῶ εἶναι τῆς *École Normale Supérieure* τοῦ Παρισιοῦ (Λουκοτοκία) καὶ τὸ ὑπογράφει ὁ Fernand Charouthier (1899-1953), ἐλληνιστής, ἐκδότης τοῦ *Εὐριπίδη*, ἐπιγραφικός. Τὸ ἐπίγραμμα ἀπευθύνεται πρὸς τὴν *École française d'Athènes*, ἢ ὁποία ὀνομάζεται Ἀκαδημία ἐν Ἀθήναις. Στὸν δεῦτερο στίχο μνημονεύεται ὅτι «τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ υἴας ἐθρεψάμεθ' ἄμφω». Ἦταν καθιερωμένο οἱ μαθητὲς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας νὰ εἶναι ἀπόφοιτοι τῆς *École Normale Supérieure* (Normaliens).

Τὸ ἐπίγραμμα δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς *BCH* 1946, *Supplément* (Paris 1948).

27 (1946)

- Γαλλίαν αινέομεν, ἣ θῆκε κατ' ἄστῳ Ἀθήνης
οἶκον ἀρίγνωτον, μέρμερα δ' ἐστέγασεν
3 ἀρχαίης σοφίης μελετήματ' ἰδ' ἐκπροέηκεν
ἄνδρας ἀριπρεπέας ἐν καμάτοις ἱεροῖς.
Δρηστοσύνην δὲ λέγοι κε Νότος, Βορέης Ζέφυρός τε
6 Ἑλλάδος ἠδ' εὖρος, πάντες ἐπιστάμενοι:
Θεσπιά καὶ Δῆλος ἱερὴ Θάσσος θ' ἀλίπλαγκτος
Παρνάσιοι Δελφοί, Μαντινέη, Τεγέη,
9 Πτῶιον ἠδὲ Φίλιπποι ἰδὲ Στράτος Εἰλατὴ τε,
Κρήτη, πόλλ' ἕτερα ἔργ' ἀγλαὰ πραπίδων
πάνθ' ἑκατονταετῆ Γάλλων πόνον ἄσπετον αἶδει.
12 Χαίρετέ τοι ζῶντες, οἱ φθίμενοι μάκαρες.

Τὸ δεύτερο ἔμμετρο χαιρετιστήριο γράμμα ἦταν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ τὸ εἶχε συντάξει ὁ Ἀντώνιος Κεραμόπουλος (1870-1960), Διευθυντὴς Ἀρχαιοτήτων (1941-1949). Τὸ χρονολογεῖ στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1947, γιατί οἱ περιστάσεις δὲν ἐπέτρεψαν οἱ γιορτὲς νὰ γίνουν τὸ 1946. Ἐπαινεῖ ὁ Κεραμόπουλος τὴ Γαλλία ποὺ ἴδρυσε τὴ Σχολὴ καὶ μνημονεύει τοὺς κυριότερους τόπους ποὺ ἐρεύνησαν οἱ Γάλλοι.

Δημοσιευμένο ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο.

28 (1947)

- Σῶμα μὲν αἶα κάλυψε τὸ γὰρ λάχος ἐστὶ θανόντων
σῆς ψυχῆς ἀρετὴ δ' ἀθάνατος τελέθει
ἠθείη κεφαλὴ δέξαι δ' εὖφρων πόνον ἀμὸν
μνημα ποθῆς μεγάλης οἰχομένοι ἐτάρου.

Ὁ Νικόλαος Γ. Παπαδάκις (1874-1945) ὑπῆρξε ἑλληνιστὴς καὶ ἀρχαιολόγος. Διετέλεσε Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1910-1926) κυρίως τῆς Στερεᾶς (Βοιωτία, Εὐβοία, Φθιωτιδοφωκίδα, Εὐρυτανία) μὲ ἔδρα τὴ Θήβα καὶ εἶχε ὡς Ἐπιμελητὴ τὸν Χρῆστο Καροῦζο³⁵. Τὸ 1926 ἔγινε καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστή-

μιο Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὸ διάστημα 1942-1944 διηύθυνε τὴν Ὑπηρεσία Ἱστορικῶν Μνημείων καὶ Ἀρχαιολογίας τῆς Γενικῆς Διοίκησης Μακεδονίας³⁶. Τὸ ἐπίγραμμα δημοσιεύτηκε στὴν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* τοῦ 1947 ἀφιερωμένη τὸν Ν. Π.

29 (1951)

ποικίλα σοὶ φέρομεν δωρήματα ταῦτα βαθεῖης
 σῆς θαυμάζοντες ποικιλίην σοφίης·
 3 ὅσσα γὰρ ἐν θνητοῖσιν ὑφάσματα λαμπρὰ πέφηνεν
 σοὶ φίλα, καὶ χαλκοῦ καὶ λίθου ἔργα νοεῖς·
 τίς δέ σοι ἄγνωστος τόπος Ἑλλάδος; οἶδέ σε Κρήτης
 6 ἄστε' ἐρευνητήν, οἶδέ σε Θεσσαλίας
 ἵπποβότου, Σπάρτη τε, πολύχρυσοί τε Μυκῆναι.
 πῶς δ' ἀπαριθμῆσαι σὰς ἀρετὰς δυνατόν;
 9 πάντες σου φίλοι ὄντες ὁμῶς πάντες δὲ μαθηταὶ
 εὔπρασσειν σε θεοῦς, ᾧ φίλε, λισσόμεθα.

Ἐπίγραμμα γιὰ τὰ 50 χρόνια ἐπιστημονικῆς δράσης τοῦ Alan Wace (1879-1957), καθηγητοῦ στοῦ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου στοῦ Ἐδινβούργο, διευθυντοῦ τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν (1914-1923), καθηγητοῦ ἀρχαιολογίας στοῦ Cambridge (1934-1944). Ἔκανε ἀνασκαφές στὴ Λακωνία, Μυκῆνες, Τροία, Θεσσαλία, Κόρινθο. Τὸ ἔργο του εἶναι βασικὸ γιὰ τὴ γνώση τῆς ἑλληνικῆς Προϊστορίας.

Τὸ ἐπίγραμμα δημοσιεύτηκε στὸν τιμητικὸ τόμο τοῦ *BSA* 46, 1951 γιὰ τὸν Wace καὶ τὸ ἔχει γράψει ὁ ἑλληνιστὴς καθηγητὴς στοῦ Cambridge Donald Struan Robertson (1885-1961).

30 (1951)

Σωφροσύνης, σοφίης, ἀρετῆς μέγαν ἔσχες ἔπαινον
 δεῖγμα δὲ μνημοσύνης στήλην ἀνέθηκαν ἑταῖροι.

Ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ Νικολάου Κοντολέοντος γιὰ τὸν Γεώργιο Π. Οἰκονόμο (1883-1951), Ἔφορο τῶν Ἀρχαιο-

τήτων (1908-1928), καθηγητή ἀρχαιολογίας στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο (1928-1951), Γραμματέα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1924-1951), Διευθυντὴ τῆς Ὑπηρεσίας (1933-1937), ἀκαδημαϊκὸ (1926) καὶ Γενικὸ Γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας (1934-1951)³⁷.

31 (1951)

σοὶ τόδε δῶρον ἑταῖρε θοαῖς πέτεται πτερύγεσσι
Κιμμερίων ἀπὸ γῆς χῶρον ἐς Ἑσπερίδων

Ἐπίγραμμα-ἀφιέρωση τοῦ J. D. Beazley τοῦ βιβλίου του *The Development of Attic Black-Figure* (1951) στὸν Henry Roy William Smith (1891-1971), καθηγητὴ τῆς Κλασικῆς ἀρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο τοῦ Berkeley, ΗΠΑ, καὶ εἰδικὸ στὴν ἑλληνικὴ ἀγγειογραφία. Διευκρινίζει ὅτι τὸ δῶρο του πάνω σὲ γοργὰ φτερὰ πηγαινεὶ στὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων, τὴν Καλλιφόρνια ὅπου δίδασκε ὁ Smith, καὶ πιθανῶς ὑπονοεῖται καὶ ἡ παραγωγή ἐσπεριδοειδῶν. Τὸ περιοδικὸ ἄλλωστε τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν στὴν Ἀθήνα ὀνομάζεται *Hesperia*.

Τὸ βιβλίον τοῦ Beazley ἔχει ἐκδοθεῖ σὲ μετάφραση τῆς Ἡλέκτρας Ἀνδρεάδη ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὸ 1993³⁸.

32 (1953)

᾽Ωλεσ' Ἀλέξανδρος λιπαρῆς ὄλβον ποτὲ Θήβης
τῆς δὲ Μακεδνὸς ἀνὴρ αὐτίς ἔφηνεν ἔδη.

Ἐπίγραμμα τιμητικὸ γιὰ τὸν Ἀντώνιο Κεραμόπουλλο (1870-1960) μαθητῶν καὶ φίλων του, γραμμένο ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Μαρινᾶτο (1901-1974). Μνημονεύεται ἡ καταστροφὴ τῆς Θήβας ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο τὸ 335 π.Χ. Κατὰ τὸν Πausανία³⁹ «Θηβαίοις δὲ ἐς τοσοῦτον ἠρήμωσεν Ἀλέξανδρος τὴν πόλιν, ὡς ἔτεσιν ὕστερον οὐ πολλοῖς καταχθέντας ὑπὸ Κασσάνδρου μηδὲ σώζειν τὰ οἰκεῖα ἀξιοχρεῶς εἶναι ...».

Ὁ Κεραμόπουλος εἶχε γεννηθεῖ στὴ Βλάστη τῆς Μακεδονίας⁴⁰ καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μαρινᾶτο ὡς «Μακεδνὸς ἀνὴρ», ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὸ μαρτυρούμενο ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο⁴¹ «Μακεδνὸν ἔθνος». Οἱ ἀνασκαφὲς ποὺ ἔκανε στὴ Θήβα κατὰ τὸ διάστημα 1904-1910 καὶ 1915-1916 ὡς Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ Φωκίδος, προκάτοχος τοῦ Ν. Παπαδάκι, ἦσαν οἱ πρῶτες συστηματικὲς ἔρευνες τῆς ἀρχαίας πόλης ποὺ ἔφεραν στὸ φῶς ἄφθονα λείψανά της (ἔφηνεν ἔδη). Ἡ συγκεντρωτικὴ ἔκθεση τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν καταλαμβάνει τὸν τόμο 3, 1917 τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου* (σσ. 503) καὶ ἔχει τὸν πασίγνωστο τίτλο «Θηβαϊκά». Στὸν πρόλογο δικαιολογεῖ τὴν καθυστέρηση τῆς πλήρους δημοσίευσης τῶν ἐρευνῶν του μὲ τὴ φράση «ὅσον ὄφελος ἀπολέσθη ἐκ τῆς βραδείας ἐκδόσεως ἀναπληροῦται ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὕλης».

Ὁ Κεραμόπουλος ὑπῆρξε πρόσωπο ποὺ ἐπέδρασε στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς Ὑψηρείας. Ἀρκετὰ ποὺ τὸν ἀφοροῦν ἔχω ἐκθέσει στὸ βιβλίο *Ἡ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας στὸν βίο τοῦ Χρήστου Κεραμόζου*⁴².

Τὰ «Θηβαϊκά» ἀφιερώνει (Ἰούνιος 1919) ὁ Κεραμόπουλος στὴν Ἑλλάδα μὲ μακρὸ ποίημα ποὺ ἀκολουθεῖ.

Χαῖρε, μάκαιρα φίλη Ἑλλάς, μήτερ μεγάθυμε,
σαῖσιν ἐπ' εὐτυχίαις γηθόσυνος πέτομαι.

3 Νῦν φάτιν αὖ παλαιὰν παλινόστιμον εὐκλέ' ἀκούεις
μολπὴν θ' ἠδυεπῆ εὐκελάδου δόνακος.

6 Σπαργᾶς εὐπρεμνον ζωθάμιον ἤυτε δένδρον,
κοσμοπλοκοῦσα φυτὴν καινοθαλεῖ χάριτι.
Ἰστορίας ἀγλάισμα, κάλ' ὀρμαίνεις ἐνὶ θυμῷ,
παμπρώτη καλὰ δρᾶς ἢ 'ν προτέρω ὀμάδω
9 ψυχὴν θαρσύπνονος, σοφὴ ἐκ παθέων, βαθύβουλος,
δεινὴ ἐν πολέμῳ, φανὴ ἐν ἡσυχίῃ.

12 Λάμπεις οὖν τριγέροντα αἰῶν' ἄρεταῖσι νέαισι
δαιδάλεόν τε θρόνον τεχνᾶ Ἐλευθερίῃ.

- “Η δ’ ἄρ’ ἀκαμφίφρων, ὑψαύχην εὐθυλόγος τε
 πάντοσ’ ἐπαντέλλει παμφανόωσα νόον
 15 πόντον ἐπ’ ἀγχίπορον γαίης τε τεῆν ἐπὶ μοῖραν,
 νικογενῆς ὄθι νῦν παιάν ὄρωρε γλυκὺς
 ἔκ τε νεοδημάτων βωμῶν νέφος εἴσι θυῆεν·
 18 ἀμπνείουσα πόνων νῦν ἀλεγύνει ὁδὸν
 πρῶνα πρὸς ὀρθοκέλευθον, ὅθεν ζόφον ἠερόεντα
 ἀλλύσει πύματον δούλιον ἀντίβιον.

 21 Μητὲρ ἐμή, ἐνὶ σοὶ κέχυμαι ὄλος εὐφρονη θυμῶ·
 πῶς κε ποιῶν, τί λέγων κῆρ ἀρέσαιμι τεόν;
 ποῖα εὐφροσύνη, δώροισ τίσι θυμὸν ἰήνω;
 24 Σοὶ ὄδ’ ἐμὸς γλυκερὸς μόχθος εἴη ἱερός.

33 (1962)

- δόγμα φιλελλήνων· πολύπειρον ἐπαινέσαι ἄνδρα
 Μάρκον ἀκριβείας ἀφθονίας θ’ ἔνεκεν
 3 τῶν δ’ εὐεργεσιῶν ἀγανῆ στεφανῶσαι ἀμοιβῆ
 ἦν ἂν ἐπίστωνται λῶστα τελεῖν λόγιον.
 παιδείας γὰρ ἐπ’ ἄκρον ἀφιγμένος ἱστορίασιν
 6 δείκνυσ’ Ἑλλαδικῶν ἴχνη ἀμυδρὰ χερῶν,
 καὶ πόλεων τὰ κρυφαῖα τεκμαίρεται ἢ δ’ ἰδιωτῶν,
 ᾧ γε καὶ ἀφθογοὶ γῆρυν ἰᾶσι λίθοι.
 9 πρόφρων δ’ εὐτάκτου σοφίας μετὰ πᾶσι δίδωσιν
 φροντίδ’ ἀειμνήστοις ῥήμασι μειγνύμενος.
 αἰδοῦνται δὲ νέοι θαλεροῦ πυκίν’ ἔργα γέροντος,
 12 ὅς δισσήν ἀρετὴν εἰς μετελήλυθ’ ἀνήρ
 ὡς τόδ’ ἔχειν κάλλιστον· ἐφημερίοις τε βροτοῖσιν
 14 αὐτὸς Ἀληθεία τ’ ἐξ ἴσου ἐστὶ φίλος.

Πασίγνωστος εἶναι, τουλάχιστον στοὺς ἀσχολούμενους μετὰ τὴν ἀρχαία ἱστορία καὶ τὶς ἐπιγραφές, ὁ Marcus Niebuhr Tod (1878-1974) κυρίως ἀπὸ τὸ δίτομο βιβλίον του *A selection of Greek Historical Inscriptions* (Oxford 1933), ἀφιερωμένο στον «Adolpho Wilhelm, magistro egregio discipulus amico dilectissimo amicus D.D.L.M.», μετὰ τὴ σπουδὴ τοῦ ὁποίου

ἔβρισκε κανείς τὸν σωστὸ δρόμο τῆς μεθόδου τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν ἐπιγραφῶν. Ἀπόγονος ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς μητέρας του τοῦ ἱστορικοῦ Barthold Georg Niebuhr (1776-1831), διετέλεσε μαθητὴς τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς στὴν Ἀθήνα, ὑπηρέτησε στὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Πρῶτο Πόλεμο (1915-1919) καὶ ὑπῆρξε καθηγητὴς στὸ Oriel College τῆς Ὁξφόρδης. Μεταξὺ ἄλλων εἶναι συγγραφέας μὲ τὸν Alan Wace τοῦ βιβλίου *A Catalogue of the Sparta Museum* (Oxford 1916).

Συντάκτης τοῦ ποιήματος⁴³ εἶναι ὁ Kenneth James Dover (1920-2010), διακεκριμένος ἑλληνιστὴς μὲ σημαντικὸ ἔργο γιὰ τὸν Θουκυδίδη⁴⁴. Ἐξέδωσε Ἀριστοφάνη, μελέτησε τὸ ὕφος τῶν ρητόρων (stylometry) μὲ ἐπιστέγασμα τὸ βιβλίον του *The Evolution of Greek Prose Style* (1997).

34 (1965)

- Ὀρλάνδον μεγάθυμον αἰίδεο, Μοῦσα λιγεῖα,
 ὅς τ', ἀγανὰ φρονέων, πολυιδρεΐησι νόοιο
 3 υἱέας Ἑλλήνων τε Φιλέλληνας τε κέκασται,
 εἴτε θεῶν ἴρ' αὔτις ἀναστήση πεπτεῶτα
 ἄστέα τ' εὐρώεντα, θεμειλιά τ' ἐξερεΐνη,
 6 Μεσσήνης μεδέων ἠδ' εὐρυχόρου Σικυῶνος,
 εἴτ' εἰς ὑπερεφές μέγα δῶμ' ὁδὸν ἡγεμονεύει
 καλὸς ἰὼν μετ' Ἀθηναίους, καλοὶ δέ τε πάντες.
 9 ἔνθ' ἀρχαιολόγοισι μεταπρέπει ἀγρομένοισιν
 οἷ κέν μιν περὶ κῆρι θεὸν ὧς τιμήσουσι
 παντοίοις ἐπέεσσι, χαριζόμενοι παρεόντων.
 12 πῶς ἄρα σ' ὑμνήσω, πάντων πολυσυμνότατ' ἀνδρῶν;
 ᾧ πόποι, ἧ μέγα θαῦμα τόδ' ἀνθρώποισι τέτυκται
 φαίη κ' ἀθάνατον καὶ ἀγήρων ἔμμεναι αἰεὶ
 15 ὅς τότ' ἀκουάζοιτ' ὄπα λειριόεσσαν ἰέντος
 εὔ καὶ ἐπισταμένως, μάλα γὰρ πεπνυμένα βάζει.
 ἀλλὰ νιν αἰδῶμεσθα, θεοῖς ἐπιείκελον ἄνδρα.
 18 Καὶ σὺ μὲν οὔτω χαῖρε, διοτρεφές, εἰς ὃ κέ σ' αὔτις
 καλλίστας ἑκατονταετῆ τινώμεθ' ἄμοιβάς —
 20 εἴ τις ἄρ' ἡμείων ἔτ' ἐπιχθονίοις μετέησι.

Ὁ Ἀναστάσιος Κιμ. Ὀρλάνδος (1887-1979), στὸν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ἐδῶ «Ὑμνος» ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὶς σημαντικότερες προσωπικότητες στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὸ ἀρχαιολογικό, ἀναστηλωτικό καὶ διδακτικό ἔργο του. Καθηγητὴς στὸ Πολυτεχνεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, Διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως, Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πολυγραφότατος, μὲ ἔργα τὰ ὁποῖα δὲν θὰ γεράσουν ποτέ, ἐπέδρασε μὲ τὴ διδασκαλία του, τὰ γραπτά του καὶ τὶς ἀναστηλώσεις ποὺ ἔκανε σὲ γενεὲς ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων, καὶ δημιούργησε διαδόχους ποὺ συνεχίζουν τὸ ἔργο του⁴⁵.

Ποιητὴς τοῦ «Ὑμνου» εἶναι ὁ John Manuel Cook (1910-1994), ἑλληνοεὐρωπαϊκός, ἀρχαιολόγος, καθηγητὴς τῆς Κλασικῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἐδιμβούργου (1936-1946), Διευθυντὴς τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας (1946-1954) καὶ καθηγητὴς τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Bristol (1958-1976). Κατὰ τὴν Κατοχὴ ὑπηρέτησε στὴν Ἑλλάδα ὡς μέλος τῆς Βρετανικῆς ἀποστολῆς-συνδέσμου μὲ τὴν Ἀντίσταση ἕως τὸν Νοέμβριο τοῦ 1944. Ἐπανῆλθε στὴν Ἑλλάδα ὡς μέλος τῆς στρατιωτικῆς Ὑπηρεσίας The British Committee on the Preservation and Restitution of Works of Art, Archives and other Material in Enemy Hands.

Στὸν «Ὑμνο»⁴⁶ μνημονεύει ὁ Cook γενικῶς τὸ ἀναστηλωτικό καὶ ἀνασκαφικό ἔργο τοῦ Ὀρλάνδου, τὸ μέγαρο τῆς Ἑταιρείας ὅπου γραμματεύει καὶ ὑπόσχεται νέους ὕμνους στὰ ἑκατὸ χρόνια τοῦ Ὀρλάνδου, ἐφ' ὅσον βέβαια βρίσκεται στὴ ζωὴ (εἴ τις ἡμείων ἔτ' ἐπιχθονίοις μετέησι).

35 (1965)

- ἔπτ' ἐτέων δεκάδες παρελήλυθον, ἀλλ' ἔτι Πειθῶ
 σύν Σοφίῃ παρὰ σοὶ μείλιχος ἐνδιαίει,
 3 ἀρχαίων ὃς κάλλος ἐφώτισας ὀπλοτέροισιν,
 τίμιος ἐγχθονίοις, τίμιος ἄλλοθρόοις·
 τοῦνεκα νῦν σοὶ τήνδε γενέθλιον ὦπασε βίβλον
 6 προφρονέως ἐτάρων κῶμος ἀγαιομένων·
 δέξο φιλοφροσύνης ὀλίγην χάριν, αὔθι δὲ πολλῆι
 8 θάλλοις, ὡς διὰ σοῦ θάλλομεν, εὐμαθίη.

Ἐπίγραμμα γιὰ τὰ 70 χρόνια τοῦ Bernard Ashmole (1894-1988), Ἐφόρου τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς συλλογῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου καὶ Διευθυντοῦ τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς στὴ Ρώμη, καθηγητοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας στὸ Λονδίνο, τὴν Ὁξφόρδη καὶ στὸ Aberdeen. Σημαντικὰ ἔργα του εἶναι *The Classical Ideal in Greek Sculpture* (1964), *Architect and Sculptor in Classical Greece* (1972).

Τὸ ἐπίγραμμα⁴⁷ ἔχει συνθέσει ὁ Denys L. Page (1908-1978), διαπρεπῆς ἑλληνιστῆς, καθηγητῆς στὸ Cambridge καὶ τὴν Ὁξφόρδη. Ὑπῆρξε ἐκδότης σημαντικῶν κειμένων: *The Greek Anthology* (μὲ τὸν A. S. F. Gow), *Poetae Melici Graeci*, *Lyrical Graeca Selecta*, *Epigrammata Graeca*, ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια τοῦ Cambridge καὶ τῆς Ὁξφόρδης.

Ὁ Page εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἀρχαιολογία τῶν πρώιμων χρόνων, μυκηναϊκῶν καὶ μὲ τὶς ἀνασκαφές τῆς Θήρας, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔγραψε τὸ βιβλίο *The Santorini Volcano and the desolation of Minoan Crete* (1970)⁴⁸.

36 (1978)

«οὔ ἀποφθιμένοι πιστοὶ φίλοι οὐκ ἐλάθοντο».

Νοῦν νημερτέα ἔσχεσ φουσάντων παρ' ἀγαυῶν
 ἰθύνων δ' αὐτὸν παιδεύσει στερραῖ,
 3 κόσμου καλοῦ σωφροσύνης τ' ἀσκήσει, μέχρις
 οὐρανὸς ἀστερόεις δῶμα Διὸς μίμνει,
 λάμπει δ' ἔξοχα ἡελίου φάος, ἠδιστόν τοι,
 6 ἄφθονον εἰληφας ἠδ' ἀγαθόρρυτον ἦ
 εὐλογίας πηγῆν, κοῦδεις μόχθος σοὶ γ' ἡμᾶς
 ἦδη ἔπι ζητεῖν αἶνόν γ' εὐκέλαδον.
 9 ρεῖα γὰρ αὐξόμενος, κορυφὰς ἀρετῶν ἀπὸ πασά-
 ων τέμνων, πρῶτος σωφροσύνη γ' ἐγένου
 σῶζων σῶτειραν σοφίην τοῖς σοῖς ὀμιληταῖς
 12 χαίρων εὖτ' ἀνιείς, δῶρ' ἔρατά σφι διδούς.
 ρηιδίως δὴ φήμην πασάμενος πτερόεσσαν

- ἦθει κυδαλίμω τ' ἔργοις καλοῖς, τοῖς
 15 σοῖς, ἀλόχῳ σεμνῇ τε καλῇ τε, φίλῃ τέ γε κούρη,
 τοῖς τε μαθηταῖς τοῖς μουσοπόλοις κλέος ἦ
 εὐρύ, μνημὰ τε λείπεις σωφροσύνης τῆς σῆς γε.
 18 **Χ**ῖος τὴν γενεάν βλαστών, κύδηνας
 ἀμφιρύτην ἐκπάγλως, Ἑλλάδα τε ξύμπασαν
 ἴφι γε· ἔξανύσας δ' εὐκοσμον βιοτὰν
 21 **ρ**ᾶ συνναίεις ἥρωσίν γ' ἱερὸν δόμον αἰεὶ
 ἔνθα γε τοῦ βιότου τέρμα σοφοῖσιν ἔνι.

Τὸ ποίημα, δημοσιευμένο στὸν μεταθανάτιο τόμο τοῦ Νικολάου Κοντολέοντος *ΣΤΗΛΗ*, εἶναι τοῦ Στυλιανοῦ Κορρέ (1910-1989), καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας.

Ὁ Νικόλαος Κοντολέον (1910-1975), Ἐπιμελητὴς τῶν Ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τὸν Χρῆστο Καροῦζο στὴν ἀρχή, διετέλεσε Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ 1956 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὸ διάστημα 1973-1974 ἦταν Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Ἀρχαιοτήτων, διάδοχος τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινάτου. Τὰ πρῶτα γράμματα τῶν στίχων σχηματίζουν τὸ ὄνομα τοῦ Κοντολέοντος. Πρβ. τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα W. Peek, *Griechische Grabgedichte* (Berlin 1960) 274, πού ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου στὴν ἀκροστιχίδα: κτίστου δ' ὄνομ' εὐθύ μαθήση | ἐξ ἀκροστιχίδος λαϊνέας. πάραγε.

37 (1980)

- Πρεσβύτεροι ξυνὰς θιάσου ξυνοῖσι σέβοντος
 ἐν νηοῖς Μούσας δῶρον ἔδεξάμεθα,
 3 ἀμφοτέροις τερφθέντες ὁμῶς (Χάριτες γὰρ ἔπεισι),
 τῇ τε φιλοφροσύνῃ τῆσί τ' ἀηδονίσιν.
 ἀλλ' ἅμα γηραιοὶ δολιχὸν χρόνον, εἰ φίλον οὕτω
 6 δαίμοσιν, ἠβῶμεν πολλὰ διδασκόμενοι.

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι εὐχαριστήρια ἀπάντηση τῆς Society for the Promotion of Hellenic Studies πρὸς τὴν ἀδελφὴν Society of Roman Studies γιὰ τὸ συγχαρητήριο γράμμα τῆς δεύτερης πὺν ἀφορᾶ τὴν ἔκδοση τοῦ ἑκατοστοῦ τόμου τοῦ περιοδικοῦ *Journal of Hellenic Studies*.

Ὁ πρῶτος τόμος χρονολογεῖται στὸ 1880 καὶ ἐκδίδεται ἔκτοτε ἀνελλιπῶς ἀπὸ τὸ Cambridge University Press. Συντάκτης τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας στὴν Ὁξφόρδη Colin W. MacLeod (1943-1981).

38 (1982)

φθιτῶν ὡς ἀγαθῶν οὐκ ἀπόλωλε ἀρετά.

Ὁ τελευταῖος στίχος ἐπιγράμματος ἀπὸ τὸν Θέρμο⁴⁹, χαρακτηρισμένος στὴ στήλη μὲ τὸ ἀνάγλυφο κεφάλι τοῦ Ἰωάννου Κ. Παπαδημητρίου, ἔργο τοῦ Γιάννη Παππᾶ, ἔμπρὸς στὸ Μουσεῖο τῆς Βραυρῶνος. Ὁ Παπαδημητρίου (1904-1963) διετέλεσε Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Κερκύρας, Ναυπλίου, Ἀττικῆς, Διευθυντὴς καὶ Γενικὸς Διευθυντὴς Ἀρχαιοτήτων (1958-1963). Ἦταν ὁ πρῶτος Προϊστάμενός μου καὶ τὸ ἔργο του ἔχω ἐκθέσει⁵⁰. Ὑπῆρξε ἀπὸ τὶς σημαντικότερες μορφές μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων τοῦ Κλάδου γιὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ διοικητικὰ ἐπιτεύγματά του. Ἀνόρθωσε τὴν Ὑπηρεσία, τῆς ἔδωσε ἐπιστημονικὴ ὑπόσταση καὶ κύρος καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τὰ μέλη τοῦ Κλάδου αἰστάνθηκαν ἐλεύθεροι κατὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τους.

39 (1982)

Ἐφφεντέρρε φίλε, κλεινῆς Κρήτης ξένε πιστὲ
χαίροις σὺν Μισελῖν κουριδίη ἀλόχῳ
Ἄλκην σὴν πολέμῳ Λίλλης πεδίον μὲν ἄν εἴποι,
σῆς σοφίης δὲ βυθούς ἔργα τὰ μαλλιακά.

Ὁ Henri van Effenterre (1912-2007) ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς

Caen καὶ Διευθυντὴς d'Archéologie et Beaux-Arts de Normandie. Στὴν Ἑλλάδα ἀσχολήθηκε κυριότατα μὲ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τοῦ ἀνακτόρου στὰ Μάλλια τῆς Κρήτης σὲ συνεργασία μὲ τὴ γυναίκα του Micheline.

Κατὰ τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο πληγώθηκε βαρῶς στὴν περιοχὴ τῆς Λίλλης καὶ ἔχασε τὸ ἓνα χέρι του. Τοῦτο ὑπονοεῖται στὸν στίχο 3, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ παράφραση στίχου τοῦ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος τοῦ τραγικοῦ Αἰσχύλου: ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι.

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι τοῦ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου (1921-2013).

40 (1984)

Ἄνδρα τὸν ἐκ πάντων Ἑλληνικὰ πλεῖστα μαθόντα
 Λουκοτοκίαν δὲ λόγοις ἀγλαΐσαντα σοφοῖς
 3 Ῥήτορ', ὁ Λονδίσιον κατέχων θίασος φιλομούσων
 Ὀγδωκοντούτη τοῖσδ' θ' ἐγέρηρ' ἔπεσιν.
 Βουλόμενος γὰρ μονομάχους σκέψασθαι ἐφῶς
 6 Εἴτ' αἶαν Καρῶν εἴτε πόλεις Ἀσίας
 Ῥήματά θ' ὄσσ' ἄν' ἔτος στηλαῖς κεχαραγμέν' ἐφάνθη
 Τόνδε καθηγητῶν αἴψ' ἄν ἔλοιο πρόμον.

Τὸ ἐπίγραμμα⁵¹ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Louis Robert (1904-1985), τὸν διαπρεπέστερο Γάλλο ἐπιγραφικό, φιλόλογο, ἱστορικό καὶ νομισματολόγο γιὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ὀγδόντα χρόνων του. Ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, Directeur d'étude στὴν École pratique des Hautes Études, καθηγητὴς στὸ Collège de France, Διευθυντὴς τοῦ Institut français d'archéologie τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέλος τῆς Académie des Inscriptions et Belles Lettres τοῦ Institut de France. Τὸ ἔργο του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφεῖ οὔτε πρόχειρα. Στὸ ἐπίγραμμα ὑπονοοῦνται τρία μόνο βιβλία του. Εἶχα τὴν τύχη νὰ ἀκούσω τὴ διδασκαλία του στὸ Παρίσι. Τὸ ἐπίγραμμα συνέθεσε ὁ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας στὴν Ὁξφόρδη Ewen L. Bowie (1940-).

41 (1986)

- εἶ περ Πιερίδων στέργεις, ξέν' ὁδοίπορε, δῶρα
 μίμν' ὀλίγον, φρονίμης μνήμα γυναικὸς ὀρῶν·
 3 ἢ παρὰ τοῖς συνετοῖσι καὶ ἐν λογίων θιάσοισι
 καινυτο δὴ σοφίῃ σωφροσύνη τε νόου.
 Φοῖβος ἐπιστήμην τῆδ' ὤπασεν· αὐτὰρ Ἀθήνη
 6 σὺν Μούσαις κριτικὰς τῆς μελέτης μεθόδους.
 εὔ τε γραφῆς τέχνην καὶ σχήματα πρῶτ' ἐπέδειξεν,
 εὔ τε καὶ ἀρχαίων ἱστορίην πόλεων.
 9 ἐνθάδε νῦν σποδῆς κεῖται κόνις· ἐν δὲ φίλοισι
 τῆς ὀσίης θαλέθει μνημοσύνη χάριτος.

Ἐπίγραμμα⁵² εἰς μνήμην τῆς Lilian H. Jeffery (1915-1986)· ἦταν Βρετανὴ φιλόλογος καὶ ἐπιγραφικὸς, εἰδικὴ στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀλφαβήτου, θέμα ποὺ πραγματεύεται κυρίως στὸ μεγάλο ἔργο της *The Local Scripts of Archaic Greece* (1961), καὶ τὸ ὁποῖο ὑπονοεῖται στὸν στ. 7: «εὔ τε γραφῆς τέχνην καὶ σχήματα πρῶτ' ἐπέδειξεν».

Τὸ ἐπίγραμμα συνέθεσε ὁ George Leonard Huxley (1932-), φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος, ὁ ὁποῖος διετέλεσε ὑποδιευθυντὴς τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας καὶ Διευθυντὴς τῆς Γενναδαίου Βιβλιοθήκης.

42 (1995)

- ἱστορίας, ὧ̄ ξεῖνε, τελεσφόρον εἰς ἐνίαυτον
 πίμπλαται ἔνθαδ' ἐτῶν ἢ δεκάς ἢ δεκάτη.
 3 ἔν τε τομοῖς βύβλων ἡρμοσμένα —ὡς ἐνὶ μάνδραις—
 ἐξεῖης συνετῶν σῶζεται ἔργα βροτῶν.
 Μνημοσύνης δὲ θύγατρεις ἐπιστήμην ἀρίδηλον
 6 ὕμνοῦσιν προγόνων ὀπλοτέρων τε φίλων·
 οἱ μὲν δὴ σκαπάναισι, βάδην δ' ἄλλοι προῖοντες,
 ἠρεύνων πολέων λείψανα κευθομένων.
 9 τοῖς Ζεὺς ὄλβον ὄπασσεν Ὀλύμπιος· εὔ γὰρ ἀνηῦρον
 Μίνωος μεγάλου θαύματ' ἀνακτόρια,
 καὶ Λακεδαιμονίῳ παλαιὸν ἔδος Μενελάου

- 12 ἡδὲ Μυκηναίων ναὸν ἐν ἀκροπόλει.
 ἀγγιᾶλης Σμύρνης βλέπε τείχεα· δέρκεό θ' ἀγνὸν
 ἄνθεμ' Ὀδυσσείων εἰν Ἰθάκῃ τριπόδων.
- 15 ἀγγείων ξοάνων τε τύπους καὶ δείγματ' ἀκριβῆ
 στηλοκόπων ἔσόρα τεκτοσύνης τε τρόπους.
 ἔνθ' ἀρετὴν ἐτάρων σοφίην τ' ἕξεστι θεωρεῖν
- 18 χῶς γενεὴ γενεῆς νοῦν μάθε τῆς προτέρης.

Ποίημα τοῦ G. L. Huxley γιὰ τὰ ἑκατὸ χρόνια τῆς ἔκδοσης τοῦ *The Annual of the British School at Athens*⁵³, στὸ ὁποῖο μνημονεύονται οἱ κύριες ἀνασκαφές τῆς Σχολῆς: Κνωσός, Μενελαῖο, Μυκῆνες, Σμύρνη, Ἰθάκη, καὶ τὰ θέματα τῶν δημοσιεύσεων, ἀγγειογραφία, πλαστική, ἐπιγραφές, ἀρχιτεκτονική.

43 (2010)

Μηκῶνη καὶ Ἐλευθίη, σύ τε Κοῦρε μέγιστε,
 ὄν ποτ' ἐν Αἰγαίῳ οὐρεῖ τίκτε Ἑέα,
 εὐμενεές τελέθοιτε Μαρινάτω, ὅς ἔφηνεν
 ὑμέτερα θνητοῖς ἄντρα θ' ἔδη τε πάλιν.

Τὸ ἐπίγραμμα εἶχε συνθέσει ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου (1921-2013) τὸ 2010 γιὰ τόμο μελετῶν τοῦ Μαρινάτου, τοῦ ὁποῖου ἢ ἔκδοση, γιὰ λόγους ποὺ ὀφείλονταν στὶς περιστάσεις, ἀναβλήθηκε. Δημοσιεύτηκε μαζί μὲ τὴν εἰσαγωγή ποὺ εἶχε γράψει γιὰ τὸν τόμο πέντε χρόνια ἀργότερα⁵⁴.

Γιὰ τὴ Μηκῶνη ὁ Ἀλεξίου ἐξηγεῖ: «ὁ Μαρινᾶτος ἀνέφερε τὴ Μηκῶνη (παλαιὰ ὀνομασία τῆς Σικυῶνος) σὲ πιθανὸν συνδυασμὸ πρὸς μίαν ἀπὸ τὶς μινωικὲς θεᾶς τοῦ Ἱεροῦ Γάζι, ποὺ εἶχε ὡς σύμβολο τὴν μήκωνα ὑπνοφόρον⁵⁵. Ἐλευθίη (Ἐλευθὸ) εἶναι ἡ Εἰλείθυια, τῆς ὁποίας σπήλαιο εἶχε ἀνακαλύψει ὁ Μαρινᾶτος⁵⁶.

Ὁ Ἀλεξίου παρακαλεῖ τὴ Μηκῶνη, τὴν Εἰλείθυια καὶ τὸν Δία νὰ εἶναι εὐμενεῖς πρὸς τὸν Μαρινᾶτο, ποὺ ἔφερε στὸ φῶς καὶ πάλι καὶ πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους τὰ ἄντρα (σπήλαια) λατρείας καὶ τὰ ἔδη (τόπους λατρείας, κατοικίες, θρόνους, ἀγάλματα) τους.

«ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΜΗ ΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΗ ΕΠΙ ΤΗΣ
ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΕΠΑΛΑΙΩΜΕΝΗ
ΠΛΑΝΗ»

Ἡ φράση τοῦ τίτλου εἶναι τοῦ πατέρα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Κυπριανοῦ τοῦ Καρχηδόνιου (200-258) καὶ παρατίθεται ἀπὸ τὸν Δημήτριο Μπαλάνο στὴ *Νέα Ἑστία*, τεύχος Χριστουγέννων 1941, ἀφιερωμένο στὸν Παπαδιαμάντη⁵⁷. Ἡ ἔννοιά της ἀφορᾷ καὶ τὴ γλῶσσα, κυρίως τὴν τάση πολλῶν ποὺ ἀδιάκριτα εἴτε ψευδοαρχαῖζουν θέλοντας νὰ δείξουν ὅτι τὸ ἴδιο εἶναι ἡ ἀρχαία καὶ ἡ νέα, πράγμα ποὺ δὲν συμβαίνει, εἴτε χρησιμοποιώντας συνειδητὰ δῆθεν ἀρχαίους τύπους χωρὶς νὰ χρειάζονται, γιὰ νὰ ἀποδώσουν σύγχρονα πράγματα. Ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ, συνέχεια φυσικὴ τῆς ἀρχαίας, ἔχει μεγάλες ἐκφραστικὲς δυνατότητες ἀρκεῖ κανεὶς νὰ κοπιᾷσει λίγο καὶ νὰ μὴν ἀρκεῖται στὴν ἐκάστοτε κυβερνητικὴ γλῶσσα, ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τοὺς μεταφραστὲς τῶν κειμένων τῆς νομομηχανῆς τῶν Βρυξελλῶν. Στὴ μελέτη τοῦ Δ. Μπαλάνου ποὺ μνημονεύω, στὴν ἴδια σελίδα, ὑπάρχει ἡ πολὺ σωστὴ φράση: «ἡ γλωσσικὴ καλαισθησία –τὴν ὁποῖαν θεωρῶ δυνατόν εἰς οἰονδήποτε γλωσσικὸν ἰδίωμα, συνετῶς καὶ συνεπῶς χειριζόμενον– εἶναι οὐσιώδης παράγων τῆς ἀξίας οἰουδήποτε ἔργου, καὶ ἐπιστημονικοῦ ἀκόμη, πολὺ δὲ περισσότερο λογοτεχνικοῦ».

Δὲν ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφράσουμε στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πλήρως τὶς σκέψεις μας. Ἐδῶ καὶ πολλοὺς αἰῶνες ἔπαψαν νὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ νὰ πλουτίζονται. Μᾶς σώζονται κείμενα ὕστερα, κλασικιστικά, ποὺ μιμοῦνται τοὺς κλασικούς, ἀλλὰ μᾶς σώζονται τῆς ἴδιας ἐποχῆς καὶ πάμπουρι, ποὺ δείχνουν ὅτι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦσαν οἱ ἑλληνόφωνοι ἦταν διαφορετικὴ. Μᾶς τὸ διδάσκει ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Ἡ ἀρχαία γλῶσσα κάποια στιγμή ἔπαψε νὰ αὐξάνεται. Μιὰ ἄλλη μορφή της τὴν διαδέχτηκε, ποὺ ἐξελίχθηκε στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ. Ἡ νέα ἑλληνικὴ ἀνταποκρίνεται σὲς ἰδέες

μας, οἱ ὁποῖες εἶναι περισσότερες, καὶ στὸν κόσμον μας, ἀφάνταστα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο.

Ἀκόμη ὅμως καὶ στὴ γλώσσα ποὺ μιλάμε, πλουσιότερη ἀπὸ τὴν ἀρχαία, ἀναγκαζόμαστε καθημερινῶς νὰ πλάθουμε νεολογισμοὺς καὶ νὰ δεχόμαστε ἀτόφιες ξένες λέξεις, ποὺ δὲν σημαίνουν τίποτε γιὰ τὸν περισσότερο κόσμο. Μιλοῦν συνθηματικὰ στοὺς εἰδικούς μόνο, τῆς πληροφορικῆς, τῆς χημείας, τῆς ἰατρικῆς, τῆς βιολογίας, τῆς ἀστρονομίας. Εἶναι λέξεις ποὺ ἀκόμη καὶ στὶς ξένες γλώσσες δὲν σημαίνουν τίποτε γιὰ τοὺς πολλούς.

Μὲ τ' ἀρχαία ἑλληνικὰ μποροῦμε νὰ κινηθοῦμε σὲ καθορισμένο χῶρον ἰδεῶν, εἴτε καθαρὰ νοητικῶν –ὄχι πλήρως– εἴτε ποὺ νὰ ἀφοροῦν τὴ φύση καὶ λιγότερο τὰ πράγματα τῶν ὁποίων μέγα μέρος δὲν ὑπῆρχε στὴν ἀρχαιότητα. Ἀρκεῖ νὰ ξεφυλλίσουμε τὴ «Συναγωγή νέων λέξεων» τοῦ Στ. Α. Κουμανοῦδη γιὰ νὰ διαπιστώσουμε πόσες λέξεις ἔλειπαν ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τοῦ 19ου αἰ., ἐποχῆς τῆς καθαρεύουσας, τῆς ἀρχαϊζουσας, τοῦ ἀττικισμοῦ. Πολλὲς ἦταν πρωτότυπα δημιουργήματα κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς ἀρχαίας. Ἄλλες καλὲς ἢ κακὲς προσαρμογὲς ἢ μεταφράσεις ξένων λέξεων, ὅπως ποδηλάτον, κατὰ τὸν Σ.Α.Κ. «Γαλλ. vélocipède. Ἴω. Ἴο. Σκυλ.» καὶ ἄλλοι. Ὁ Σ.Α.Κ. σὲ σημείωση παρατηρεῖ: «Σημειωθῆτω ὧδε, ὅτι οἱ ἔκτενῶς γράψαντες περὶ τοῦ οὐδετέρως κληθέντος ποδηλάτου (=vélocipède) καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παραγῶγων καὶ συνθέτων δὲν ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν πάσας τὰς καλῶς ἢ κακῶς σχηματισθείσας παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε λέξεις, οὐσας εἴκοσιν ἐπτά ὡς συνεφορήθησαν ἐν ταύτῃ τῇ Συναγωγῇ».

Δὲν εἶχα τὴν ὑπομονὴ νὰ βρῶ τίς 27 διαφορετικὲς ὀνομασίες τοῦ ποδηλάτου τοῦ Σ.Α.Κ.· ἴσως μία νὰ εἶναι τὸ δούκυκλον ποὺ μνημονεύω στὴν εἰσαγωγή. Σήμερα ἔχουμε ἀκόμη τὸ δίκυκλο, τὸ μηχανάκι, τὸ τρίκυκλο (καὶ κάποτε Γκοτζαμάνης), τὸ μοτοσκάκι (δὲν ὑπάρχει στὸν Σ.Α.Κ. ἀλλὰ ἔχει γραφεῖ ὅτι εἶναι τοῦ 1887).

Μιὰ ἀκόμη λέξη ἀπὸ τὸν Σ.Α.Κ. Οἱ Τοῦρκοι γιὰ νὰ δηλώσουν τὸ Φανάρι, τὸ ἀποκαλοῦσαν «κεσίς-χανέ, διὰ τοὺς πολ-

λους ένοικοῦντας παππάδες». Ὁ Νικόλαος Δραγούμης τὸ μετέφρασε *παππαδών*, λέξη πὸν δὲν ταιριάζει στὸ γλωσσικό μας αἶσθημα.

Δὲν μπορούμε, εἶναι φανερό, νὰ προσθέσουμε νέες λέξεις στὴν ἀρχαία γλώσσα. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν γελοῖο καὶ ἀποκρουστικό. Μεταφράζουμε στὴ σημερινὴ γλώσσα μας τὸν Ὅμηρο, τοὺς Τραγικούς, τὸν Ἡρόδοτο, μάλιστα μὲ ἐπιτυχία. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι ἀκατανόητο οὔτε ἀκαλαίσθητο. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ γίνῃ τὸ ἀντίστροφο· νὰ μεταφράσουμε Κάφκα, Χάξλεϋ, Προύστ, Ντοστογιέφσκι στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ τὰ λατινικὰ. Δὲν θὰ διαβάζονται.

Ὑπάρχει μία περίπτωση ἀναβίωσης ἀρχαίας γλώσσας καὶ χρήσης της σήμερα ὡς κανονικῆς, τῆς ἑβραϊκῆς. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι αὐτὴ πὸν ὀμιλεῖται καὶ γράφεται σήμερα, Modern Hebrew ἢ Israeli Hebrew, ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Eliezer Ben-Yehuda κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. καὶ ἀποτελεῖ μίγμα λέξεων τῆς ἑβραϊκῆς μορφῆς τῆς Βίβλου καὶ λέξεων κειμένων τῶν ραββίνων. Φυσικὰ ἔχει ἐπιδράσεις μεγάλες καὶ ἀπὸ ἄλλες γλώσσες, τόσο ὥστε μερίδα εἰδικῶν νὰ ὑποστηρίζει ὅτι ἀποτελεῖ γλωσσικὸ ὑβρίδιο. Περισσότεροι ὅμως δέχονται ὅτι εἶναι συνέχεια τῆς ἀρχαίας, βιβλικῆς, ἑβραϊκῆς.

Ἡ περίπτωση τῆς σημερινῆς ἑβραϊκῆς εἶναι ἰδιότυπη. Φτιάχτηκε σωστὰ γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ κράτος τῶν Ἑβραίων μία ἐνιαία καὶ γενικὰ ἀποδεκτὴ γλώσσα πὸν ἀντικατέστησε τὸ πλῆθος τῶν ιδιωμάτων τῆς διασπορᾶς.

Οἱ Ἕλληνες δὲν χρειάζεται νὰ ἐπανεέλθουν στὴν ἀρχαία γλώσσα τους γιὰ αὐτὴ ἐξελίχθηκε ὁμαλὰ στὴ σημερινή, παρὰ τὶς ἀντίστροφες προσπάθειες πὸν ἔγιναν μὲ τὴν καθαρῆς καὶ τὸν ἀττικισμό. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Συντομογραφίες

AD	<i>Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον</i>
AE	<i>Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς</i>
AM	<i>Athenische Mitteilungen</i>
BAE	Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
BCH	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique</i>
BSA	<i>Annual of the British School at Athens</i>
Γεννάδιος	Ἰωάννου Γενναδίου, <i>Ὁ λόρδος Ἔλγιν</i>
*Δοκίμιο	* Δοκίμιο γιὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Νομοθεσία
ΕΔΑΕ	<i>Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας</i>
JHS	<i>Journal of Hellenic Studies</i>
*Ἡμερολόγιο	* Ἡμερολόγιο Ἀρχαιολογικὸ
*Ἰδεογραφία	* Ἰδεογραφία τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, AE 1987, 25-197
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i>
*Ἱστορία	* <i>Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Ἡ Ἱστορία τῶν 150 χρόνων τῆς</i>
MEE	<i>Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια</i>
ΠΑΕ	<i>Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας</i>
*Πρόχειρον	* <i>Πρόχειρον Ἀρχαιολογικὸν</i>
Σ.Α.Κ. Συναγωγὴ	Στεφάνου Α. Κουμανούδη, <i>Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθειῶν (Ἐν Ἀθήναις 1900· ἀνατύπωση Ἑρμῆς 1980)</i>
ΣΤΗΛΗ	<i>ΣΤΗΛΗ. Τόμος εἰς μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος</i>
Πάρεργα	Φιλίππου Ἰωάννου, <i>Πάρεργα Φιλολογικὰ</i>

Ὁ ἀστερίσκος * δηλώνει τὸν συγγραφέα καὶ ἐπιμελητὴ τοῦ τεύχους τούτου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἐδῶ μὲ πολλὴ συντομία καὶ ἀπλούστευση ἐκτίθεται τὸ ὀμηρικὸ ζήτημα.
2. Ὑπονοεῖται τὸ κείμενο τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων «[Ἡροδότου Ἰλικαρνασσοῦ] Περὶ τῆς τοῦ Ὀμήρου γενέσεως καὶ βιοτῆς», γνωστοῦ ὡς *Vita Homeri*. Ὑπάρχουν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς τουλάχιστον ἄλλα ἔξι.
3. ΑΑΕ ἄ. ἄ./1889.
4. ΑΜ 1532, 18 Μαρτίου 1888.
5. Θανάση Ε. Καλπαξῆ, *Ἀρχαιολογία καὶ πολιτικὴ Π. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος* (Κέρκυρα 1911), Πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης (Ρέθυμνο 1993)· *Ὁ Μέντωρ* 26, 1993, 118-121.
6. *Ὁ Μέντωρ* 48, 1998, 117-207· *Ὁ Μέντωρ* 52, 1999, 120-121.
7. *Ὁ Μέντωρ* 31, 1994, 134.
8. *Ὁ Μέντωρ* 109, 2014, 106-107.
9. Ἰλ. Ρ 735.
10. Γιὰ τὸ ἐπίγραμμα βλ. Γεννάδιο 78 σημ. 67 καὶ γιὰ τὸ σύμπλεγμα Pasquino *Ἡμερολόγιο I 229.
11. Γεννάδιος, αὐτόθι.
12. *ΕΔΑΕ* 14, 1991, 25-27.
13. Κώστα Η. Μπίρη, *Αἱ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν* (Ἀθῆναι 1971) 15.
14. *Ἰδεογραφία* 138-139.
15. Γεννάδιος ὀ.π. 77.
16. *Ἡμερολόγιο* II 44-47.
17. *Πάρεργα* 678.
18. *Ἡμερολόγιο* III 103, ὅπου ὑπογράφει ὡς «Φ. Ι. Θετταλομάγνης».
19. *Πάρεργα*.
20. Αὐτόθι 598.
21. *Ἡμερολόγιο* I 349.
22. *Πάρεργα* 64.
23. *Ὁ Παρθενών, ἤτοι διαμαρτυρία κατὰ πάσης διορθώσεως τοῦ Παρθενῶνος καὶ μέθοδος πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ*³ (Φιλιππίτης 2008).
24. *Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἀνασκαφαί. Ὀμιλία Χιλλέρον Γαιετριγγενίου*, ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Μ. Κ. Κρίση (ἐν Ἀθήναις 1901) 20.
25. ΑΜ 33, 1908, σ. XVI.
26. Π 55.
27. Βλ. στὶς σημειώσεις τοῦ κειμένου τοῦ Beazley.
28. Π 233.
29. VIII 252.
30. *BSA* 21, 1914/16· 22, 1916/18· 23, 1918/19· 42, 1947.
31. *Δοκίμο* 2.
32. *Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα* (1807²) Α' 458-459.
33. *Ἱστορία* 203.

34. Αὐτόθι 203.
35. Βλ. ἄρ. 20.
36. *Πρόχειρον* II 37-38· *Ἡμερολόγιο* II 37-38.
37. *Πρόχειρον* II 36-37.
38. BAE 134.
39. VII 6, 5.
40. *Πρόχειρον* II 33-34.
41. I 56, VIII 43.
42. BAE 150, 1995.
43. BSA 57, 1962.
44. Συμπλήρωσε με τὸν Anthony Andrewes τὸ ἔργο *A Historical Commentary on Thucydides* τοῦ A. W. Gomme.
45. Βλ. *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὀρλάνδον*, 4 τόμοι (BAE 54, 1965-1968)· *Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργο του*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (1978).
46. *Χαριστήριον* τ. Α.
47. BSA 60, 1965.
48. Βλ. Ντόρα Βασιλικοῦ, *Ὁ Μέντωρ* 111, 2015, 115-133.
49. Κ. Ρωμαῖος, *ΑΔ* 1, 1915, 282. *IG IX* 1², 51.
50. Βλ. *Ἐπανος Ἰωάννον Κ. Παπαδημητρίου* (BAE 168· 1997) 9-51· *Πρόχειρον* I 420-441· II 51-52· *Δοκίμο* 60 κέ.
51. *JHS* CIV, 1984.
52. BSA 82, 1987.
53. BSA 90, 1995.
54. *Ὁ Μέντωρ* 111, 2015, 3.
55. Αὐτόθι 14.
56. *ΠΑΕ* 1930, 91-99.
57. σ. 26.

Ὅκτὼ χρόνια μετὰ, (βλ. σ. 122) ὁ ἀκμαῖος δισκοβόλος κρατεῖ τὸ νεόκοπο γιὰ τοὺς Ἕλληνας εὐρὸ ἕτοιμος νὰ τὸ τινάξει. Τὰ ἀγάλματα ὅμως

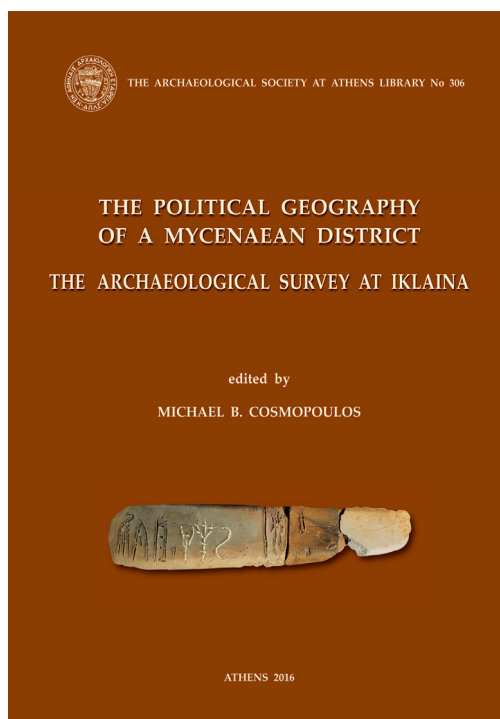

είναι ακίνητα και δὲν προσμένεις νὰ ἐνεργήσουν (*The Economist*, Ἰούλ. 2015). Ἄλλὰ ἡ κακία τῶν καιρῶν διαφεύδει τὶς αἰώνιες ἀλήθειες. Ἀπέναντί του ὁ ἴδιος δισκοβόλος ζωντάνεψε καὶ τινάζει, *χωρὶς περίσκεπιν, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδῶ*, τὸν δίσκο του κάπου πρὸς τὸ ἄπειρο, πρὸς μία μαύρη τρύπα (*Ἡ Καθημερινή*, 14 Φεβρ. 2010).

**THE POLITICAL GEOGRAPHY
OF A MYCENAEAN DISTRICT
THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY AT IKLAINA**

edited by

MICHAEL B. COSMOPOULOS

CONTENTS

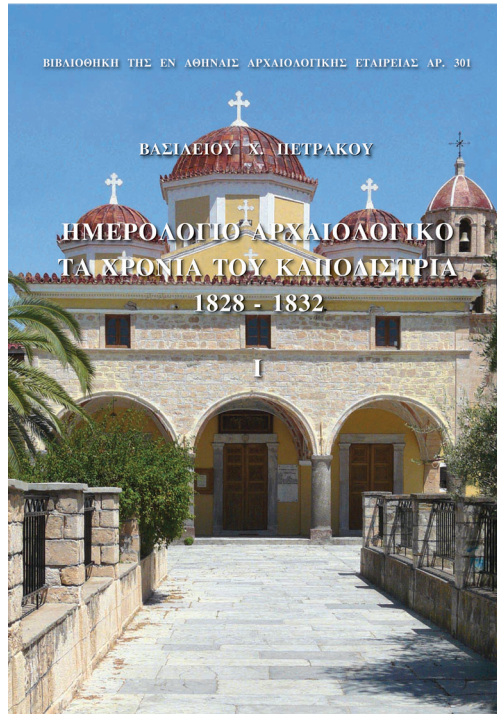
- LANDSCAPE AND ENVIRONMENT	- SOIL CHEMISTRY AT IKLAINA
- THE TOPOGRAPHICAL SURVEY AND SPATIAL REPRESENTATION	- THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY
- THE GEOPHYSICAL SURVEY: IMAGING THE ARCHITECTURE AND SETTLEMENT STRUCTURE OF IKLAINA	- GAZETTEER OF SITES AND OFF-SITE SCATTERS
- OVERVIEW OF RESISTANCE DATA	- POTTERY AND OTHER CERAMIC ARTIFACTS
	- CHIPPED AND GROUND WORKED STONE
	- MYCENAEAN HABITATION IN THE REGION OF IKLAINA

Σχήμα 21×28 εκ.

Διατίθεται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 'Αθήνα 106 72,
τηλ. +30210 3647585 • Fax +30210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr
'Αποστέλλεται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

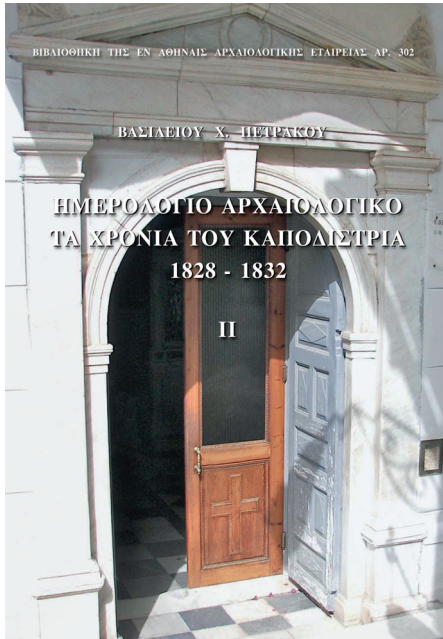
**ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
1828-1832**

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ. Πρόλογος, Εισαγωγή. Ἀκολουθοῦν 40 κεφάλαια στὰ ὁποῖα ἐκτίθεται κατὰ χρονολογικὴ τάξη ἡ ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἐπὶ Καποδίστρια, ὅπως σχηματίζεται ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καὶ ἄλλα κείμενα. Μὲ ἀφετηρία τὴν ἔκδοση τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα ἐξετάζεται ἡ φροντίδα γιὰ τὶς ἀρχαιότητες κατὰ τὴν Ἐπανάσταση ἢ ὁποῖα συνεχίζεται μὲ τὴ διήγηση τῶν ἀρχαιολογικῶν πραγμάτων τῆς καποδιστριακῆς περιόδου: Ἡ γέννηση, ἡ συγκρότηση καὶ τὸ σβῆσιμο τῆς Ὑπηρεσίας μὲ τὸν φόνου τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὴν ἀποχώρησι ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη ὡς καὶ ἡ διοίκησι τοῦ Μουσείου Αἰγίνης ἀπὸ τὸν Ἀθαν. Ἰατρίδη ἕως τὴ διάλυσιν τοῦ Μουσείου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

**ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
1828-1832**

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ. ΚΕΙΜΕΝΑ. Ἀπὸ τὸν Ρήγα ἕως τὸν Καποδίστρια
ἄρ. 1-78. **1828:** ἄρ. 79-114. **1829:** ἄρ. 115-132. Ἡ *Expédition Scientifique de
Morée* ἄρ. 133-183. **1829:** ἄρ. 184-284. **1830:** ἄρ. 285-464.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ. ΚΕΙΜΕΝΑ. **1831:** ἄρ. 465-612. **1831:** ἄρ. 613-629.
1832: ἄρ. 630-644. **1832:** ἄρ. 645-662. **1832:** ἄρ. 663-694. **1833:** ἄρ. 695-
705. **1834-1866:** ἄρ. 706-734. Ἡ ἀνέκδοτη διατριβὴ τοῦ Ἀνδρέα Μουστο-
ξύδη, *Πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῖν Ἀνδρέας ὁ Μουστοξύδης.*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.